

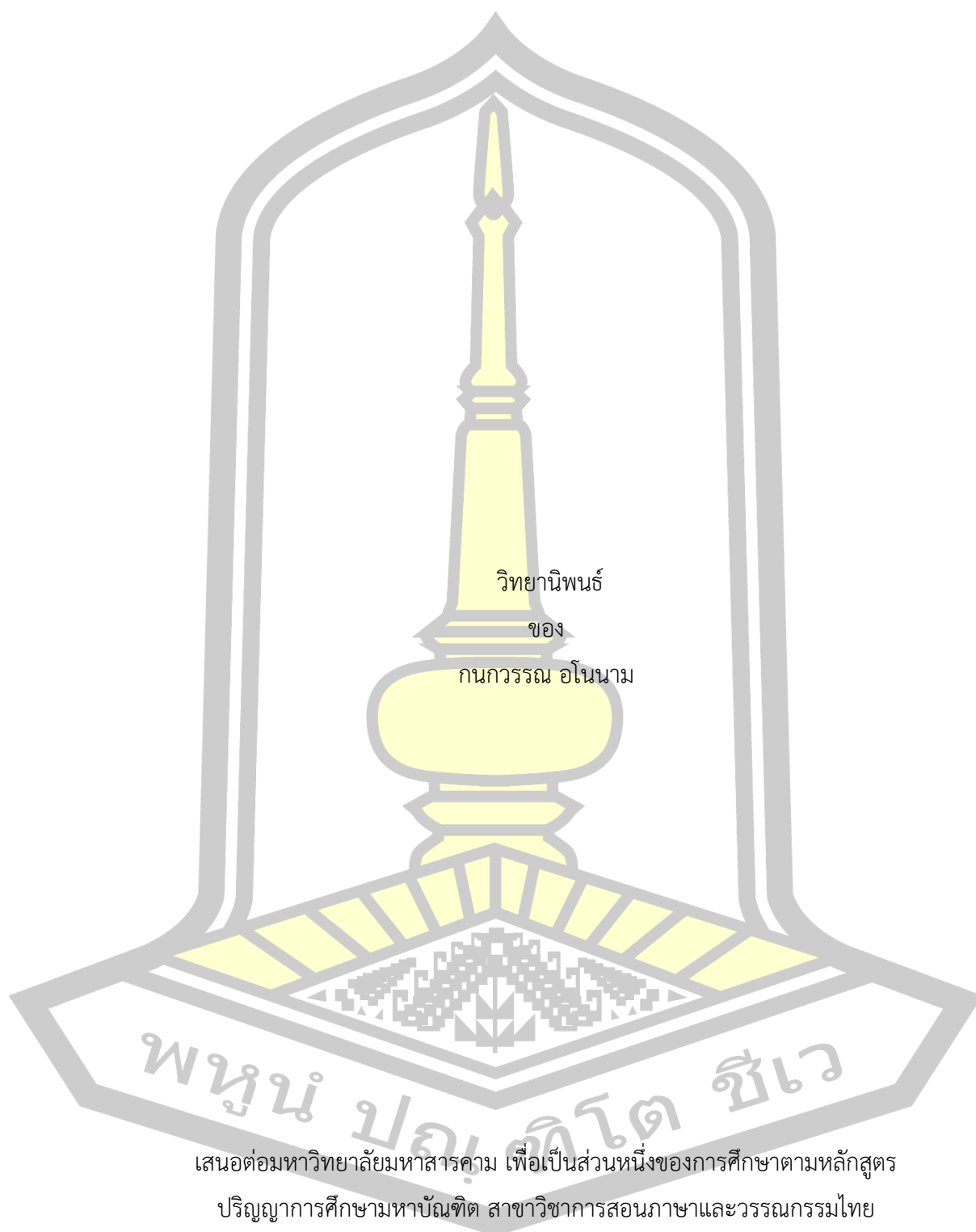
บทอาขยาน : ภาษาจีนตภาพและการนำเสนออุดมการณ์

วิทยานิพนธ์
ของ
กนกวรรณ อโนนาม

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มกราคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์

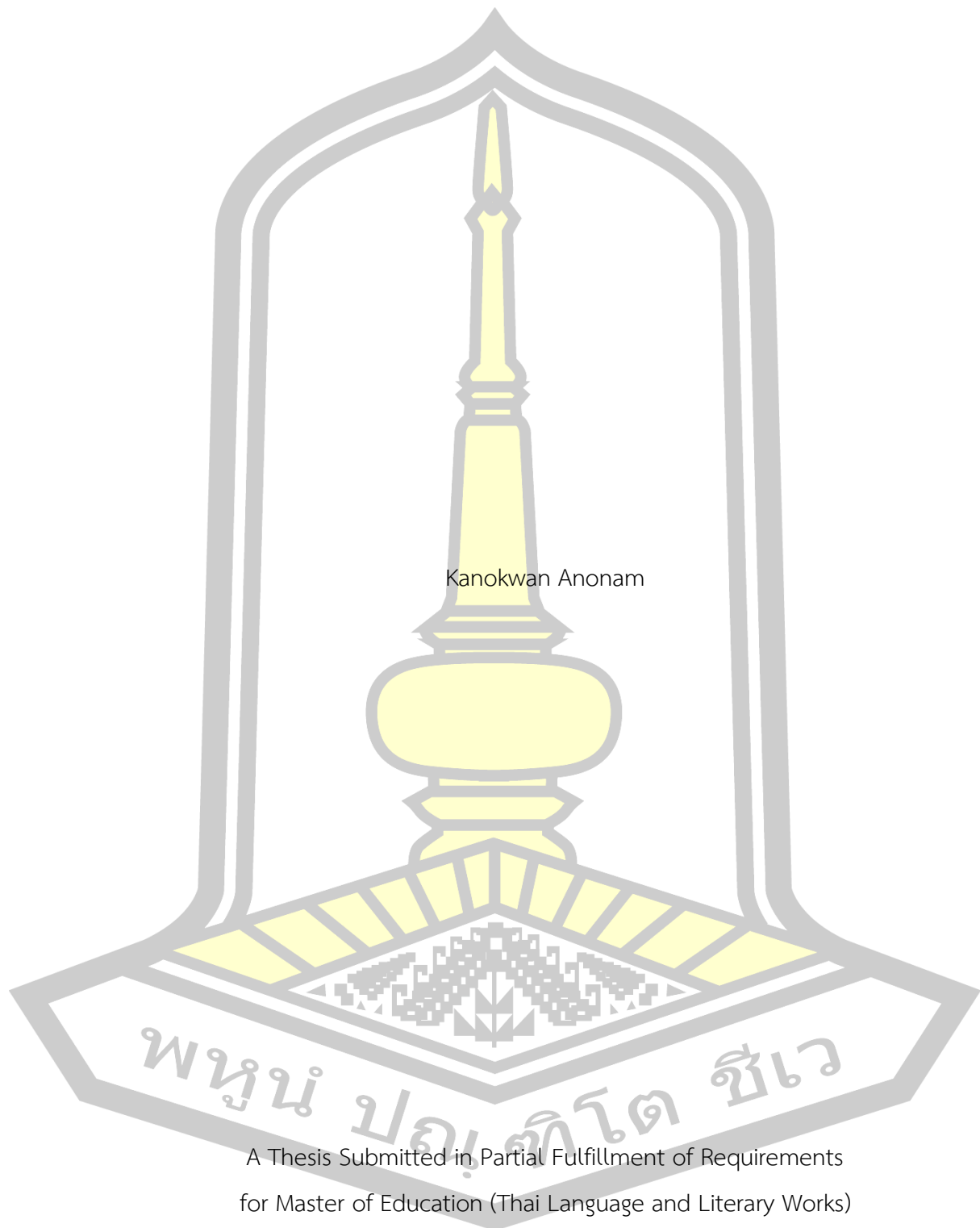

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

มกราคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Recitations : The Language of Imagery and The Presentation of Ideology

Kanokwan Anonam

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

January 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวกนกวรรณ อโนนาม แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(อ. ดร. โสภี อุ๋นทะยา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. กীরติ ธนะไชย)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. มารศรี สอทิพย์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์
 ผู้วิจัย กนกวรรณ อโนนาม
 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิรติ ณะไชย
 ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
 มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ในบทอาขยาน โดยศึกษาจากหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับจินตภาพตามแนวคิดของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) และกิรติ ณะไชย (2561) ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดอุดมการณ์ของชัย อนันต์ สมุทวนิช (2517, อ้างถึงใน ญัฐมา ศุภชนานันท์, 2560)

ผลการวิจัยสรุปได้ทั้งหมด 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ผลการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยของแต่ละระดับชั้นสรุปได้ว่า ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำง่าย ๆ สื่อความหมายโดยตรงชัดเจน รวมทั้งมีการใช้ภาพพจน์ เช่น บุคลาธิษฐาน เพื่อสื่อถึงอารมณ์รักในพฤติกรรมของสัตว์ อุปลักษณ์เพื่อแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการเรียน เป็นต้น สำหรับระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบที่สื่ออารมณ์อย่างหลากหลาย เช่น การใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน การใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงอารมณ์รักและอารมณ์เศร้าที่มีต่อมารดา มีการใช้ภาพพจน์อติพจน์เพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความรักชาติและเสียสละเพื่อชาติ เป็นต้น ส่วนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่สื่อถึงความมุ่งมั่นตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติตนที่ดี และการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อุปมาอย่างโดดเด่น และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงความเปรียบเทียบ ได้แก่ อุปลักษณ์และอุปมา เพื่อพรรณนาหลักคำสอนรวมทั้งบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก

2) ผลการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย สรุปได้ว่า ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ในบทอาขยานบทหลักเน้นการสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ตามความต้องการของสังคม ส่วนบทอาขยานบทเล็กลงจะใช้ภาษาจินตภาพที่

แสดงตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องราว 2 เรื่องราวเพื่อชี้แนะว่าสิ่งเหล่านี้ผู้เรียนควรกระทำตามหรือไม่ ควรกระทำ สำหรับระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวผ่านตัวละครเด็กที่สื่อถึงอารมณ์ความรักที่มีต่อมารดาและอารมณ์ความมุ่งมั่น ตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน แต่บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่นำเสนอเรื่องราวเป็นคู่ เปรียบเทียบกัน เพื่อแสดงผลของการกระทำในทำนองเดียวกันและแตกต่างกัน ส่วนระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอน ดังนั้นการใช้ภาษาจินตภาพจึงเป็นถ้อยคำง่าย ๆ สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน เข้าใจได้โดยง่าย แต่บทอาขยานบทเลือก จะเน้นบทอาขยานที่มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษา เพราะเป็นบทอาขยานที่พรรณนาฉาก บรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทหลักมีความโดดเด่นทั้งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและ อารมณ์ โดยนำภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่น อุปมา อุปลักษณ์ มาช่วยเสริมให้เกิดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งแสดงอารมณ์อัศจรรย์ใจในความงามของสิ่งที่ได้พบเห็น ส่วนบทอาขยานประเภทหลักคำสอนมีการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย แต่สื่ออารมณ์ให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติตามหลักคำสอน

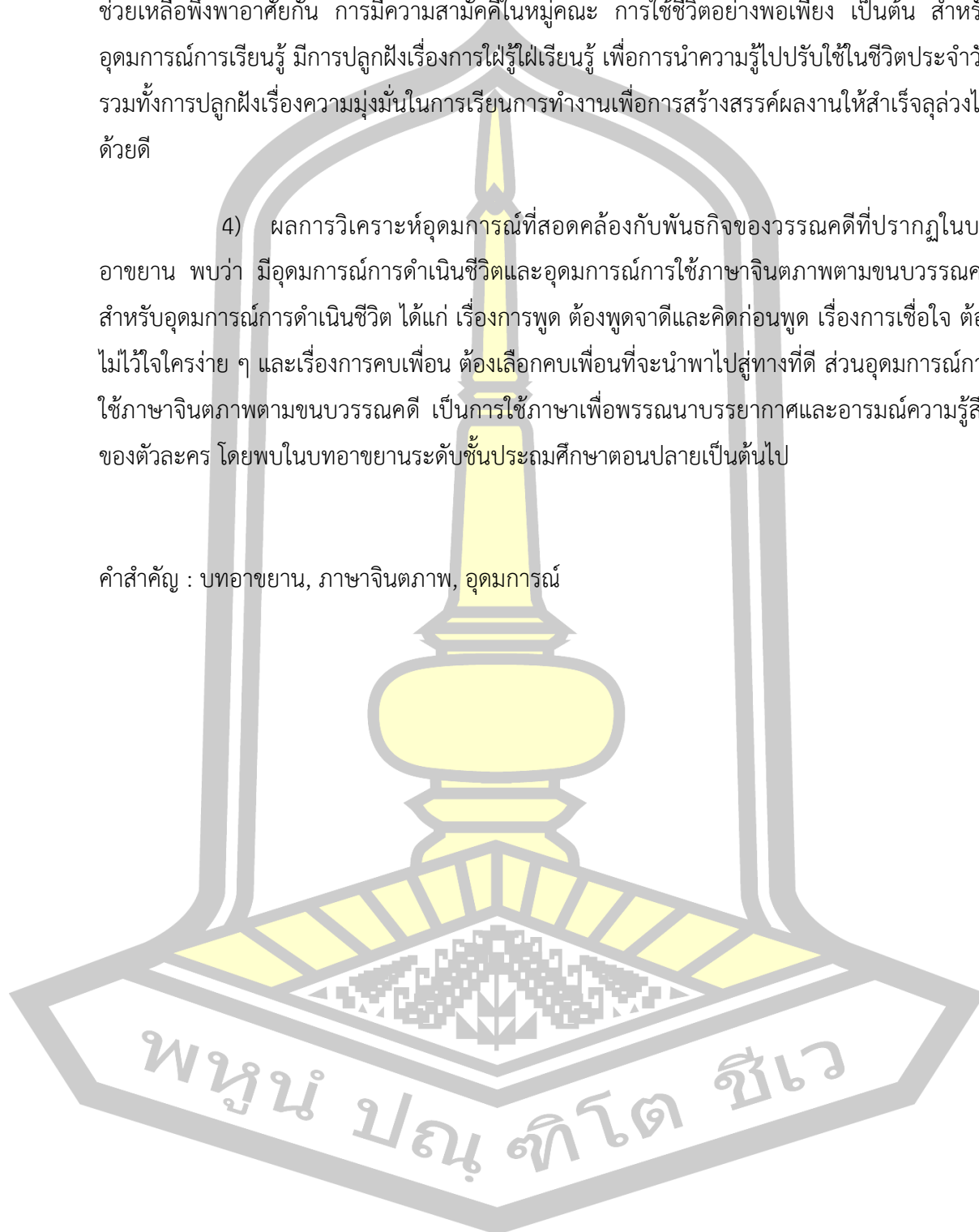
3) ผลการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบ อุดมการณ์ชาติ อุดมการณ์เด็กดี และอุดมการณ์การเรียนรู้ โดยอุดมการณ์ชาติ แบ่งเป็นชุดความคิด 3 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับ ศาสนา และอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ สำหรับอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ ในบท อาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการใช้ภาษาจินตภาพ ด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย สื่อถึงความรักชาติอย่างชัดเจน แต่บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะแฝงความรักชาติผ่านการนำเสนอความ เป็นไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สำหรับอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นมี การกล่าวถึงการเคารพบูชาศาสนาโดยตรง ส่วนระดับชั้นอื่น ๆ จะใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนถึง อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาโดยการกล่าวถึงการยึดมั่นในหลักปฏิบัติตนตามหลักศาสนา เช่น การทำดี ได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

การนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มีการนำเสนออย่างชัดเจนในบท อาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น โดยประชาชนไทยต้องให้ความเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนำเสนออุดมการณ์ ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในลักษณะของการถ่ายทอดเรื่องราวการสงครามของพระมหากษัตริย์ไทยที่ ได้มุ่งมั่นตั้งใจและไม่เกรงกลัวในการต่อสู้กับข้าศึก

ในการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดีพบว่า มีการกล่าวถึงเรื่องความกตัญญู ความมีน้ำใจ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน การมีความสามัคคีในหมู่คณะ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เป็นต้น สำหรับอุดมการณ์การเรียนรู้ มีการปลูกฝังเรื่องการใฝ่รู้ใฝ่เรียนรู้ เพื่อการนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการปลูกฝังเรื่องความมุ่งมั่นในการเรียนการทำงานเพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

4) ผลการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏในบทอาขยาน พบว่า มีอุดมการณ์การดำเนินชีวิตและอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีสำหรับอุดมการณ์การดำเนินชีวิต ได้แก่ เรื่องการพูด ต้องพูดจาดีและคิดก่อนพูด เรื่องการเชื่อใจ ต้องไม่ไวใจใครง่าย ๆ และเรื่องการคบเพื่อน ต้องเลือกคบเพื่อนที่จะนำพาไปสู่ทางที่ดี ส่วนอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดี เป็นการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยายภาพและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร โดยพบในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายเป็นต้นไป

คำสำคัญ : บทอาขยาน, ภาษาจินตภาพ, อุดมการณ์

TITLE	Recitations : The Language of Imagery and The Presentation of Ideology		
AUTHOR	Kanokwan Anonam		
ADVISORS	Assistant Professor keerati Dhanachai , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

This thesis aims to study imaginary language and presenting the ideology in recitation by studying the book read more of Thai language department Thai reading recitation According to Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (A.D. 2008), there are 63 chapters. The conceptual framework used in the study is the researcher applied the concept of imagery based on the concepts of Nittaya Kaewkalna (2008) and Kirati Thanachai (2018). As for the concept of ideology, the researcher based on Chai-Anan Samudavanich's ideology (1974, refer to Nattama Supachananan, 2017).

The results of the research were summarized in 4 issues as follows: 1) the analysis of the imaginary language that appeared in the Thai recitations at each level could be concluded that at the early elementary school level, imaginary language was used with simple words that convey meaning clearly. In addition, expressions such as personification were used to convey emotions of love in animal behavior, metaphors to convey emotional determination in attention to study, etc. For the upper elementary school level, comparative expressions were used that convey a variety of emotions such as Metaphor images to express emotional determination in attention to work. The use of metaphor images to express love and sad emotions towards mothers. The use of metaphor images to arouse the emotions of patriotism and sacrifice for the nation, etc. The junior high school level used imaginary language with words that convey determination in attention to behave well. And the use of

imaginary language to express the atmosphere, feeling and image of metaphor outstandingly. And the senior high school level was used imaginary language to show comparisons, such as metaphors and analogies for to describe the doctrine Including the atmosphere and emotion.

2) The results of the analysis of values and distinctive characteristics of the imaginary language in the Thai recitation could be summarized as follows: at the early elementary school level, in the scriptures, the main chapter focused on conveying emotions, determination in attention to implement in the needs of society. As for the scripts, the selections would use imaginary language that illustrates the comparison of two stories to indicate whether these things should be followed or should not be followed. At the upper elementary school level, the main recitation would focus on the recitation that conveys the story through the children's characters that convey the emotion of love for the mother and emotional determination in attention to study. But the selections of recitation would focus on the praying verses that present the story as counterparts to show both similar and different results. The junior high school level, the main chapters of recitation highlight the doctrinal recitations. Therefore, the imaginary language was used as simple words that can convey meaning clearly and understanding easily. But the selections of recitations would focus on the verses that are outstanding in language because it is recitation that describes the scene, atmosphere and emotion of the characters. The senior high school level, both the main recitation and the main verses were outstanding, both in the use of imaginary language to depict the atmosphere and emotions. By using images of comparative expressions such as analogies and metaphors to help create a clearer picture as well as showing astonishing emotions in the beauty of things that have been seen. As for the doctrinal type of prayers, there were words that were easy to understand. Rather, it clearly conveyed emotions in determination in attention to follow the doctrine.

3) The results of ideological analysis consistent with Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (A.D. 2008), found that the national ideology, the good child

ideology and the learning ideology. The national ideology was divided into 3 sets of ideas, namely, as follows; the ideology related to patriotism, the ideology related to religion and the ideology related to the King. For ideals about patriotism in the early elementary and upper elementary schools, imagery language was used with easy-to-understand words, clearly conveys patriotism. However, the recitation at the junior and senior high school level were hidden in patriotism through the presentation of Thai identity that is unique. For the ideology of religion in the early elementary school level, there was a direct mention of religious worship. At other levels, they would use imaginary language reflecting the ideology of religion by referring to religious beliefs and practices such as doing good, doing bad, etc.

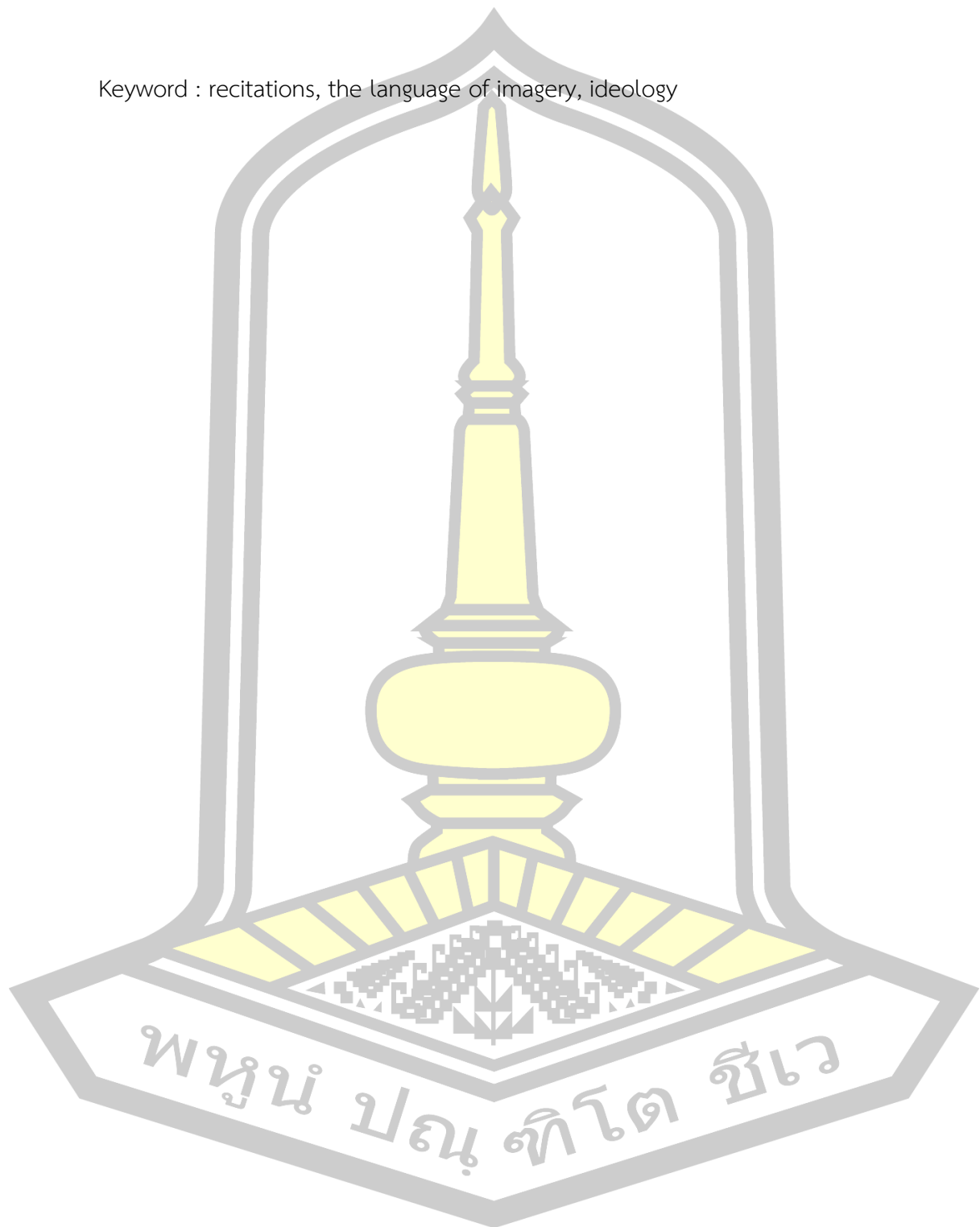
The ideology of the monarchy is clearly presented in the early elementary recitations. In which Thai people had to respect the monarchy. The chapters of recitation at the junior and senior high school level would present the ideology of the King in the form of conveying the story of the war of the King of Thailand who have been determined and wasn't afraid to fight with the enemy.

In cultivating good child ideology, it was found that gratitude, kindness, help and dependence unity among the group, sufficient living, etc. For the ideology of learning had cultivating to yearn of learning to apply knowledge to use in daily life as well as cultivating determination to study and work for the creation of successful works.

4) The results of ideological analysis consistent with the mission of the literature appearing in the recitation was found that there was an ideology of life and an ideology of using imaginary language according to the literature. For the ideology of life, such as speaking, having to speak well and thinking before speaking. For the trust, not having to trust anyone easily and about friendship, having to choose a friend that will lead to a good way. For the ideology of using imaginary language according to the literature tradition, it was the use of language to describe the atmosphere and emotions of the characters, was found in the recitation at the upper

elementary school from now on.

Keyword : recitations, the language of imagery, ideology

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้เกิดความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ด้วยความเมตตากรุณา ความช่วยเหลือและการเอาใจใส่ลูกศิษย์อย่างต่อเนื่องเสมอมาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ธนะไชย อาจารย์ที่ปริญญานิพนธ์หลัก ที่คอยชี้ทางสว่าง ชี้แนะแนวทางการวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงและให้กำลังใจผู้วิจัยอยู่เสมอ จึงขอกราบขอบพระคุณ ด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.โสภี อุณหะยา ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ ธรรมวัตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มารศรี สอทิพย์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้ความกรุณา ชี้แนะแนวทางวิธีการศึกษาค้นคว้าเพื่อการวิจัย อันเป็นสิ่งที่มีค่าแก่ผู้วิจัยเพื่อใช้ในศึกษาวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จอย่างสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนพนมไพรวิทยาคาร ตำบลพนมไพร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด ที่อนุญาตและสนับสนุนให้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี รวมทั้งกำลังใจจากคณะครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย และคุณครูทุกท่านที่มอบให้แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณสาขาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้มอบประสบการณ์อันล้ำค่าและเปิดโลกทัศน์ของผู้วิจัยให้กว้างขวาง รวมถึงมิตรภาพจากเพื่อน พี่น้อง ทั้งรุ่น 1 และรุ่น 2 ที่ให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยในทุกด้านระหว่างการศึกษาจนจบหลักสูตร

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณพ่อวิศิษฐ์ – คุณแม่กาญจนา – คุณพี่วิศรุต อโนนาม รวมถึงญาติพี่น้องทุกคนที่ให้กำลังใจ ให้ความเชื่อมั่น ให้ความเมตตากรุณา ให้ความช่วยเหลือ ร่วมฝ่าฟันทุกอุปสรรค และคอยอยู่เคียงข้างผู้วิจัยในทุกช่วงเวลาจนทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประสบความสำเร็จ

กนกวรรณ อโนนาม

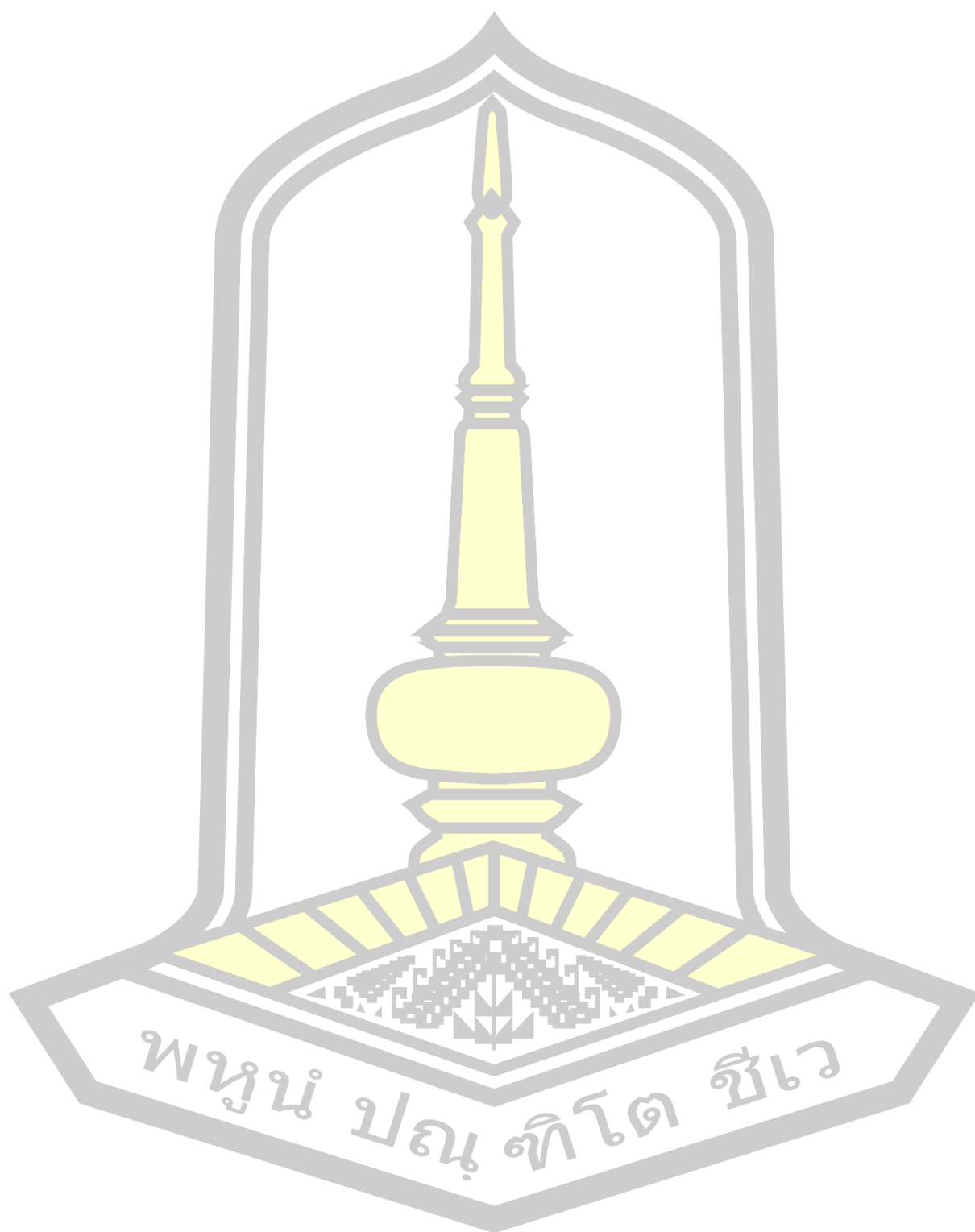
พนม ปณ จิตโต ชีเว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	5
ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระ การ เรียนรู้ภาษาไทย.....	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทธาขยาน.....	13
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาจินตภาพ.....	38
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์.....	48
บทที่ 3 ภาษาจินตภาพในบทธาขยานภาษาไทย.....	52
ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทธาขยาน.....	53
1. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทธาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น.....	53

2. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย	59
3. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	64
4. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.....	67
คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน	72
1. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น	72
2. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย	76
3. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น	80
4. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย	86
บทที่ 4 อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย	91
อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.....	91
1. อุดมการณ์ชาติ.....	92
2. อุดมการณ์เด็กดี	102
3. อุดมการณ์การเรียนรู้	108
อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี.....	111
1. อุดมการณ์การดำเนินชีวิต	111
2. อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดี	116
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	122
สรุปผล	122
อภิปรายผล.....	128
ข้อเสนอแนะ	130
บรรณานุกรม.....	131

ประวัติผู้เขียน..... 135

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

คนไทยในสมัยก่อนมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวพันกับท่วงทำนองเพลงต่าง ๆ เนื่องจากลักษณะนิสัยของคนไทยที่ชอบพูดคำคล้องจองให้มีสัมผัสต่อเนื่องกันประกอบกับการนำลักษณะเด่นทางภาษาไทยในด้านการใช้วรรณยุกต์มาสร้างถ้อยคำให้มีระดับเสียงสูงเสียงต่ำเหมือนเสียงดนตรี จึงได้เกิดการสร้างสรรค์ บทเพลงและบทร้อยกรองขึ้น

บทอาขยานเป็นส่วนหนึ่งของบทร้อยกรองนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกไทย เป็นภูมิปัญญาไทยเพราะได้รับคัดเลือกมาจากวรรณกรรมวรรณคดีซึ่งถ่ายทอดและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต คนไทย ค่านิยม เจตคติ จริยธรรม คุณธรรมที่มีคุณค่า ความเพลิดเพลินสนุกสนาน ตลอดจนรูปแบบคำ ประพันธ์และความคิดจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นแบบอย่างที่ดีอันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงามและถูกต้อง (อัปสร สุวรรณรอด, 2544) บทอาขยานถือได้ว่าเป็นเครื่องมือทางการศึกษาที่สำคัญที่ช่วยขัดเกลาระบบความคิดของผู้เรียนให้เป็นไปตามกฎระเบียบของสังคมและประพฤติปฏิบัติตนตามวิถีของสังคม เนื่องจากคติข้อคิดที่ได้จากบทอาขยานจะสร้างเกราะป้องกันภัยที่แข็งแกร่งให้กับผู้เรียนสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข รวมทั้งบทอาขยานยังเป็นสิ่งที่ช่วยกล่อมเกลাজิตใจของผู้เรียนให้ผ่านคลายไร้ซึ่งภาวะความเครียดในจิต เนื่องจากความงาม ความไพเราะจากถ้อยคำภาษาของกวีช่วยขับไล่ตะกอนความคิดที่ไม่สร้างสรรค์ของผู้เรียนให้หมดไป และถูกแทนที่ด้วยความคิดและจินตนาการที่สร้างสรรค์มากมาย

สำหรับยุคสมัยแห่งการริเริ่มท่องจำบทอาขยาน กรมศึกษาธิการ (2480: คำนำ, อ้างถึงใน อัปสร สุวรรณรอด, 2544) กล่าวไว้ว่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์พระชนนีใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ทรงสร้างโรงเรียนเด็ก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกวีหลายท่านช่วยกันแต่งบทดอกสร้อยสุภาวดี เพื่อเป็นบทร้องเล่นในโรงเรียนเด็ก ต่อมาจึงเริ่มมีการคัดเลือกบทอาขยานจากบทประพันธ์ประเภทอื่น ๆ ที่ให้คุณค่าแก่ผู้อ่าน ดังที่ อำนวย ใจหวัง (2545) กล่าวว่า การท่องจำบทอาขยานเป็นการท่องจำบทร้อยกรองที่ถือว่าไพเราะ โดยครูจะคัดเลือกให้นักเรียนท่อง มีความสั้นยาวตามความเหมาะสมในการท่องจำของนักเรียนตามระดับชั้น

บทอาขยานในแต่ละระดับชั้นจะมีเนื้อหาและรูปแบบคำประพันธ์ที่เหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน เพื่อพัฒนาความคิด สติปัญญาและพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่สังคมพึงปรารถนา สำหรับบทอาขยานระดับประถมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่เป็นบทกลอนร้องเล่นสำหรับเด็ก มีเนื้อหาขนาดสั้น รูปแบบ ฉันทลักษณ์ที่แต่งง่าย อ่านง่าย เพื่อเป็นแบบฝึกอ่านคำของเด็ก และมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเด็ก อาขยานระดับประถมศึกษาตอนปลายจะนำตัวละครที่อยู่ในช่วงวัยใกล้เคียงกับผู้เรียนมาเป็นสื่อในการถ่ายทอดหลักคำสอนและแบบอย่างที่ดีที่ควรปฏิบัติ ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะมีเนื้อหาที่

หลากหลายประเภท เช่น บทอาขยานที่มาจากวรรณคดีคำสอน วรรณคดีการละคร วรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ เป็นต้น เพื่อถ่ายทอดหลักคำสอนและความงดงามทางด้านภาษาอย่างชัดเจน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ดีงามและมีสุนทรียภาพในจิตใจ

จากการจัดการเรียนรู้ของผู้วิจัยเรื่องการท่องจำบทอาขยานของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพนมไพรวิทยาคาร พบว่า นักเรียนไม่มีความกระตือรือร้นในการท่องจำบทอาขยานเท่าที่ควร และท่องจำบทอาขยานแบบขอไปที ไม่ได้ท่องจำบทอาขยานด้วยความเข้าใจอย่างท่องแท้เหมือนดังที่ นวพร สุรนาคะพันธุ์ (2554) การท่องจำบทอาขยานภาษาไทยในปัจจุบันเป็นเสมือน “ยาขม” สำหรับผู้เรียนหลายคน เนื่องจากผู้เรียนขาดความเข้าใจและไม่เห็นคุณค่า แม้ว่าหลักสูตรจะมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของบทอาขยานและสามารถนำไปใช้อ้างอิง แต่การสอนท่องบทอาขยานก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับบทอาขยานต้องไม่ใช่ให้ผู้เรียนท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง เพราะการท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทองนี้ ผู้เรียนจะจดจำได้เพียงแค่ตัวบทอาขยาน ฉะนั้นผู้เรียนจึงมุ่งเป้าหมายการเรียนรู้ไปที่การท่องจำเพียงอย่างเดียว ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนละเลยข้อคิดคติสอนใจที่ได้จากตัวบทอาขยาน ทำให้ไม่เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ โดยมองไม่เห็นถึงความงามในการใช้ภาษาที่ไพเราะ ดังนั้นการท่องจำบทอาขยาน ผู้เรียนต้องท่องจำด้วยความเข้าใจ โดยต้องเข้าใจการใช้ภาษาในบทอาขยาน จึงจะเกิดความซาบซึ้งในเนื้อหา รวมทั้งความงามและความไพเราะของภาษา ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนได้รู้ถึงสิ่งที่แฝงอยู่ในบทอาขยาน เช่น ความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ อุดมการณ์ เป็นต้น ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ในเรื่องบทอาขยาน ครูผู้สอนจะต้องชี้แนะแนวทางให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บทอาขยานด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสิ่งที่บทอาขยานต้องการนำเสนอ ไม่ใช่มุ่งสอนแต่ให้ผู้เรียนท่องจำบทอาขยาน แต่ต้องเสริมสร้างผู้เรียนให้นำคุณค่าจากบทอาขยานไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตร่วมด้วย

การศึกษามบทอาขยานให้เข้าใจถึงคุณค่าที่สอดแทรกไว้ในบทอาขยาน ผู้เรียนต้องเข้าใจภาษาในบทอาขยานที่เป็นสื่อกลางถ่ายทอดความหมาย ซึ่งการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของบทอาขยาน ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าด้านเนื้อหาหรือคุณค่าด้านวรรณศิลป์ คือ การใช้ภาษาจินตภาพ ซึ่งภาษาจินตภาพช่วยสร้างภาพในจิตใจที่ชัดเจน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้บทอาขยานได้ดียิ่งขึ้น ผู้เรียนจะเข้าใจความคิดความรู้สึกที่ถ่ายทอดอยู่ในบทอาขยานผ่านถ้อยคำเหล่านั้น ดังที่ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) ให้ความหมายคำว่า กระบวน จินตภาพ ไว้ว่า กระบวนจินตภาพ (imagery) หมายถึง วิธีการสร้างภาพในจิตด้วยถ้อยคำที่เลือกสรรเป็นพิเศษเพื่อแทนความคิด อารมณ์ และประสบการณ์ด้านความรู้สึก และก่อให้เกิดภาพในจิตหรือข้อคิด ตามธรรมเนียมการกระทำเช่นนี้จะเกี่ยวข้องกับภาษาจินตนาการและภาษาภาพพจน์ ภาษาจินตภาพเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับเนื้อหาเกิดความคิดจินตนาการ และการเข้าใจเรื่องราว เหมือนกับที่ ยูวาลส์ ซัยศิลป์วัฒนา (2554) กล่าวถึง จินตภาพ คือ ภาษาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมา เป็นภาพหรือการรับรู้ในมโนคติ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส การเคลื่อนไหวและความรู้สึก ดังนั้นการใช้ภาษาจินตภาพจึงเป็นสื่อสร้างความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก และจินตนาการไปสู่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะสามารถจำแนกภาพตามการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ภาพที่

เกิดจากการมองเห็น ภาพที่เกิดจากการรับรู้รส ภาพที่เกิดจากการได้กลิ่น ภาพที่เกิดจากการได้ยิน ภาพที่เกิดจากการสัมผัส และภาพที่เกิดจากการเคลื่อนไหว ภาพเหล่านี้จัดเป็นจินตภาพเพื่อสร้างบรรยากาศให้เห็นภาพชัดเจน ส่วนภาพที่แสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึก เป็นจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ โดยสื่อถึงอารมณ์แห่งความรัก ความขบขัน ความทุกข์โศก ความโกรธ ความกล้าหาญ ความกลัว ความน่าเบื่อ ความน่าอัศจรรย์ใจ และความสงบ

นอกจากภาษาจินตภาพจะช่วยสร้างบรรยากาศในการอ่าน ทำให้เห็นภาพชัดเจนและถ่ายทอดความรู้สึกต่าง ๆ การใช้ภาพพจน์ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจสารที่สื่อไว้ในบทอาขยาน ซึ่งภาพพจน์เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวรรณคดีวรรณกรรมของไทยอย่างกลมกลืน ดังที่ ธเนศ เวิร์ธพาดา (2549) ให้ความหมายของ ภาพพจน์ ไว้ว่า ภาพพจน์ คือ การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก สอดคล้องกับ สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2549) ให้ความหมายของคำว่า ภาพพจน์ ไว้ว่า ภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง ดังนั้นภาพพจน์จึงจัดได้ว่าเป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เกิดภาษาจินตภาพ เพราะภาพพจน์ทำให้นิยายในบทอาขยานมีความกระชับชัดเจน และทำให้บทอาขยานมีความโดดเด่นในด้านภาษาในเชิงของความเปรียบ ดังนั้นเมื่อผู้เรียนเข้าใจภาษาจินตภาพในบทอาขยาน ผู้เรียนจะรับรู้ได้ถึงคุณค่าที่สะท้อนจากบทอาขยานได้ ส่งผลให้ผู้เรียนจดจำเรื่องราวและภาษาอันไพเราะได้อย่างลึกซึ้ง และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างภาษาจินตภาพกับระบบความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทอาขยานไปสู่ผู้เรียน

นอกจากภาษาจินตภาพจะสร้างความสุนทรีให้กับผู้เรียนแล้ว ภาษาจินตภาพยังเป็นสื่อที่จะช่วยนำพาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน โดยอุดมการณ์เป็นเครื่องมือกำหนดทิศทางหรือวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อการสร้างสังคมที่สงบสุข ซึ่งอุดมการณ์จะสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อในสังคมที่ยึดมั่นในเรื่องเดียวกัน ก่อให้เกิดการสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517, อ้างถึงใน ญัธมา ศุภชนานันท์, 2560) ให้ความหมายอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์คือความเชื่อ ซึ่งความเชื่อนั้นไม่จำเป็นที่จะเป็นความเชื่อที่ถูกต้องด้วยเหตุผล หรือสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเสมอไป โดยความเชื่อที่ถือว่าเป็นอุดมการณ์จะมีลักษณะเป็นระบบความคิดที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน และมีความสำคัญต่อกลุ่มชน เช่น หลักเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับหลุยส์ อัลธัสแซร์ (Louis Althusser, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553) กล่าวถึงอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์ไม่ใช่ตัวแนวคิดหรือความคิด หากเป็นชุดความคิดที่ได้รับการติดตั้งไว้สำหรับทำความเข้าใจตัวเรา เข้าใจโลก เข้าใจสังคม ถ้าเทียบกับคอมพิวเตอร์แล้ว อุดมการณ์ไม่ใช่ข้อความที่เราพิมพ์ลงไป แต่เป็นโปรแกรมที่อยู่ในเครื่อง ซึ่งเป็นตัวเราเองที่ตกลงใจจะใช้โปรแกรมนั้นเอง สรุปได้ว่า อุดมการณ์ เป็นกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในสังคมให้ถือปฏิบัติและปลูกฝังระบบความคิดความเชื่อของสังคมให้คงอยู่ ถือได้ว่าทุกสังคมล้วนมีอุดมการณ์เป็นตัวขับเคลื่อนชี้นำสมาชิกให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน

การที่ผู้เรียนจะเข้าใจอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน ผู้เรียนต้องให้ความสำคัญและเข้าใจภาษาจินตภาพเสียก่อน เพราะภาษาจินตภาพจะเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงผู้เรียนไปสู่ความคิด

ความเชื่อ ทศณะต่าง ๆ ที่หลอมรวมเป็นอุดมการณ์ ภาษาจินตภาพจะทำให้ผู้เรียนเกิดความคิด ความรู้สึกคล้ายตามกับบทอาขยานและมองเห็นอุดมการณ์ที่บทอาขยานต้องการนำเสนอ ก่อให้เกิด การปฏิบัติตามอุดมการณ์เหล่านั้นด้วยความเต็มใจ เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่แทรกซึมอยู่ในสังคม มนุษย์ โดยสมาชิกในสังคมจะซึมซับอุดมการณ์ต่าง ๆ อย่างไม่รู้ตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อุมาวลัย ชีช่วง (2555) ได้ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553 ซึ่งจากผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่ากลวิธีทางภาษา เป็นสื่อนำเสนออุดมการณ์และความคิด โดยการใช้กลวิธีทางภาษาที่สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อหาจะ ส่งผลให้อุดมการณ์ที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าสำหรับเด็กมีความโดดเด่น เด็กสามารถรับรู้ได้ว่าในเรื่องเล่า เหล่านั้นมุ่งนำเสนออุดมการณ์ใด ซึ่งการนำเสนออุดมการณ์ในบทอาขยานก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ใน บทอาขยานจะมีวิธีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันตามเนื้อหาและข้อจำกัดของฉันทลักษณ์ แต่สามารถ ถ่ายทอดอุดมการณ์ในหลากหลายเรื่องได้อย่างโดดเด่น

การสร้างผู้เรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศนั้น สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน เป็นสถานที่ช่วยอบรมขัดเกลาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่สังคมต้องการ ดังนั้นการปลูกฝังความคิด ความ เชื่อที่ดีงามของสังคมจึงถูกถ่ายทอดผ่านบทอาขยานที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการศึกษา เพื่อ เป็นสื่อกลางถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคมไปสู่ผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และจะ ปฏิบัติตนตามอุดมการณ์ของสังคมอย่างไม่รู้ตัว ดังนั้นการสอนบทอาขยานแก่ผู้เรียนจึงเป็นเรื่องที่ สำคัญ ผู้สอนต้องคำนึงถึงคุณค่าที่สะท้อนจากบทอาขยาน คำนึงถึงจุดมุ่งหมายของบทอาขยานที่ ต้องการสื่อถึงผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้บทอาขยานอย่างเข้าใจ มีความรู้และความเข้าใจใน ท่วงทำนองการใช้ภาษาของกวี เพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้และวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทประพันธ์ อื่น ๆ ต่อไป

สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับบทอาขยานพบว่า ยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ เกี่ยวกับภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์อย่างชัดเจน จากการสืบค้นข้อมูลส่วนใหญ่พบ การศึกษาวิเคราะห์จินตภาพและอุดมการณ์ที่แยกส่วนกัน ผู้วิจัยหลายท่านไม่ได้นำภาษาจินตภาพกับ อุดมการณ์มาวิเคราะห์ร่วมกัน เช่น กฤษณา คงทน (2548) ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางจริยธรรมและ กลวิธีการนำเสนอในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา วิชา สังคีศิลป์ชัย (2555) ศึกษา เกี่ยวกับวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน ซึ่งจากงานวิจัยดังกล่าว ในการศึกษา วิจัยบทอาขยานจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับภาษาวรรณศิลป์ เช่น การเล่นเสียง การเล่นคำ การใช้ ภาพพจน์ แต่ไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และไม่ พบงานวิจัยเกี่ยวกับบทอาขยานที่อธิบายหรือเชื่อมโยงภาษาจินตภาพไปสู่อุดมการณ์

ด้วยเหตุนี้ จากปัญหาด้านการจัดการเรียนรู้เรื่องบทอาขยานของผู้วิจัย ผู้วิจัยจึงมีความ สนใจที่จะศึกษาภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน โดยศึกษาให้ทราบ ถึงภาษาจินตภาพในบทอาขยานและการใช้ภาษาจินตภาพที่นำไปสู่อุดมการณ์ในบทอาขยาน เพื่อนำ ผลการศึกษาวิเคราะห์ไปใช้พัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะการเรียนรู้บทอาขยานที่ยาวนานและคงทน จาก การได้เรียนรู้ภาษาจินตภาพพร้อมทั้งปลูกฝังอุดมการณ์ที่ดีให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีกรอบแนวทาง ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาษาจีนตภาพในบทอาขยานภาษาไทย
2. เพื่อศึกษาคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจีนตภาพในบทอาขยานภาษาไทย
3. เพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
4. เพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจีนตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในการศึกษาค้นคว้าตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาจากตัวบท (text) จากหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ มีอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก จำนวน 63 บท ดังนี้

ชั้นประถมศึกษา

บทอาขยานบทหลัก จำนวน 12 บท และบทอาขยานบทเลือก จำนวน 16 บท

รวม 28 บท

ชั้นมัธยมศึกษา

บทอาขยานบทหลัก จำนวน 13 บท และบทอาขยานบทเลือก จำนวน 22 บท

รวม 35 บท

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจีนตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ เกี่ยวข้องกับเอกสารและงานวิจัย ดังนี้

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
- 1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทอาขยาน
- 1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีนตภาพ
- 1.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ภาษาจีนตภาพและอุดมการณ์ ในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้

2.1.1 วิเคราะห์ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ

2.1.2 วิเคราะห์ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์

2.1.3 วิเคราะห์ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์

2.2 วิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ของผู้แต่งบทอาขยานในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3. ชี้นำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยการเรียบเรียงผลการวิจัย สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบด้วย

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน

บทที่ 4 อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับจินตภาพและอุดมการณ์ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพ

ผู้วิจัยศึกษาองค์ประกอบของภาษาจินตภาพในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศตามแนวคิดของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ซึ่งกล่าวถึงการรับรู้ภาพผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 6 ทาง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดย นิตยา แก้วคัลณา (2551) ได้ประยุกต์แนวคิดนี้มาจากแนวคิดของ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2506)

1.2 ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ตามแนวคิดของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ซึ่งกล่าวถึงรสทางวรรณคดี 9 รส โดย นิตยา แก้วคัลณา (2551) ได้ประยุกต์แนวคิดนี้มาจากแนวคิดของ กุสุมา รักขมณี (2534)

1.3 ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์

ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาพพจน์ของ กীরติ ธนะไชย (2561) ซึ่งได้จัดแบ่งกลุ่มประเภทของภาพพจน์ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม โดยจัดกลุ่มตามราชบัณฑิตยสถาน ได้แก่ ภาพพจน์ทางเสียง ภาพพจน์เปรียบเทียบ และภาพพจน์วาทศิลป์

ผู้วิจัยจะนำแนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพเหล่านี้มาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยาน เพื่อให้ทราบถึงกลวิธีการใช้ภาษาจินตภาพที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์

ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดอุดมการณ์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517, อ้างถึงใน ญัฐมา ศุภขนานันท์, 2560) โดยชัยอนันต์ สมุทวณิช มีแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ว่า อุดมการณ์เป็นระบบความคิดซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อที่กลุ่มชนให้ความสำคัญและยอมรับร่วมกัน ซึ่งบทอาขยานได้ถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการถ่ายทอดระบบความคิดที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการถ่ายทอดให้กับผู้เรียน โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดบทอาขยานอันมีอุดมการณ์ทางสังคมที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวทางในการควบคุมพฤติกรรมของผู้เรียน

การวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาขยาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานที่สะท้อนถึงระบบความคิดความเชื่อของสังคม โดยวิเคราะห์อุดมการณ์จากการนำเสนอภาษาจินตภาพในบทอาขยาน เพราะในบทอาขยานนอกจากภาษาจินตภาพจะถ่ายทอดความงดงามไพเราะของถ้อยคำแล้ว ภาษาจินตภาพยังสะท้อนถึงอุดมการณ์อันเป็นกรอบแนวทางของสังคมที่ควรปฏิบัติ

จากกรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอมาในข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจะนำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพ และอุดมการณ์ มาศึกษาบทอาขยานภาษาไทย โดยจะนำเสนอในบทที่ 3 และบทที่ 4 ต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำสำหรับผู้เรียนที่มีความไพเราะและให้ข้อคิดที่นำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสังคม

ภาษาจินตภาพ หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำในงานเขียนเพื่อให้ผู้อ่านเกิดการสร้างภาพในจิตเกิดความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ร่วมไปกับเรื่องราว

การนำเสนออุดมการณ์ หมายถึง การถ่ายทอดความคิดความเชื่อที่ปรากฏในบทอาขยานผ่านภาษาจินตภาพที่สะท้อนถึงแนวทางปฏิบัติของสังคม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย
2. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย
3. สามารถวิเคราะห์ภาษาจินตภาพและอุดมการณ์ในบทประพันธ์อื่น ๆ ได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทอาขยาน ภาษาจีนตภาพ และอุดมการณ์ เพื่อนำแนวคิดและทฤษฎีมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ภาษาจีนตภาพและอุดมการณ์ในบทอาขยาน รวมทั้งการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสร้างสรรค์งานวิจัยให้มีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับบทอาขยาน

สำหรับงานวิจัย “บทอาขยาน : ภาษาจีนตภาพและการนำเสนออุดมการณ์” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทอาขยาน
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาจีนตภาพ
 - 3.1 ภาษาจีนตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ
 - 3.2 ภาษาจีนตภาพเพื่อแสดงอารมณ์
 - 3.3 ภาษาจีนตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์

เอกสารที่เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาบทอาขยาน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่รัฐกำหนดให้สถานศึกษาทุกแห่งในประเทศนำมาใช้ศึกษา เพื่อกำหนดทิศทางการศึกษาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา รวมทั้งบทอาขยานเป็นเนื้อหาสาระในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-ม.6 ต้องท่องจำบทอาขยานตามที่กำหนดไว้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์บทอาขยานต่อไป

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็น

ต่อการศึกษาตลอดชีวิต โดยเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าถึงความสำคัญ สาระ มาตรฐานการเรียนรู้ และ คุณภาพผู้เรียน ดังนี้

1) ความสำคัญของภาษาไทย

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศเพื่อพัฒนาความรู้ กระบวนการคิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ และสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เป็นสมบัติล้ำค่าควรแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

ภาษาไทยเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง

1.1) การอ่าน การอ่านออกเสียงคำ ประโยค การอ่านบทร้อยแก้ว คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ การอ่านในใจเพื่อสร้างความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้จากสิ่งที่อ่าน เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

1.2) การเขียน การเขียนสะกดตามอักขรวิธี การเขียนสื่อสาร โดยใช้ถ้อยคำ และรูปแบบต่าง ๆ ของการเขียน ซึ่งรวมถึงการเขียนเรียงความ ย่อความ รายงานชนิดต่าง ๆ การเขียนตามจินตนาการ วิเคราะห์วิจารณ์ และเขียนเชิงสร้างสรรค์

1.3) การฟัง การดู และการพูด การฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ การพูด แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก พูดลำดับเรื่องราวต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล การพูดในโอกาสต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการพูดเพื่อโน้มน้าวใจ

1.4) หลักการใช้ภาษาไทย การใช้ภาษาให้ถูกต้องเหมาะสมกับโอกาสและบุคคล การแต่งบทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ และอิทธิพลของภาษาต่างประเทศในภาษาไทย

1.5) วรรณคดีและวรรณกรรม วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อศึกษาข้อมูล แนวความคิด คุณค่าของงานประพันธ์ และความเพลิดเพลิน การเรียนรู้และทำความเข้าใจบทเห่ บทร้องเล่นของเด็ก เพลงพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทย ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องราวของสังคมในอดีต และความงามของภาษา เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและภูมิใจในบรรพบุรุษที่ได้ส่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

สำหรับบทอาขยานเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งเป็นเนื้อหาในส่วนที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิต มีจิตรักในความเป็นไทย เห็นความสำคัญของงานประพันธ์อันเป็นมรดกที่มีคุณค่าของไทย

2) สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 การอ่าน

มาตรฐาน ท.1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน

สาระที่ 2 การเขียน

มาตรฐาน ท2.1 ใช้กระบวนการเขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความ และเขียนเรื่องราวในรูปแบบต่าง ๆ เขียนรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ

สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด

มาตรฐาน ท3.1 สามารถเลือกฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ และพูดแสดงความรู้ ความคิด และความรู้สึกในโอกาสต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์

สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย

มาตรฐาน ท4.1 เข้าใจธรรมชาติของภาษาและหลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษาและพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไทยไว้เป็นสมบัติของชาติ

สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาบทอาขยานภาษาไทยในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งบทอาขยานจัดอยู่ในสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม ผู้เรียนทุกระดับชั้นจะต้องศึกษาบทอาขยาน เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในด้านการอ่าน การเขียน การฟัง การดูและการพูดให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตในสังคมด้วยการนำความรู้และข้อคิดที่ได้จากบทอาขยานไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

3) คุณภาพผู้เรียน

สำหรับคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดคุณภาพผู้เรียนหลังเรียนจบในแต่ละระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยคุณภาพผู้เรียนจะแบ่งเป็น 5 ด้าน ตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคุณภาพของผู้เรียนในด้านที่ 5 สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม เนื่องจากบทอาขยานอยู่ในสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม ดังนี้

3.1) คุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

เข้าใจและสรุปข้อคิดที่ได้จากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ท่องจำบทอาขยานและบทร้อยกรองที่มีคุณค่าได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

3.2) คุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

เข้าใจและเห็นคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน นำข้อคิดเห็นจากเรื่องที่อ่านไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และท่องจำบทอาขยานตามที่กำหนดได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

3.3) คุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

สรุปเนื้อหาจากวรรณคดีและวรรณกรรมที่อ่าน วิเคราะห์ วิถีชีวิตไทย และคุณค่าจากวรรณคดี วรรณกรรมและบทอาขยาน พร้อมทั้งสรุปความรู้ ข้อคิดเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

3.4) คุณภาพผู้เรียน เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

วิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักสูตรการวิจารณ์วรรณคดีเบื้องต้น ประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ นำข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

จากคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้บทอาขยานเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม ด้วยการนำข้อคิดที่ได้จากบทอาขยานไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากบทอาขยานจะเป็นกรอบชี้แนะการดำเนินชีวิต บทอาขยานยังได้ช่วยพัฒนาทักษะด้านการเรียนรู้ด้านอื่น ๆ ได้แก่ ทักษะการอ่าน ทักษะการเขียน ทักษะ การฟัง ทักษะการดู และทักษะการพูดของผู้เรียนร่วมด้วย

นอกจากนี้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีความเข้มแข็งทางความคิด มีความเข้าใจและปรับตัวไปตามกฎระเบียบของสังคม สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2552) อธิบายคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการ ดังนี้

ข้อที่ 1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ ดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติไทย ศรัทธา ยึดมั่นในศาสนา และเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

ผู้ที่รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงการเป็นพลเมืองดีของชาติ มีความสามัคคี ประองดอง ภูมิใจ เชิดชูความเป็นไทย ปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ และแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 2 ซื่อสัตย์สุจริต

ซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้องประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ

ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ และยึดหลักความจริง ความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 3 มีวินัย

มีวินัย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม

ผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียนและสังคมเป็นปกติวิสัย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 4 ใฝ่เรียนรู้

ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียน แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

ผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม บันทึกความรู้ วิเคราะห์ สรุปเป็นองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอด เผยแพร่และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 5 อยู่อย่างพอเพียง

อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตน มีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มีการวางแผนป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 6 มุ่งมั่นในการทำงาน

มุ่งมั่นในการทำงาน หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย

ผู้ที่มีมุ่งมั่นในการทำงาน คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเพียรพยายาม พยายามทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดด้วยความรับผิดชอบ และมีความภาคภูมิใจในผลงาน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 7 รักความเป็นไทย

รักความเป็นไทย หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความภาคภูมิใจเห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสม

ผู้ที่รักความเป็นไทย คือ ผู้ที่มีความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ชื่นชม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอด เผยแพร่ภูมิปัญญาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม มีความกตัญญูกตเวที ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารอย่างถูกต้องเหมาะสม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ข้อที่ 8 มีจิตสาธารณะ

มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน

ผู้มีจิตสาธารณะ คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยร่างกายสติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

บทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือกมานั้นย่อมมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพราะบทอาขยานเป็นส่วนหนึ่งในหลักสูตร เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้บทอาขยาน ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทางด้านความคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตในด้านอื่น ๆ ที่จะส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมทางสังคม ซึ่งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการนี้ จะเป็นกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนที่ผู้เรียนจะปฏิบัติต่อตนเองและส่วนรวม เพื่อที่ผู้เรียนจะได้มีการดำเนินชีวิตที่มั่นคงในสังคม เพราะผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งใดควรกระทำและสิ่งใดไม่ควรกระทำ โดยมีบทอาขยานเป็นสื่อกลางถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดและพัฒนาตนเองต่อไป

สำหรับการศึกษาอุดมการณ์ในบทอาขยาน กวีได้อาศัยข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาขยานในบทที่ 4 ต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทอาขยาน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทอาขยาน ดังนี้

1. ความหมายของบทอาขยาน

จากการศึกษาพบว่า มีนักการศึกษาให้ความหมายของบทอาขยานไว้ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) ให้นิยามไว้ว่า อาขยาน คือ บทท่องจำ การเล่า การบอก การสวดเรื่อง นิทาน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา (2558) ให้นิยามไว้ว่า บทอาขยาน หมายถึง การท่องเพื่อให้เกิดความจำและรับรู้ เกิดทักษะทางภาษา เกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าในความงามของภาษา และได้ข้อคิดไปใช้ประโยชน์ในชีวิต ไม่ใช่การท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง

พรจกมล สุขสนาน (2551) ให้ความหมายไว้ว่า บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำสำหรับนักเรียนที่คัดเลือกมาจากรรณคดี มีความไพเราะถูกต้องตามฉันทลักษณ์และให้คติสอนใจ

วิภูษา สังข์ศิลป์ชัย (2555) ให้ความหมายไว้ว่า บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า บทอาขยาน หมายถึง บทท่องจำสำหรับผู้เรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากรรณคดีและวรรณกรรมที่มีความไพเราะและให้ข้อคิดที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ความเป็นมาของบทธาขยาน

1) พัฒนาการบทธาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา

สำหรับบทธาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา มีพัฒนาการดังนี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอองค์หนึ่งสิ้นพระชนม์ องค์พระชนนีจึงใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ทรงสร้างโรงเลี้ยงเด็กไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ และได้รับพระราชทานนามว่า “โรงเลี้ยงเด็กของพระชายา” ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกวีหลายท่านช่วยกันแต่งบทดอกสร้อยสุภาวชิตร เพื่อเป็นบทร้องเล่นในโรงเลี้ยงเด็ก (กรมศึกษาธิการ, 2480: คำนำ, อ้างถึงใน อปสร สุวรรณรอด, 2544) จากนั้นกระทรวงธรรมการ นำบทดอกสร้อยสุภาวชิตรมาเป็นแบบเรียนภาษาไทย หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โดยมีการตัดและแต่งเพิ่มเติมในบางบทเพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย (กระทรวงธรรมการ, 2483: คำนำ, อ้างถึงใน อปสร สุวรรณรอด, 2544)

จากพัฒนาการบทธาขยานที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า บทธาขยานระดับชั้นประถมศึกษา มีที่มาจากบทดอกสร้อยสุภาวชิตรที่แต่งขึ้นเพื่อร้องเล่นในโรงเลี้ยงเด็กเมื่อในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบทธาขยานภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังคงมีการนำบทดอกสร้อยสุภาวชิตรมาใช้กำหนดเป็นบทธาขยานระดับประถมศึกษา โดยในระดับประถมศึกษาตอนต้น เน้นบทดอกสร้อยสุภาวชิตรเป็นบทธาขยานบทหลัก ได้แก่ บทธาขยานเรื่อง แมวเหมียว เรื่องกาดำ และบทธาขยานประเภทกลอนดอกสร้อยสุภาวชิตรที่ผ่านการคัดเลือกเป็นบทธาขยานบทเลือก ได้แก่ บทธาขยานเรื่องไก่แจ้ และเรื่องตั้งไข่ล้ม ต้มไขกัก

2) พัฒนาการบทธาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา

สำหรับบทธาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา มีพัฒนาการดังนี้ อำนวย ใจหวัง (2545) กล่าวว่า ในอดีตการท่องจำอาขยานเป็นการท่องจำบทร้อยกรองที่ถือว่าไพเราะ โดยครูจะคัดเลือกให้นักเรียนท่อง ซึ่งได้คัดตัดตอนมาจากหนังสือวรรณคดีหรือบทกวีนิพนธ์ที่ไพเราะ มีสุนทรียรสทั้งถ้อยคำ เป็นพรรณนาโวหารที่ซาบซึ้งกินใจ ได้สาระด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะเป็นการสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ดังนั้นการท่องอาขยานในอดีตจึงเป็นการท่องจำเพื่อให้เกิดการจำและรับรู้เรื่องราวในบทธาขยาน เกิดทักษะทางภาษาไทยและเห็นคุณค่าตลอดจนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

ต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 จนถึงหลักสูตรฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2533 แต่ในหลักสูตรมิได้ระบุให้ชัดเจนว่าให้ท่องบทธาขยาน จึงเป็นสาเหตุให้การท่องบทธาขยานเริ่มจางหายไป จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2538 ได้มีการกำหนดให้ท่องบทธาขยานในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแต่ยังไม่มีมีการปฏิบัติเท่าที่ควร

จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายกำหนดให้มีการท่องบทธาขยานอย่างจริงจังในสถานศึกษาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2542 เป็นต้นไป เพื่อให้ให้นักเรียนท่องจำบทร้อยกรองที่มีความไพเราะ ให้คิดสนใจเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าของภาษาและวรรณคดีไทยที่ควรแก่การรักษาและสืบสานให้คงอยู่ตลอดไป รวมทั้งยังช่วยกล่อมเกลাজิตใจให้นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ดีงาม

ต่อมาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดให้มีการทอ้งจำบพอาขยาน ในสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โดยกำหนดการทอ้งจำบพอาขยานไว้ในตัวชี้วัดในแต่ละระดับชั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

จากการกำหนดตัวชี้วัดการทอ้งจำบพอาขยานทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา มีการกำหนดตัวชี้วัดให้เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย โดยบพอาขยานที่ต้องทอ้งจำล้วนเป็นบพที่มีคุณค่า ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ดีงามและสามารถนำความรู้ ข้อคิดหรือคุณค่าที่สะท้อนจากบพอาขยานเหล่านั้นไปปรับประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง

3. เกณฑ์การกำหนดเป็นบพอาขยาน

ในการคัดเลือกบพประพันธ์ร้อยกรองมาเป็นบพอาขยานนั้น กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา (2558) มีแนวทางการคัดเลือกบพประพันธ์ที่มีลักษณะดังนี้

- 1) มีสุนทรียรสทางภาษา คือ ใช้ภาษาที่ไพเราะ งดงาม ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ
- 2) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้ข้อคิดและแนวทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม
- 3) มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย ถูกต้อง เหมาะสมกับวัยและระดับชั้น
- 4) มีเนื้อหาเรียบง่ายเหมาะสมกับวัย และมีความยาวพอควร

ตามเกณฑ์นี้ ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนสามารถใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกบพอาขยานบพเลือกได้ และอาจเพิ่มเติมเกณฑ์ได้ตามดุลพินิจ

จากที่กล่าวมาข้างต้น บพประพันธ์ที่ได้รับการคัดเลือกต้องให้ข้อคิด คุณธรรมและ จริยธรรม เพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้อ่านให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเข้าใจและมีความสุข รวมทั้งสะท้อนคุณค่าด้านภาษาและสร้างอารมณ์สะท้อนใจ สร้างจินตภาพให้ผู้อ่านจดจำ มีรูปแบบ ฉันทลักษณ์และเนื้อหาที่เรียบง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน

4. ประเภทของอาขยาน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา (2558) กล่าวถึงประเภทของบพอาขยานไว้ว่า เพื่อให้ บรรลุวัตถุประสงค์ของการทอ้งบพอาขยาน และสอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดี สำหรับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 คณะกรรมการกำหนดแนวทางและพิจารณาคัดเลือกบพอาขยานภาษาไทยได้พิจารณาคัดเลือก และวางแนวทางการทอ้งบพอาขยานสำหรับนักเรียน รวมทั้งยังเห็นควรเปิดโอกาสให้บุคลากรใน ท้องถิ่น ได้แก่ ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนมีส่วนร่วมคัดเลือกบพอาขยานด้วย จึงกำหนด บพอาขยานเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) บพหลัก

บพหลัก หมายถึง บพอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียน ทอ้งจำเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศ ส่วนใหญ่คัดเลือกจากวรรณคดีที่กำหนดให้เรียน ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตาม

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยกำหนดตอนที่ไพเราะถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และให้คติสอนใจ

2) บทเลือก

บทเลือก หมายถึง บทอาขยานที่นักเรียนเลือกท่องตามความสนใจมิได้เป็นการบังคับ โดยอาจเลือกจากบทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการคัดเลือกไว้ หรือบทประพันธ์ที่ครูแนะนำ หรือเป็นบทอาขยานที่นักเรียนชอบ นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้มีความสามารถในท้องถิ่นแต่งขึ้นเองก็ได้ การที่นักเรียนรู้จักคัดเลือกบทประพันธ์แสดงถึงความเป็นผู้รู้คิด ความเป็นผู้มีเหตุผล มีสุนทรียรสทางภาษา ทำให้นักเรียนมีความภาคภูมิใจในการท่องบทอาขยานมากยิ่งขึ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์บทอาขยานจากหนังสืออ่านเพิ่มเติม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท โดยแบ่งเป็นระดับชั้นดังนี้

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-3)

1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท

- 1.1) แมวเหมียว
- 1.2) ฝนตกแดดออก
- 1.3) กาดำ
- 1.4) รักษาป่า
- 1.5) เด็กน้อย
- 1.6) วิชานาเจ้า

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 6 บท

- 2.1) นี้องของเธอ
- 2.2) รักเมืองไทย
- 2.3) ไก่แจ้
- 2.4) สักวา
- 2.5) ความดีความชั่ว
- 2.6) ต้มไข่มุข ต้มไขก้น

สาระความรู้ในบทอาขยาน ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-3) มีดังนี้

1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท

1.1) แมวเหมียว

- ผู้แต่ง : พระประสิทธิ์อักษรสาร (ทัต) หรือ นายทัต เปரியู
- ที่มาของเรื่อง : บทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กอนาถาของพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย

- สาระสำคัญ : ความกตัญญูต่อบุคคล โดยยกพฤติกรรมของแมวเป็น

ตัวอย่าง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.2) ฝนตกแดดออก

- ผู้แต่ง : ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง : บทประพันธ์ในหนังสือที่ระลึกในงานสัปดาห์หนังสือ

แห่งชาติ ประจำปี 2516

- ฉันทลักษณ์ : วิชชุมมาลาฉันท์ แต่บางวรรคมี 5 คำ
- สาระสำคัญ : ความมีน้ำใจ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.3) กาดำ

- ผู้แต่ง : นายนกแก้ว วสันตสิงห์ หรือ นายแก้ว
- ที่มาของเรื่อง : บทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กกอนาถาของ

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย
- สาระสำคัญ : ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนและพวกพ้อง (กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษา, 2558)

1.4) รักษาป่า

- ผู้แต่ง : รองศาสตราจารย์นภลัย สุวรรณธาดา
- ที่มาของเรื่อง : บทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 2 เล่ม 2 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ยานี 11
- สาระสำคัญ : การรักษาป่าและสิ่งแวดล้อม (กรมวิชาการ กระทรวง

ศึกษา, 2558)

1.5) เด็กน้อย

- ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง : ปรากฏในหนังสือ ดอกสร้อยสุภาวชิตร ที่กรมวิชาการ

จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2515

- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย
- สาระสำคัญ : การชวนชวนศึกษาเล่าเรียน (กรมวิชาการ กระทรวง

ศึกษา, 2558)

1.6) วิชาหนาเจ้า

- ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง : ส่วนท้ายของบทสอนอ่าน แม่เกย ในหนังสือ ประถม

ก กา หนังสือเรียนของเด็กในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

- ฉันทลักษณ์ : กาพย์สุรางคนางค์ 28
- สาระสำคัญ : ประโยชน์ของการมีวิชาความรู้ และโทษของการไม่มีวิชา

ความรู้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 6 บท

2.1) นีซองของเธอ

- ผู้แต่ง : นายฉันท ขำวิไล
- ที่มาของเรื่อง : บทขับร้องสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา
- ฉันทลักษณ์ : คำคล้องจอง
- สาระสำคัญ : ความซื่อสัตย์และความมีน้ำใจในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อน

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.2) รักเมืองไทย

- ผู้แต่ง : รองศาสตราจารย์นภลัย สุวรรณธาดา
- ที่มาของเรื่อง : บทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 2 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

- ฉันทลักษณ์ : กลอนสี่
- สาระสำคัญ : ความสำนึกในความเป็นไทย มีความรักและความสามัคคี

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.3) ไก่แจ้

- ผู้แต่ง : หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล
- ที่มาของเรื่อง : บทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กกอนาถาของ

พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย
- สาระสำคัญ : การรู้จักหน้าที่ ความขยันหมั่นเพียร และมีความกตัญญู

โดยยกพฤติกรรมของไก่เป็นตัวอย่าง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.4) สักวา

- ผู้แต่ง : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
- ที่มาของเรื่อง : บทร้องเล่นสักวา
- ฉันทลักษณ์ : สักวา

- สาระสำคัญ : ความสำคัญของคำพูด (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.5) ความดีความชั่ว

- ผู้แต่ง : หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล
- ที่มาของเรื่อง : บทกลอนสำหรับท่องจำในการศึกษาศีลธรรมจรรยาของนักเรียนโรงเรียนราชินีและผู้สนใจ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนสุภาพ
- สาระสำคัญ : การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.6) ต้มไข่มุข ต้มไข่มุข

- ผู้แต่ง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
- ที่มาของเรื่อง : บทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กกอนาถาของ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย
- สาระสำคัญ : การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น บทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกส่วนใหญ่กระทรวงศึกษาธิการคัดเลือกมาจากบทกลอนร้องเล่นสำหรับเด็ก รูปแบบฉันทลักษณ์เป็นฉันทลักษณ์ที่แต่งง่าย อ่านง่าย โดยในบทอาขยานมีการใช้คำพื้นฐานง่าย ๆ เพื่อเป็นแบบฝึกอ่านคำของเด็ก เช่น ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนดอกสร้อย กลอนสี่ เป็นต้น อีกทั้งเด็กจะเกิดความรู้สึกสนุกสนานไปกับบทอาขยาน เพราะเป็นบทกลอนร้องเล่น มีเนื้อหาขนาดสั้น และจดจำได้ง่าย ในระดับชั้นนี้ยังไม่มีบทอาขยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดี อาจเป็นเพราะเรื่องราวในวรรณคดียังเป็นเรื่องที่ไกลจากตัวเด็กในช่วงวัยนี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงคัดเลือกบทอาขยานที่มีสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเด็ก เช่น บทอาขยานที่มีตัวละครเป็นสัตว์ ได้แก่ แมว ไก่ กา นก หรือบทอาขยานที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ ป่าไม้ เพื่อให้เด็กเกิดภาพจินตนาการตามบทอาขยานได้ชัดเจน และเพื่อให้เด็กเกิดความคิดที่เป็นรูปธรรม เกิดการเรียนรู้สิ่งที่ควรกระทำและสิ่งที่ไม่ควรกระทำจากบทอาขยาน

จากการศึกษาสาระสำคัญในบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า บทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกที่กระทรวงศึกษาธิการได้คัดเลือกไว้นั้น มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน การพูดจา การความดี การรักและห่วงหาอาชญากรรมและการรักษาบ้านเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียน มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักพูดจาเหมาะสม ทำความดีละเว้นความชั่ว ปลูกฝังให้เกิดความรักในธรรมชาติและรักษาบ้านเมือง ซึ่งสิ่งที่กระทรวงศึกษาธิการต้องการปลูกฝังให้กับผู้เรียนในระดับชั้นนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่พื้นฐานอันจะเป็นรากฐานสำคัญให้ผู้เรียนเติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.4-6)

- 1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท
 - 1.1) พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก
 - 1.2) สยามานุสสติ
 - 1.3) วิชาเหมือนสินค้า
 - 1.4) สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์
 - 1.5) ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม
 - 1.6) โคลงโลกนิติ
- 2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 10 บท
 - 2.1) พฤษภกาส
 - 2.2) ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

- 2.3) ไทยรวมกำลังตั้งมั่น
- 2.4) ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน
- 2.5) ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ
- 2.6) ผู้ชนะ
- 2.7) เป็นมนุษย์หรือเป็นคน
- 2.8) วิถีเด็กไทย
- 2.9) ฟังใดได้รู้เรื่อง
- 2.10) ดวงตะวัน

สาระความรู้ในบทอาขยาน ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.4-6) มีดังนี้

1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท

1.1) พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรง

สันนิษฐานว่า สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีในสมัยรัชกาลที่ 2 เพื่อขายเลี้ยงชีพในคราวตกอับ

- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : การไม่ไว้วางใจใครโดยง่าย การคิดให้ดีกว่าพูด

(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.2) สยามานุสสติ

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : บทปลุกใจให้คนไทยรักชาติ
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : ความรักชาติ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.3) วิชาเหมือนสินค้า

- ผู้แต่ง : ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือ ดรุณศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พ.ศ. 2453
- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ยานี 11
- สาระสำคัญ : การขยันหมั่นเพียร (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.4) สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง : บทสำหรับแสดงละครนอก
- ฉันทลักษณ์ : กลอนบทละคร
- สาระสำคัญ : ความอดทนต่อปัญหาและความทุกข์ (กรมวิชาการ กระทรวง

ศึกษา, 2558)

1.5) ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : มีเค้าเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2

- ฉันทลักษณ์ : กลอนเสภา
- สาระสำคัญ : ความรักระหว่างแม่กับลูกและแสดงถึงวิถีชีวิต ค่านิยมของสังคมไทยในสมัยก่อนซึ่งเด็กชายต้องบวชเรียน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.6) โคลงโลกนิติ

- ผู้แต่ง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
- ที่มาของเรื่อง : วรรณกรรมคำสอนก่อนสมัยรัตนโกสินทร์
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : การดำรงชีวิตด้วยการรักษาความสัตย์ การมีความรู้ และการพัฒนาตนให้เป็นผู้รู้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 10 บท

2.1) พุทธภาษิต

- ผู้แต่ง : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ที่มาของเรื่อง : พระนิพนธ์เรื่อง คำฉันท์กฤษณาสอนน้อง
- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ยานี 11
- สาระสำคัญ : ความดีและความชั่ว (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.2) ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

- ผู้แต่ง : ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือบทประพันธ์อธิบายสุภาษิต ของวรรณคดีสมาคมแห่งประเทศไทย
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : สิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ การพูด การคิดคำนวณ การศึกษาเรียนรู้ และความดีงาม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.3) ไทรรวมกำลังตั้งมั่น

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : บทละครพูดคำกลอน เรื่อง พระร่วง โดยมีเค้าโครงเรื่องจากพงศาวดารเหนือ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนบทละคร
- สาระสำคัญ : การปฏิบัติตนในฐานะเป็นคนไทย มีหน้าที่บำรุงชาติและพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.4) ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

- ผู้แต่ง : นายเพ็ญ สวัสดิ์วรรณกิจ
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือ บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต ของวรรณคดีสมาคมแห่งประเทศไทย
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : การพึ่งตนเองด้วยความอดทน และความพยายาม รวมทั้งให้คติเรื่องคุณค่าของอาชีพสุจริต (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.5) ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

- ผู้แต่ง : พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาณจนาชีวะ)
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เล่ม 1 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสลับกาพย์ เป็นโคลงสี่สุภาพและกาพย์ยานี 11
- สาระสำคัญ : การแสวงหาความรู้ และการดำเนินชีวิตที่(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.6) ผู้ชนะ

- ผู้แต่ง : นายบุญเสริม แก้วพรหม
- ที่มาของเรื่อง : บทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เล่ม 1 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของกระทรวงศึกษาธิการ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : แนวทางไปสู่ความสำเร็จ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.7) เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

- ผู้แต่ง : พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือ ท่านพุทธทาสภิกขุ
- ที่มาของเรื่อง : แต่งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจคนให้เป็นคนดีของสังคม
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.8) วิถีเด็กไทย

- ผู้แต่ง : นางมิ่งขวัญ กิตติวรรณกร
- ที่มาของเรื่อง : แต่งขึ้นเพื่อเป็นบทอาขยานสำหรับนักเรียนเมื่อ พ.ศ.2548
- ฉันทลักษณ์ : กลอนสี่
- สาระสำคัญ : แนวทางปฏิบัติตนสำหรับเด็กไทย กรมวิชาการ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.9) ฟังไฉนได้รู้เรื่อง

- ผู้แต่ง : นายชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง : แต่งขึ้นเพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้อ่าน ในวารสารนิจกกาลานุสร
- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ยานี 11
- สาระสำคัญ : ความสำคัญของการฟัง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.10) ดวงตะวัน

- ผู้แต่ง : ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง : แต่งขึ้นเพื่อสอนเยาวชน ในหนังสือ เรื่อง จากใจแม่
- ฉันทลักษณ์ : กลอนดอกสร้อย

- สารสำคัญ : หน้าที่ที่แต่ละคนพึงมี โดยยกตัวอย่างการทำหน้าที่ของดวงอาทิตย์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เริ่มมีบทอาขยานบทหลักที่คัดเลือกมาจากวรรณคดี ได้แก่ เรื่องพระอภัยมณี สังข์ทอง และขุนช้างขุนแผน ซึ่งบทอาขยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดีเป็นตอนที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับตัวละครที่เป็นเด็กทั้งสิ้น ดังนี้

- บทอาขยานเรื่องพระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก
- บทอาขยานเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดสังข์ทอง
- บทอาขยานเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

จะเห็นได้ว่า บทประพันธ์ที่คัดเลือกมาเป็นบทอาขยานนี้ ผู้เรียนจะได้สัมผัสกับเรื่องราวชีวิตมากขึ้น โดยผ่านเรื่องราวชีวิตของตัวละครที่เป็นเด็ก ซึ่งเป็นตัวละครที่อยู่ในช่วงวัยใกล้เคียงกันช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้และท่องจำบทอาขยานมากยิ่งขึ้น ส่วนบทอาขยานบทเลือกเป็นบทที่ผู้แต่งประพันธ์ขึ้นเพื่อสั่งสอนเยาวชนและประพันธ์ขึ้นเพื่อเป็นบทอาขยานสำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาโดยเฉพาะ

บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3)

- 1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท
 - 1.1) นิราศภูเขาทอง
 - 1.2) โคลงโลกนิติ
 - 1.3) โคลงสุภาวดีนฤพุมนาการ
 - 1.4) บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา
 - 1.5) อิสรญาณภัชิต
 - 1.6) บทพากย์เอราวัณ
- 2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 9 บท
 - 2.1) รามเกียรติ์ ตอน ศักอินทรชิต
 - 2.2) บุพการี
 - 2.3) อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว
 - 2.4) วัฒนธรรม
 - 2.5) พอใจให้สุข
 - 2.6) พระสุริโยทัยขาดคอช้าง
 - 2.7) พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ
 - 2.8) พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองพลี
 - 2.9) พระอภัยมณี ตอน ตีเมืองใหม่

สาระความรู้ในบทอาขยาน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) มีดังนี้

- 1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 6 บท
 - 1.1) นิราศภูเขาทอง
 - ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
 - ที่มาของเรื่อง : แต่งนิราศเรื่องนี้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งอุปสมบทและจำพรรษาอยู่ที่วัดราชบูรณะและได้เดินทางไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทอง

- ฉันทลักษณ์ : กลอนนิราศ หรือ กลอนเพลงยาว
- สาระสำคัญ : ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิต (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.2) โคลงโลกนิติ

- ผู้แต่ง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
- ที่มาของเรื่อง : คัมภีร์โลกนิติซึ่งเป็นคัมภีร์คำสอนของอินเดียบอราณ
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : การดำเนินชีวิตของมนุษย์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา,

2558)

1.3) โคลงสุภาชินนุทมนการ

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : บทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลจากบทประพันธ์ภาษาอังกฤษ

แล้วนำมาทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ

- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : แนวทางที่ควรประพฤติ 10 ประการ (กรมวิชาการ กระทรวง

ศึกษา, 2558)

1.4) บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : บทสำหรับขับเสภา กล่าวสรรเสริญพระวิศวกรรมา
- ฉันทลักษณ์ : กลอนเสภา
- สาระสำคัญ : ความสำคัญของศิลปะต่อบุคคลและชาติบ้านเมือง (กรม

วิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.5) อิศรญาณภาษิต

- ผู้แต่ง : หม่อมเจ้าอิศรญาณ
- ที่มาของเรื่อง : ทรงนิพนธ์ขึ้นเพื่อให้ข้อคิดเป็นคติเตือนใจ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนเพลงยาว
- สาระสำคัญ : การใช้ชีวิตในสังคม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.6) บทพากย์เอราวัณ

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง : เนื้อเรื่องมาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ศักอินทรชิต
- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ฉบัง 16

- สาระสำคัญ : ความโดดเด่นด้านสำนวนโวหารที่ไพเราะ มีการใช้ภาพพจน์ และเลือกสรรถ้อยคำมาพรรณนาให้เห็นความงามหรือสุนทรียภาพ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 9 บท

2.1) รามเกียรติ์ ตอน ศักอินทรชิต

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
- ที่มาของเรื่อง : บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ศักอินทรชิต
- ฉันทลักษณ์ : กลอนละคร
- สาระสำคัญ : ลักษณะของบุษบก (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.2) บุพการี

- ผู้แต่ง : อังคาร กัลยาณพงศ์
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือรวมกวีนิพนธ์ เรื่อง ปณิธานกวี
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : ความกตัญญูรู้คุณ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.3) อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว

- ผู้แต่ง : พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)
- ที่มาของเรื่อง : บทประพันธ์ประกอบในงานเขียน เรื่อง ไขภาษา อยู่ในภาค “เกร็ดภาษาไทย” ในหนังสือ ชุมนุมนิพนธ์ อ.น.ก. ของพระยาอุปกิตศิลปสาร
- ฉันทลักษณ์ : กาพย์ห่อโคลง
- สาระสำคัญ : การไม่เห็นผิดเป็นชอบ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.4) วัฒนธรรม

- ผู้แต่ง : หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือคำประพันธ์ร้อยเรื่องของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : ความสำคัญของวัฒนธรรม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.5) พอใจให้สุข

- ผู้แต่ง : ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง : รวมบทประพันธ์และบทเพลง ฉลองอายุ 84 ปี ศาสตราจารย์ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : การพอใจในสิ่งที่ตนมี (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.6) พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกสรรเรื่องในพระราชพงศาวดารให้ช่างเขียนที่มีฝีมือเขียนรูปภาพ
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : ความกล้าหาญ และความเสียสละของสมเด็จพระสุริโยทัย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.7) พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องพระอภัยมณีครั้งต้องโทษจำคุกในสมัยรัชกาลที่ 2
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : ความโดดเด่นในเรื่องการเลือกสรรถ้อยคำ ทำให้เห็นภาพหมู่ปลาในทะเล และสื่ออารมณ์ของตัวละครจากความเปลี่ยวเปลี่ยว พลิกผันมาเป็นความว้าเหว เศร้าสร้อย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.8) พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองพลี

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องพระอภัยมณีครั้งต้องโทษจำคุกในสมัยรัชกาลที่ 2
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : จุดเด่นของตอนนี้ คือเรื่องการสร้างตัวละครเอกให้แปลกไปจากเรื่องวรรณคดีเรื่องอื่น พระอภัยมณีไม่ใช่พระเอกนักรบที่ชอบใช้กำลังในการแก้ปัญหา แต่เป็นพระเอกนักพูดใช้วาทศิลป์ และกลวิธีการพูดโน้มน้าวใจฝ่ายตรงข้าม (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.9) พระอภัยมณี ตอน ตีเมืองใหม่

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องพระอภัยมณีครั้งต้องโทษจำคุกในสมัยรัชกาลที่ 2
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : ตอนนี้ดีเด่นทั้งรสคำและรสความ เนื้อเรื่องแสดงปฏิภาณของตัวละครเอกในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระอภัยมณีใช้เสียงดนตรีกับข้าศึกจงใจให้หวนระลึกถึงบ้านเมืองที่จากมาอย่างได้ผล (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เริ่มมีบทอาขยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดีหลากหลายประเภท ดังนี้

- 1) วรรณคดีคำสอน ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ, โคลงสุภาษิต นฤมุนาการ และอิศรญาณภาษิต
- 2) วรรณคดีนิราศ ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง นิราศภูเขาทอง
- 3) วรรณคดีบทละคร ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศกรรมาและบทพากย์เอราวัณ

จะเห็นได้ว่าบทอาขยานบทหลักในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสุภาษิตคำสอน เนื่องจากสุภาษิตคำสอนจะสะท้อนเนื้อหาที่ชัดเจนและตรงประเด็นผ่านถ้อยคำภาษาที่เรียบง่าย สื่อความหมายโดยตรง ผู้เรียนจะรู้ได้ทันทีว่าเนื้อหาเหล่านั้นต้องการสอนสิ่งใด ซึ่งผู้เรียนสามารถนำสุภาษิตคำสอนมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิตได้ อีกทั้งการเรียนรู้

เกี่ยวกับสำนวนสุภาษิตจะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจที่จะศึกษาสำนวนสุภาษิตของไทยมากขึ้น สอดคล้องกับ ราชบัณฑิตยสถาน (2517: 114, อ้างถึงใน กฤษศยา ณ หนองคาย, 2544) กล่าวถึงหลักการพิจารณาวรรณกรรมสำหรับวัยรุ่นไว้ว่า “หลักสำคัญที่สุดในการพิจารณาเลือกวรรณกรรมสำหรับวัยรุ่นคือ คุณค่าของหนังสือเรื่องนั้นที่สามารถให้แนวทางแก่วัยรุ่นในการที่จะก้าวไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ด้วยความมั่นคงและมั่นใจ ให้มองเห็นวิถีครองตนและครองใจในการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและเป็นหลัก เพราะสิ่งที่วัยรุ่นประสงค์ที่สุดในระยะนี้ คือ หลักยึด”

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเน้นบทอาขยานที่แสดงให้เห็นความงดงามทางด้านภาษา ซึ่งเป็นบทอาขยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดี เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดความจรรโลงใจ เกิดจินตภาพที่งดงาม เสริมสร้างให้เกิดความรู้สึกที่ตึงตังในจิตใจ

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะมีความโดดเด่นภาษาจินตภาพทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก

บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6)

1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 7 บท

- 1.1) นมัสการมาตาปิตุคุณ
- 1.2) นมัสการอาจารย์คุณ
- 1.3) อิเหนา ตอน ศีกะหมิงกุหนิง
- 1.4) ลิลิตตะเลงพ่าย
- 1.5) มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี
- 1.6) กาพย์เห่เรือ ตอน เหมเรือกระบวณ
- 1.7) สามัคคีเภทคำฉันท์

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 13 บท

- 2.1) นิราศพระบาท
- 2.2) สวรรค์ชั้นกวี
- 2.3) ธรรมธรรมะสงคราม
- 2.4) อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ
- 2.5) มงคลสูตรคำฉันท์
- 2.6) มหาเวสสันดรชาดก ตอน กัณฑ์กุมาร
- 2.7) นิราศนรินทร์
- 2.8) ยามมีด
- 2.9) โลก
- 2.10) ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง
- 2.11) สามัคคีเภทคำฉันท์
- 2.12) อยู่เพื่ออะไร
- 2.13) วารีดุริยางค์

สาระความรู้ในบทอาขยาน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) มีดังนี้

1) บทอาขยานบทหลัก จำนวน 7 บท

1.1) นมัสการมาตาปิตุคุณ

- ผู้แต่ง : พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ที่มาของเรื่อง : ภาคเบ็ดเตล็ด ในหนังสือชุด ภาษาไทย เล่ม 2 ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ฉันทลักษณ์ : อินทรวชิรฉันท
- สาระสำคัญ : บทกล่าวสรรเสริญพระคุณของบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดู ทะนุถนอมบุตรจนเติบโตใหญ่ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.2) นมัสการอาจารย์คุณ

- ผู้แต่ง : พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ที่มาของเรื่อง : ภาคเบ็ดเตล็ด ในหนังสือชุด ภาษาไทย เล่ม 2 ของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ฉันทลักษณ์ : อินทรวชิรฉันท
- สาระสำคัญ : บทกล่าวสรรเสริญพระคุณของครูอาจารย์ ผู้เปี่ยมด้วย เมตตากรุณา ทำหน้าที่สั่งสอนให้ความรู้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.3) อิเหนา ตอน ศีกะหมิงกุหนิง

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง : บทละครเรื่อง อิเหนา
- ฉันทลักษณ์ : กลอนบทละคร
- สาระสำคัญ: บทพรรณนาการ(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.4) ลิลิตตะเลงพ่าย

- ผู้แต่ง : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ที่มาของเรื่อง : ทรงนิพนธ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และเพื่องานพระราชพิธีฉลองตึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : การสงครามที่งามสง่า (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.5) มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี

- ผู้แต่ง : เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ที่มาของเรื่อง : มหาเวสสันดรชาดก
- ฉันทลักษณ์ : ร่ายยาว
- สาระสำคัญ : ตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของพระนางมัทรี ซึ่ง สะท้อนความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูก (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.6) ภาพยนตร์เห่เรือ ตอน เหม่ชมเรือกระบวน

- ผู้แต่ง : เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)
- ที่มาของเรื่อง : บทเห่เรือพระที่นั่งส่วนพระองค์
- ฉันทลักษณ์ : ภาพยนตร์เห่เรือ
- สาระสำคัญ : ตอนนี้พรรณนาเรือพระที่นั่งและเรืออื่น ๆ ให้เห็นภาพกระบวนเรือทั้งดงามและฝีพายที่มีความพร้อมเพรียง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

1.7) สามัคคีเภทคำฉันท์

- ผู้แต่ง : ชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง : มหาปรีณิพพานสูตรและอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี
- ฉันทลักษณ์ : อินทวิเชียรฉันท
- สาระสำคัญ : ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และโทษของความแตกสามัคคี (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2) บทอาขยานบทเลือก จำนวน 13 บท

2.1) นิราศพระบาท

- ผู้แต่ง : พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือ สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง : สุนทรภู่แต่งขึ้นเมื่อปลาย พ.ศ. 2350 เมื่อครั้งตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ซึ่งผนวชอยู่วัดระฆังโฆสิตารามไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
- ฉันทลักษณ์ : กลอนนิราศ
- สาระสำคัญ : ความงามของมณฑปพระพุทธบาท (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.2) สวรรค์ชั้นกวี

- ผู้แต่ง : พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ
- ที่มาของเรื่อง : บทประพันธ์ในช่วงต้นของเรื่อง สามกฐ
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : เป็นตัวอย่างบทประพันธ์ที่เลือกใช้คำได้อย่างไพเราะ สละสลวย มีเนื้อหาที่ทรงคุณค่าแสดงความคารวะต่อกวีด้วยโวหารเป็นเลิศ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.3) ธรรมธรรมะสงคราม

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงพระธรรมเทศนาตามเค้าเรื่องในธรรมชาดก เอกาทศนิบาตในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2461
- ฉันทลักษณ์ : อินทวิเชียรฉันท 11
- สาระสำคัญ : ให้คติเรื่องการทำความดีต่อผู้มีพระคุณ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.4) อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง : บทละครเรื่อง อิเหนา
- ฉันทลักษณ์ : กลอนบทละคร
- สาระสำคัญ : ตอนนี้ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ใช้ถ้อยคำพรรณนาที่ไพเราะและเห็นภาพการตกแต่งถ้ำอย่างชัดเจน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.5) มงคลสูตรคำฉันท์

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง : พระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก
- ฉันทลักษณ์ : อินทรวชิรฉันท 11
- สาระสำคัญ : ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตเกิดจากการประพฤติปฏิบัติของตนเอง (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.6) มหาเวสสันดรชาดก ตอน กัณฑ์กุมาร

- ผู้แต่ง : เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ที่มาของเรื่อง : ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก
- ฉันทลักษณ์ : ร่ายยาว
- สาระสำคัญ : ให้คิดถึงความเสียสละประโยชน์ส่วนตนของพระมหาบุรุษ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.7) นิราศนรินทร์

- ผู้แต่ง : นายนรินทรธิเบศร์ (อิน)
- ที่มาของเรื่อง : แต่งขึ้นเมื่อคราวตามเสด็จสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ เสด็จยกกองทัพลงไปปราบพม่าข้าศึกซึ่งยกมาตีเมืองถลางและเมืองชุมพร เมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. 2352
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : แสดงลักษณะเด่นที่มีการสรรคำมาเรียงร้อยได้อย่างไพเราะ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.8) ยามมีด

- ผู้แต่ง : รองศาสตราจารย์ ดร. สวนิต ยมาภัย
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือเรียนภาษาไทย ท503 วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : ใช้โวหารที่โน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามแง่คิดคติเตือนใจ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.9) โลก

- ผู้แต่ง : อังคาร กัลยาณพงศ์
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์
- ฉันทลักษณ์ : โคลงสี่สุภาพ
- สาระสำคัญ : คุณค่าของสรรพสิ่งและความสมดุลของโลกที่ทุกชีวิต

ต้องเกื้อกูลกัน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.10) ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

- ผู้แต่ง : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง : เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน
- ฉันทลักษณ์ : กลอนเสภา
- สาระสำคัญ : ในตอนนี้แสดงให้เห็นภาพบ้านของผู้มีฐานะดีสมัยก่อน

ที่ตกแต่งด้วยพรรณไม้ มีเครื่องใช้ประจำบ้าน (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.11) สามัคคีเภทคำฉันท์

- ผู้แต่ง : ชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง : มหาปรีชาญาณสูตร และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี
- ฉันทลักษณ์ : วสันตดิลกฉันท์ 14
- สาระสำคัญ : พรรณนาภาพพระบรมมหาราชวังอันโอ่อ่า (กรม

วิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.12) อยู่เพื่ออะไร

- ผู้แต่ง : ประคิด ชุมสาย ณ อยุธยา ใช้นามปากกาในการแต่งเรื่องนี้
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือกวีนิพนธ์ ขอบฟ้าชลิตทอง
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด
- สาระสำคัญ : ความคิดเกี่ยวกับชีวิตอยู่และธรรมชาติ ความรัก

ความหวัง และความปรารถนาที่จะให้สังคมมีสันติสุข เอื้ออำนวยแก่ผู้ทุกข์ยาก (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

2.13) วารีดุริยางค์

- ผู้แต่ง : เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- ที่มาของเรื่อง : หนังสือ วารีดุริยางค์ ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- ฉันทลักษณ์ : กลอนแปด

- สาระสำคัญ : ให้แนวคิดที่พึงระลึกว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่ใจ ทำให้
นี้ มีสมาธิ ไม่ยึดมั่นถือมั่น จะพบความสุขสงบ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา, 2558)

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบบทอาขยานประเภทเดียวกันกับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กล่าวคือเป็นบทอาขยานประเภทวรรณคดีคำสอน และวรรณคดีการละคร โดยเพิ่มบทอาขยานจากวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ได้แก่ บทอาขยานเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการปกป้องบ้านเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้

ทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เพื่อเป็นการเตือนสติให้ผู้เรียนที่กำลังจะก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่ผ่านพ้นการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนให้เกิดจิตสำนึกรักชาติและไม่ทำลายบ้านเมือง นอกจากนี้ยังมีบทอาชยานที่คัดเลือกมาจากบทประพันธ์ที่ให้ข้อคิดและบทกวีนิพนธ์ของกวีร่วมสมัยที่มีชื่อเสียงอีกมากมาย

จากสาระความรู้ในบทอาชยานข้างต้น สามารถสรุปลักษณะบทอาชยานในแต่ละระดับชั้นได้ดังนี้

1) บทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นจะเน้นบทอ่านขนาดสั้น ใช้ถ้อยคำพื้นฐานที่สละสลวยตรงตามมาตรา เน้นบทร้องเล่นสำหรับเด็ก ซึ่งเป็นบทอาชยานที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนดอกสร้อย และเลือกบทอาชยานที่มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่สามารถเลือกใช้ได้ง่าย ๆ เหมาะสำหรับเด็ก เช่น วิชชุมมาลาฉันท์ กลอนสักรา กภาพยานี 11 โดยเนื้อหาจะเน้นสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก และยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ดีของสัตว์มาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน

2) บทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เริ่มมีบทอาชยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเด็ก เพราะตัวละครเด็กจะอยู่ในช่วงวัยที่ใกล้เคียงกับผู้เรียน ซึ่งตัวละครเด็กเปรียบเสมือนสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาได้ง่าย สำหรับฉันทลักษณ์ของบทอาชยานจะเน้นฉันทลักษณ์ประเภทกลอน ได้แก่ กลอนสุภาพ กลอนบทละคร กลอนเสภา ร่องลงมา คือฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ยานี 11 ซึ่งฉันทลักษณ์ประเภทกลอนและกาพย์ยานี เป็นฉันทลักษณ์ที่มีกลวิธีในการแต่งที่ง่าย ไม่ซับซ้อน

3) บทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จะเน้นบทอาชยานที่มีฉันทลักษณ์ประเภทกลอนเหมือนระดับประถมศึกษาตอนปลาย แต่จะเน้นฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพร่วมด้วย เนื่องจากบทอาชยานที่มีฉันทลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพเป็นบทอาชยานที่ได้รับการคัดเลือกมาจากวรรณคดีคำสอน อีกทั้งเนื้อหาในบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเกี่ยวข้องกับสำนวนสุภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สำนวนสุภาพของไทยและประเพณีปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามแบบอย่างที่ดีของไทย นอกจากนี้จะมีบทอาชยานที่โดดเด่นในด้านเนื้อหาคำสอนแล้ว ยังมีบทอาชยานที่โดดเด่นในด้านภาษาจินตภาพโดยเฉพาะ เพื่อเปิดประสบการณ์ด้านจินตนาการของผู้เรียน

4) บทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ฉันทลักษณ์ประเภทคำฉันท์ ได้แก่ อินทริวิเชียรฉันท์ 11 และฉันทลักษณ์ประเภทร่ายยาว ซึ่งเนื้อหาในบทอาชยานสะท้อนถึงความโดดเด่นในด้านเนื้อหาคำสอนและด้านภาษาจินตภาพทั้งงดงามอย่างชัดเจน

นอกจากสาระความรู้ในบทอาชยาน ผู้วิจัยได้จัดประเภทของบทอาชยานตามเนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาชยานต่อไป เพราะการแบ่งประเภทของบทอาชยานตามเนื้อหาจะเป็นแนวทางที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงอุดมการณ์ในบทอาชยานเหล่านั้นได้ เช่น บทอาชยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดีของพระเกียรติ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่กล่าวยกย่องพระมหากษัตริย์ของไทยที่ทรงปกป้องบ้านเมืองให้มีความสุข และต้องการให้ผู้อ่านเกิดจิตสำนึกรักชาติบ้านเมืองเช่นกัน ดังนั้นหากวิเคราะห์ถึงอุดมการณ์ในบทอาชยานที่คัดสรรมาจากวรรณคดีของพระเกียรติ อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์ที่แฝงไว้ในบทอาชยานนั้นเป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ รวมทั้งการแบ่งประเภทของบทอาชยานในแต่ละระดับชั้นจะทำให้ทราบว่าในแต่ละชั้นมุ่งเน้นอุดมการณ์ใดเป็นสำคัญ

สำหรับการจัดประเภทของบทอาขยานตามเนื้อหา ผู้วิจัยได้จัดประเภทของบทอาขยานในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท ออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

1) บทขับร้อง

บทอาขยานที่เป็นบทขับร้องหรือบทร้องเล่น มีลักษณะฉันทลักษณ์ในการแต่งที่ไม่ซับซ้อน ใช้คำง่ายเพื่อให้ผู้อ่านจดจำเนื้อหาได้ง่าย และมีท่วงทำนองในการท่องที่สนุกสนาน เช่น ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนดอกสร้อย กาพย์ยานี 11 กลอนสี่ กลอนสักวา เป็นต้น

2) บทเรียน

บทอาขยานที่แต่งขึ้นสำหรับผู้เรียนโดยเฉพาะ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณานำมาจัดพิมพ์ไว้ในหนังสือเรียน

3) วรรณคดี

บทอาขยานที่คัดเลือกมาจากวรรณคดี โดยสามารถแบ่งประเภทของวรรณคดีที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นบทอาขยาน ได้แก่ วรรณคดีคำสอน วรรณคดีศาสนา วรรณคดีนิทาน วรรณคดีนิราศ วรรณคดีเสภา วรรณคดีบทละคร วรรณคดีคำฉันท์ วรรณคดียอพระเกียรติ และวรรณคดีปลุกใจ สำหรับประเภทของวรรณคดี ปัญญา บริสุทธ์ (2534) อธิบายความหมายไว้ดังนี้

- วรรณคดีคำสอน หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์จะใช้สั่งสอนศีลธรรมจรรยาและข้อประพฤติปฏิบัติอันดีงาม เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิต (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีศาสนา หมายถึง หนังสือซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับศาสนา วรรณคดีประเภทนี้คือ 1) วรรณคดีประภาพรพระพุทธประวัติ 2) วรรณคดีประเภทชาดก 3) วรรณคดีพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงสิ่งอื่นอันเนื่องด้วยพระพุทธประวัติ วรรณคดีประเภทนี้ไม่ได้กล่าวถึงพระพุทธประวัติโดยตรง แต่กล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งจัดว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหรือพระพุทธประวัติ เช่น ไตรภูมิภิกษา (เรื่องของภูมิ ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา) (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีนิทาน หมายถึง หนังสือที่แต่งเป็นคำประพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยมากมักแต่งเป็นกลอน เรียกว่า กลอนนิทาน ซึ่งมีลักษณะต่างจากกลอนบทละครตรงที่ไม่มีแบบขึ้นต้น “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” และ “มาจะกล่าวบทไป” (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีนิราศ หมายถึง คำประพันธ์ร้อยกรองที่ใช้บรรยายเรื่องราวแสดงการจากกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง โดยฝ่ายชายเป็นผู้เขียนรำพึงถึงฝ่ายหญิงเท่านั้น (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีเสภา หมายถึง คำประพันธ์ร้อยกรองชนิดหนึ่ง เสภาใช้สำหรับขับร้องโดยเฉพาะ เนื้อหาสาระของเสภาส่วนใหญ่เป็นเรื่องทำนองนิทาน เช่น ขุนช้าง (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีบทละคร หมายถึง คำประพันธ์ร้อยกรองที่แต่งเป็นละคร เสนอเรื่องราวตามแบบของนิทาน แต่เพิ่มเติมบางอย่างเช่น คำขึ้นต้นเมื่อกกล่าวถึงตัวละคร ได้แก่ คำว่า “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” “มาจะกล่าวบทไป” (ปัญญา บริสุทธ์, 2534)

- วรรณคดีคำฉันท์ หมายถึง บทประพันธ์ที่แต่งเป็นฉันทลักษณ์ ๆ หรือฉันทลักษณ์ที่เป็นฉันทลักษณ์ ๆ มักจะเป็นคำประพันธ์สั้น ๆ เช่น บทสวดต่าง ๆ หรือบทประพันธ์ที่แต่ง

เป็นอนุสรณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่เป็นฉันทสภกาศมักจะเป็นเรื่องราวโดยสมบูรณ์ เช่น นิยายโบราณ หรือเรื่องที่แต่งขึ้นเอง (ปัญญา บริสุทธิ์, 2534)

- วรรณคดียอพระเกียรติ หมายถึง งานประพันธ์ที่มีจุดมุ่งหมายในการสรรเสริญพระเจ้าแผ่นดิน และยกย่องเจ้านายชั้นสูง (ปัญญา บริสุทธิ์, 2534)

- วรรณคดีปลูกใจ หมายถึง หนังสือที่โน้มน้าวจิตใจให้ฮึกเหิม ทะนงองอาจ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจหรือเห็นคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ปลูกใจให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีความหวงแหนและเห็นคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมของไทย ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นสมบัติหรือมรดกอันมีค่าของประเทศชาติ (ปัญญา บริสุทธิ์, 2534)

4) บทเห่เรือ

บทอาขยานที่คัดเลือกมาจากบทเห่เรือ เป็นบทอาขยานที่มีความโดดเด่นในด้านภาษาจินตภาพ เพราะเป็นบทที่กล่าวชมความงามของกระบวนเรือ

5) กวีนิพนธ์

บทอาขยานที่คัดเลือกมาจากกวีนิพนธ์ ซึ่งกวีนิพนธ์ หมายถึง บทร้อยกรองที่ให้จินตภาพชัดเจนและให้แนวคิดที่สร้างสรรค์เกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมและการเมือง

6) บทประพันธ์ที่มีคุณค่า

บทอาขยานที่คัดเลือกจากบทประพันธ์ที่มีคุณค่า เป็นบทประพันธ์ที่ได้รับการพิจารณาให้นำมาใช้ในบทเรียน หรือผ่านการพิจารณาคัดเลือกให้เป็นบทประพันธ์ในหนังสืออ่านสำหรับนักเรียน รวมทั้งเป็นบทประพันธ์ในหนังสือที่ระลึกของกวีที่มีชื่อเสียง

สำหรับบทอาขยานในหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท มีการคัดเลือกบทอาขยาน ดังนี้ บทขับร้อง จำนวน 8 บท บทเรียน จำนวน 8 บท วรรณคดี จำนวน 32 บท กวีนิพนธ์ จำนวน 3 บท บทเห่เรือ จำนวน 1 บท และบทประพันธ์ที่มีคุณค่า จำนวน 11 บท โดยในแต่ละระดับชั้นมีการจัดประเภทบทอาขยาน ดังนี้

- ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น

1) บทขับร้อง จำนวน 8 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง แมวเหมียว, กาดำเด็กน้อย, นีของของเธอ, ไก่แจ้, สักวา, ความดีความชั่ว และตั้งไข่ล้ม ต้มไข่กิน

2) บทเรียน จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง รักษาป่า, วิชาหนาเจ้า และรักเมืองไทย

3) บทประพันธ์ที่มีคุณค่า จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง ฝนตกแดดออก

สรุปได้ว่า ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น เน้นบทอาขยานประเภทบทขับร้อง และบทประพันธ์ที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นบทเรียนสำหรับเด็กโดยเฉพาะ ไม่พบบทอาขยานประเภทวรรณคดีและกวีนิพนธ์ เนื่องจากผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นเป็นวัยที่เริ่มฝึกอ่านเขียน การใช้คำประพันธ์ที่อ่านง่าย รูปแบบฉันทลักษณ์ที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน อีกทั้งเนื้อเรื่องมีขนาดสั้น สนุกสนานจึงเหมาะกับเด็กในวัยนี้

- ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

1) บทเรียน จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง วิชาเหมือนสินค้า, ผู้ชนะและวิถีเด็กไทย

2) วรรณคดี ได้แก่

วรรณคดีนิทาน จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการะเวก

วรรณคดีบทละคร จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ และไทยรวมกำลังตั้งมั่น

วรรณคดีเสภา จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

วรรณคดีคำสอน จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ

วรรณคดีปลุกใจ จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง สยามานุสสติ

3) บทประพันธ์ที่มีคุณค่า จำนวน 5 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง พฤษภกาสกร, ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา, ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน, ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ และเป็นมนุษย์หรือเป็นคน

สรุปได้ว่า ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เน้นบทอาขยานประเภท วรรณคดี ซึ่งในบทตอนที่คัดเลือกมานี้ เป็นบทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละครที่เป็นเด็ก ซึ่งเป็นตัวละครที่มีวัยใกล้เคียงกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนนำแบบอย่างที่ดีของตัวละครไปปฏิบัติ และซึมซับคำสั่งสอนไปพร้อม ๆ กับตัวละครเด็ก รวมทั้งเน้นบทประพันธ์ที่มีคุณค่า ซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่มีคำสั่งสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีและในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายไม่พบบทขับร้อง เนื่องจากเด็กในช่วงวัยนี้มีพื้นฐานในการอ่านโมแล้ว จึงต้องเรียนรู้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ยากขึ้น และเนื้อหาการสอนที่เกี่ยวกับเรื่องราวชีวิตมากขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

- ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

1) วรรณคดี ได้แก่

วรรณคดีนิราศ จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง นิราศภูเขาทอง

วรรณคดีคำสอน จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ, โคลงสุภาษิตนฤพุมนาการ และ อิศรญาณภาษิต

วรรณคดีเสภา จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา

วรรณคดีบทละคร จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ และ รามเกียรติ์ ตอน ศักอินทรชิต

วรรณคดียอพระเกียรติ จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

วรรณคดีนิทาน จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ, พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองพลี และ พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

2) บทประพันธ์ที่มีคุณค่า จำนวน 4 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง บุพการี, อย่าเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว, วัฒนธรรม และพอใจให้สุข

สรุปได้ว่า ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เน้นบทอาชยานประเภทวรรณคดี เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นถึงมรดกอันทรงคุณค่าของไทยอย่างเช่นวรรณคดีที่มีหลากหลายรูปแบบ โดยเน้นวรรณคดีคำสอนและวรรณคดีนิทาน รวมทั้งบทประพันธ์ที่มีคุณค่า เนื่องจากเด็กวัยนี้กำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่มีความคิดเป็นของตนเอง มีความอยากรู้อยากลอง การปลูกฝังคำสั่งสอนให้กับเด็กในช่วงวัยนี้ จะทำให้เด็กมีแนวทางในการใช้ชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่หลงผิดไปกับอบายมุขต่าง ๆ รวมทั้งวรรณคดีนิทานยังช่วยกล่อมเกลาจิตใจของเด็กให้พ้นจากความมืดมน ช่วยผ่อนคลายจิตใจ และเสริมสร้างจินตนาการ

นอกจากนี้ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีบทอาชยานประเภทวรรณคดีนิราศ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติในการใช้ชีวิตมากขึ้น และเหมือนได้ร่วมเดินทางไปกับกวี นอกจากนี้ยังมีวรรณคดี ยอพระเกียรติเพิ่มเข้ามา เพื่อปลูกฝังแบบอย่างที่ดีให้ผู้เรียนสำนึกรักในชาติบ้านเมือง

- ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

1) บทเรียน จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง นมัสการมาตาปิตุคุณ และ นมัสการอาจารย์คุณ

2) วรรณคดี ได้แก่

วรรณคดีบทละคร จำนวน 2 บท ได้แก่ อิเหนา ตอน ศีกะหมิงกุหนิง, อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

วรรณคดียอพระเกียรติ จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย และ สวรรค์ชั้นกวี

วรรณคดีศาสนา จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ตอนกัณฑ์มัทรี, มหาเวสสันดรชาดก ตอนกัณฑ์กุมาร

วรรณคดีคำฉันท์ จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์

วรรณคดีนิราศ จำนวน 2 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่องนิราศพระบาท และ นิราศนรินทร์

วรรณคดีคำสอน จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม, มงคลสูตรคำฉันท์และ สามัคคีเภทคำฉันท์

วรรณคดีเสภา จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

3) บทเห่เรือ จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง กาพย์เห่เรือ ตอน เห่ชมเรือกระบวน

4) กวีนิพนธ์ จำนวน 3 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง ยามมีด, โลก และ อยู่เพื่ออะไร

5) บทประพันธ์ที่มีคุณค่า จำนวน 1 บท ได้แก่ บทอาชยานเรื่อง วาไรตรียางค์

สรุปได้ว่า ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการคัดเลือกบทอาขยานจากวรรณคดีหลากหลายประเภท โดยบทอาขยานมีทั้งบทที่มุ่งเน้นคำสอน และบทที่เน้นความไพเราะของภาษาที่พรรณานำให้เกิดภาพอย่างชัดเจน อีกทั้งมีบทเห่ซึ่งเป็นบทที่นำเสนอภาษาจินตภาพได้อย่างดียิ่ง รวมทั้งได้คัดเลือกบทอาขยานจากบทกวีนิพนธ์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตมากยิ่งขึ้น และเป็นการเปิด โลกทัศน์ของผู้เรียนให้รู้จักบทกวีนิพนธ์ ซึ่งเป็นการสร้างฐานการอ่านให้ผู้เรียนมีความสนใจที่จะศึกษาบทกวีนิพนธ์อื่น ๆ ต่อไป

การแบ่งประเภทของบทอาขยานตามเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น จะช่วยชี้แนวทางในการวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาขยาน เพราะการแบ่งประเภทของบทอาขยานในแต่ละระดับชั้นจะทำให้ทราบถึงแนวทางการจัดการศึกษาของรัฐที่ต้องการมุ่งเน้นให้แต่ละระดับชั้นอยู่ในกรอบของอุดมการณ์ใด เพื่อที่ครูผู้สอนจะได้ชี้แนะแนวทางวิธีการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมแก่ผู้เรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

จากการสรุปเนื้อหาบทอาขยานในแต่ละระดับชั้นข้างต้น พบว่าบทอาขยานในแต่ละระดับชั้นจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สำหรับผู้เรียนในวัยระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นเป็นวัยที่เพิ่งเริ่มต้นเข้าสู่วัยเรียน ฉะนั้นบทอาขยานจึงเน้นบทที่มีขนาดสั้น เน้นคำพื้นฐานสะกดตรงตามมาตรา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำง่าย ๆ และเนื้อหาแสดงการเปรียบเทียบยกตัวอย่างถึงประพจน์ที่เหมาะสมทั้งพฤติกรรมของสัตว์และพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้ผู้เรียนได้จดจำและนำแบบอย่างที่ดีนั้นมาแสดงออกต่อผู้อื่น ส่วนบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีการเรียนรู้ผ่านเรื่องราวของตัวละครเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกัน เพื่อสร้างแบบอย่างที่ดีและปลูกฝังสิ่งดีงามให้กับผู้เรียนได้โดยง่าย สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เน้นเนื้อหาที่เป็นการสั่งสอนที่สื่อความหมายอย่างตรงประเด็น ชัดเจน เพราะผู้เรียนในช่วงวัยนี้เป็นวัยที่เข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมากขึ้น เป็นวัยที่เริ่มเข้าสู่สังคม ดังนั้นการอบรมสั่งสอนผู้เรียนจึงต้องถ่ายทอดเนื้อหาที่มุ่งสั่งสอนในเรื่องนั้น ๆ โดยตรง และบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื้อหาแต่ละบทมีลักษณะที่ต้องอาศัยการตีความ เนื่องจากผู้เรียนในช่วงวัยนี้จะเริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ดังนั้นการสื่อความรู้ ความคิดจากเนื้อหาจึงเป็นลักษณะปลายเปิดที่ให้ผู้เรียนได้คิดพิจารณาถึงสิ่งที่เนื้อหาต้องการกล่าวถึง ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย โดยผู้วิจัยจะนำความแตกต่างของบทอาขยานในแต่ละระดับชั้นไปอภิปรายผลในบทที่ 5 ต่อไป

5. งานวิจัยเกี่ยวกับ

บทอาขยาน

สำหรับงานวิจัยเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับบทอาขยาน ทำให้ทราบถึงแนวทางการศึกษาวิจัยบทอาขยานที่ได้มีผู้ศึกษาวิจัยมาแล้ว ซึ่งได้มีการศึกษาวิจัยบทอาขยานในหลากหลายประเด็น ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า จริยธรรม กลวิธีในการนำเสนอ วรรณศิลป์ และความเป็นไทยในบทอาขยาน โดยมีการศึกษาวิจัยบทอาขยานในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ มีผลการวิจัยดังนี้

กฤษณา คงทน (2548) ศึกษาวิเคราะห์บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา เพื่อให้เห็นจริยธรรมและกลวิธีนำเสนอในบทอาขยานภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการศึกษาสรุปได้ว่า งานวิจัยของ กฤษณา คงทน (2548) เป็นการวิเคราะห์บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช

2542 โดยศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับจริยธรรมตามหลักเกณฑ์จริยธรรม 13 ประการ จากกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หลักสูตรประถมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีนำเสนอในเกณฑ์การนำเสนอแบบตรงไปตรงมากับการนำเสนอให้ผู้อ่านตีความ

วิชา สังข์ศิลป์ชัย (2555) ศึกษาวรรณศิลป์ด้านการใช้คำ ฉันทลักษณ์ ภาพพจน์ และศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยานในหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 64 บท จากการศึกษาสรุปได้ว่า งานวิจัยของ วิชา สังข์ศิลป์ชัย (2555) ศึกษาบทอาขยานตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 เน้นการศึกษาวรรณศิลป์ด้านความหมายของคำ

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับบทอาขยาน พบว่างานวิจัยที่ผ่านมาเป็นการศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าด้านจริยธรรม กลวิธีการนำเสนอ และการศึกษาด้านวรรณศิลป์ ได้แก่ การใช้คำ ฉันทลักษณ์ ภาพพจน์ รวมทั้งการศึกษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน ซึ่งบทอาขยานที่นำมาศึกษาเป็นบทอาขยานตามหลักหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 แต่ผู้วิจัยศึกษาบทอาขยานตามหลักหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และศึกษาเกี่ยวกับภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน เพราะจากการศึกษา งานวิจัยที่ผ่านมายังไม่พบการศึกษาค้นคว้าหรืองานวิจัยใดที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับภาษาจินตภาพในบทอาขยานตามหลักหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาษาจินตภาพ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภาษาจินตภาพ ดังนี้

1. ความหมายของภาษาจินตภาพ

จากการศึกษาพบว่า มีนักการศึกษาให้ความหมายของภาษาจินตภาพไว้ดังนี้

จินณพัต โรจนวงศ์ (2549) กล่าวถึงภาพในจิต หรือจินตภาพ ไว้ว่า มโนภาพหรือจินตภาพเกิดขึ้นจากการใช้ถ้อยคำให้เกิดความคิด ความรู้สึก ความประทับใจโดยอาศัยจินตนาการคิดคำนึงจนปรากฏภาพในใจของผู้อ่าน

ยุพาสัย ชัยศิลป์วัฒนา (2554) กล่าวถึงจินตภาพ สามารถสรุปได้ว่า กระบวนจินตภาพ (Imagery) คือ ภาษาที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมา เป็นภาพหรือการรับรู้ในมโนคติ ทำให้ผู้อ่านมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ความรู้สึก และการเคลื่อนไหว ดังนั้น คำที่สามารถใช้บอกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มองเห็นหรือบอกให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ในมโนคติได้ถือเป็นภาพลักษณ์ (Image) ในทางวรรณคดีทั้งสิ้น

Block (1981, อ้างถึงใน (วรรณภา พงษ์ดี, 2545) เห็นว่า จินตภาพ คือ การนึกภาพการสร้างภาพเคลื่อนไหวในใจที่ทำให้มองเห็นสภาพการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นการสร้างประสบการณ์การรับรู้ขึ้นมาใหม่

จิณณพัต โรจนวงศ์ (2549) ให้ความหมายของจินตภาพไว้ว่า จินตภาพ หมายถึง การใช้ภาษาที่มีลักษณะเด่นหรือลักษณะพิเศษ ในที่นี้หมายถึงความเปรียบ และสัญลักษณ์ในงานเขียน เพื่อสื่ออารมณ์ ความคิด อันจะก่อให้เกิดภาพขึ้นภายในจิตใจ และความคิดของผู้อ่าน

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) กล่าวถึงคำว่า จินตภาพ (Image) ในทางวรรณกรรม มีความหมายหลายอย่างและมีที่ใช้หลายกรณี ดังนี้

- 1) ภาพในจิตหรือข้อคิดที่เกิดขึ้นจากการอ่านงานเขียน
- 2) การพรรณนาในข้อเขียนซึ่งเร้าประสาทสัมผัสและสร้างภาพในจิตหรือข้อคิดให้เกิดขึ้น
- 3) ภาพพจน์ชนิดหนึ่ง เช่น อุปลักษณ์ หรืออุปมา ซึ่งภาพในจิตเกิดขึ้นด้วยกลวิธีการเปรียบเทียบ
- 4) สัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อคิดที่เป็นนามธรรม จินตภาพอาจเร้าประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่าง หรืออาจนึกเห็นไปได้โดยอาศัยพุทธิปัญญา เช่น ธงชาติสีต่าง ๆ กงล้อ ดอกกุหลาบ

นอกจากนี้ พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) ให้ความหมายคำว่า กระบวนจินตภาพ ไว้ว่า กระบวนจินตภาพ (imagery) หมายถึง วิธีการสร้างภาพในจิตด้วยถ้อยคำที่เลือกสรรเป็นพิเศษเพื่อแทนความคิด อารมณ์ และประสบการณ์ด้านความรู้สึก และก่อให้เกิดภาพในจิตหรือข้อคิด ตามธรรมดาการกระทำเช่นนี้จะเกี่ยวข้องกับภาษา จินตนาการและภาษาภาพพจน์ กระบวนจินตภาพที่ใช้ด้วยความเชี่ยวชาญจะทำให้ผู้อ่านชื่นชมงานวรรณกรรมมากขึ้น

จากความหมายของ จินตภาพ ดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ภาษาจินตภาพ หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำในงานเขียนเพื่อสื่อแทนความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ของผู้เขียน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดการสร้างภาพในจิตใจ

2. ประเภทของภาษาจินตภาพ

1) ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ

การศึกษาเกี่ยวกับประเภทของภาษาจินตภาพ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศตามแนวความคิดของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศในวรรณคดีวรรณกรรมไทย โดย นิตยา แก้วคัลณา (2551) กล่าวถึง การสร้างจินตภาพตามแนวคิดของ Rene Wellek and Austin Warren (1977 อ้างอิงถึงใน กุสุมา รักษาณีน, 2534) ไว้ว่า ตามหลักจิตวิทยาถือว่า การสร้างจินตภาพคือการผลิตจำลองทางจิต (mental reproduction) เป็นการรำลึกถึงประสบการณ์ในอดีตซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ทางอารมณ์หรือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งหลาย ไม่เฉพาะเพียงแต่ประสาทตาเท่านั้น นอกจากนี้ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ได้อ้างถึงแนวคิดของ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (2506) เกี่ยวกับประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากประสาทสัมผัสตา ไว้ว่า ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ยังรวมถึง หู จมูก ลิ้น กาย และใจด้วย กวีนำเอาประสบการณ์เหล่านั้นมาสร้างเป็นภาพด้วยจินตนาการของตน แล้วสื่อภาพนั้นออกมาเป็นถ้อยคำความเปรียบ อันเป็นเสมือนกระจกเงาฉายภาพนั้นเข้าไปในจิตใจของผู้อ่านอีกชั้นหนึ่ง

ดังนั้นจากแนวคิดที่ นิตยา แก้วคัลณา (2551) กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ประเภทของภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศจะจำแนกภาพตามการรับรู้ทางประสาทสัมผัส 6 ด้าน ได้แก่ ภาพที่เกิดจากการมองเห็น ภาพที่เกิดจากการได้ยิน ภาพที่เกิดจากการได้กลิ่น ภาพที่เกิดจากการรับรู้อรส ภาพที่เกิดจากการสัมผัส และภาพเกิดจากการเคลื่อนไหว

จากการงานวิจัยของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการ สืบ สรรค์จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย นิตยา แก้วคัลณา (2551) กล่าวถึงจินตภาพทางประสาทสัมผัส ดังนี้

1) จินตภาพการเห็น

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการเห็นไว้ว่า กวีใช้ประสบการณ์ทางจักขุสัมผัสร่วมกับจินตนาการขยายสิ่งที่รับรู้ด้วยใจให้เห็นเป็นรูปหรือแสงสี ตามลักษณะและสถานะของสิ่งนั้น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพตามที่กวีกล่าวถึง รวมถึงเป็นการสร้างบรรยากาศหรือพื้นอารมณ์ที่ผู้อ่านจะรู้สึกคล้ายตามเสมือนมองเห็นได้ด้วยตาตนเอง

สำหรับจินตภาพการเห็น ประกอบด้วย 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) จินตภาพแสง ซึ่งเป็นการสร้างจินตภาพโดยอาศัยประสบการณ์ทางจักขุประสาทมารับภาพต่าง ๆ ตามความรู้สึกและจินตนาการของกวี (นิตยา แก้วคัลณา, 2551) และ 2) จินตภาพสี กวีจะใช้สีเป็นองค์ประกอบของธรรมชาติทั้งสัตว์และพืชพันธุ์ไม้ เพื่อสื่อความงดงามเชิงผัสสะของสี รวมถึงความงดงามของธรรมชาติ นั้นทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพหรือได้ภาพชัดเจนยิ่งขึ้น (นิตยา แก้วคัลณา, 2551: 96)

จากจินตภาพการเห็นที่กล่าวมาข้างต้น จินตภาพการเห็นต้องอาศัยประสาทสัมผัสการรับรู้ด้วยดวงตา โดยจินตภาพที่ปรากฏแก่สายตาจะแสดงลักษณะหรือสถานะของสิ่งนั้น ๆ ซึ่งอาจมีจินตภาพสีและจินตภาพแสงรวมอยู่ด้วย โดยสีสันจากธรรมชาติทำให้เกิดจินตภาพสีและจินตภาพแสงขึ้น กล่าวคือ จินตภาพสีจะแสดงคำที่เกี่ยวกับสี เช่น สีเขียวของใบไม้ สีแดงของเลือด ส่วน จินตภาพแสงจะแสดงคำที่เกี่ยวกับแสง เช่น แสงจากดวงอาทิตย์ แสงของพระจันทร์ แสงไฟจากตะเกียง เป็นต้น

2) จินตภาพการลิ้มรส

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการลิ้มรสไว้ว่า กวีไทยใช้ประสบการณ์ทางการลิ้มรสมาแสดงต่อผู้อ่าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพนั้นประจักษ์ในความคิดหรือจินตนาการเสมือนว่าได้สัมผัสหรือลิ้มรสด้วยตนเอง เช่น รสขื่นหรือขม กวีเปรียบกับไม้เถาชนิดหนึ่งเรียกว่ากระดอม ผลเป็นเหลี่ยม เมื่อสุกจะมีสีส้ม มีรสขม

จากจินตภาพการลิ้มรสที่กล่าวมาข้างต้น จินตภาพการลิ้มรสต้องอาศัยประสาทสัมผัสการรับรส ซึ่งการรับรู้รสในบทประพันธ์จะนำรสชาติของสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบกับความรู้อรสหรือการกระทำที่เกิดขึ้นในขณะนั้น เช่น วาจาที่ไพเราะเปรียบเสมือนน้ำตาลที่มีรสหวาน

3) จินตภาพการได้กลิ่น

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการได้กลิ่นไว้ว่า กวีนำประสบการณ์ทางฆานประสาท แล้วใช้ใจหรือจิตประหวัดถึงมาสร้างจินตภาพแก่ผู้อ่าน เพื่อสื่อแสดงบรรยากาศหรือพื้นอารมณ์ของตัวละคร กวีไทยมักจะสร้างจินตภาพการได้กลิ่น โดยเปรียบเทียบกลิ่นดอกไม้กับกลิ่นของนางทั้งกลิ่นผม แก้ม หรือกายนาง กลิ่นเครื่องประทีนผิวของนาง ตลอดจนกลิ่นเครื่องนุ่งห่มของนาง ซึ่งปรากฏเป็นขนบการสืบทอดในงานประพันธ์ของกวีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จินตภาพการได้กลิ่นที่กล่าวมาข้างต้น ต้องอาศัยประสาทสัมผัสด้านการได้รับกลิ่นของจมูก ส่วนมากจินตภาพการได้กลิ่น เมื่อกล่าวถึงกลิ่นตามธรรมชาติมักจะกล่าวเปรียบเทียบกับกลิ่นที่ผ่านการปรุงแต่งของมนุษย์ เช่น กลิ่นหอมจากตัวหญิงอันเป็นที่รัก

4) จินตภาพการได้ยิน

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการได้ยินไว้ว่า กวีได้นำประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเกี่ยวกับโสตหรือการได้ยินเสียงต่าง ๆ มาสร้างจินตภาพแก่ผู้อ่าน ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพที่แจ่มชัด และมีความรู้สึกคล้อยตามเหมือนว่าได้ยินเสียงนั้นด้วยตนเอง อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศให้เห็นสภาพหรือภาวะของสิ่งต่าง ๆ กวีสร้างจินตภาพเสียงโดยนำเสียงจากธรรมชาติที่มีความไพเราะ เช่น เสียงร้องของสัตว์ รวมทั้งเสียงที่ปรุงแต่งขึ้น เช่น เสียงดนตรีที่มีท่วงทำนองสูงต่ำ

จินตภาพการได้ยินที่กล่าวมาข้างต้น จินตภาพการได้ยินต้องอาศัยประสาทสัมผัสการรับรู้ด้านเสียง จินตภาพการได้ยินช่วยสร้างบรรยากาศให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการที่แจ่มแจ้งชัดเจน โดยจินตภาพด้านเสียงพบ 2 ลักษณะ คือ เสียงที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น เสียงน้ำไหล เสียงนกร้อง และเสียงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น เสียงปืน เสียงดนตรี

5) จินตภาพการสัมผัส

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการสัมผัสไว้ว่า กวีนำประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทางกาย ซึ่งมีกายเป็นแดนรับรู้สิ่งที่ต้องกายเป็นการรู้สิ่งที่ต้องการว่า ร้อน เย็น แห้ง อ่อน อันเป็นการรู้ลักษณะอาการตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ โดยตรงมาแสดงจินตภาพการสัมผัสแก่ผู้อ่านให้เหมือนกับว่าได้สัมผัสหรือต้องกายด้วยตนเอง สิ่งที่ต้องกายบางอย่างเป็นสิ่งรับรู้หรือสัมผัสได้ง่ายในชีวิตประจำวัน เช่น ความร้อนกับไฟ ความเย็นกับน้ำ ความแห้งกับหิน

จินตภาพการสัมผัสที่กล่าวมาข้างต้น จินตภาพการสัมผัสเป็นจินตภาพที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทางกาย ซึ่งเป็นการสร้างจินตภาพให้ได้รับรู้ถึงความรู้สึกบางอย่างเมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาสัมผัสกับร่างกาย เช่น ร่างกายสัมผัสกับความร้อนของแสงแดดแรงยามกลางวัน ร่างกายก็จะรู้สึกร้อนเหมือนกับโดนแผดเผา

6) จินตภาพการเคลื่อนไหว

นิตยา แก้วคัลณา (2551) อธิบายจินตภาพการเคลื่อนไหวไว้ว่า การสร้างจินตภาพการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น จากการนำประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งทางตา ลิ้น จมูก หู และกายมาประสมประสานเป็นภาพการเคลื่อนไหวที่มีชีวิตชีวา ซึ่งนอกจากผู้อ่านจะได้เห็นรูปอันเป็นสิ่งที่ปรากฏแก่ตาแล้ว ยังรับรู้ได้ถึงการเคลื่อนไหวลักษณะต่าง ๆ กัน

จินตภาพการเคลื่อนไหวที่กล่าวมาข้างต้น เป็นจินตภาพที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสด้านอื่นมาช่วยสร้างจินตภาพ เกิดเป็นจินตภาพของการเคลื่อนไหวร่างกายโดยมีการประสมประสานระหว่างประสาทสัมผัสด้านการมองเห็น การรับรู้รส การได้กลิ่น การได้ยิน และการสัมผัส เช่น จินตภาพของการเดิน

ในการสร้างจินตภาพ กวีจะนำธรรมชาติมากล่าวอ้างอิงและใช้เป็นแบบในการสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดภาพและบรรยากาศที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงจินตนาการของกวี และสามารถรับรู้จุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ภาษาให้เกิดภาพอันวิจิตรงดงาม การนำธรรมชาติมา

เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์จินตภาพนี้สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของกวีที่มีต่อธรรมชาติ และสะท้อนให้เห็นถึงความรอบรู้ของกวีที่มีความเข้าใจในธรรมชาติรอบตัวที่มีอยู่อย่างหลากหลาย

จากการอธิบายจินตภาพทางประสาทสัมผัสข้างต้น ผู้วิจัยได้อาศัยกรอบแนวคิดของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยานตามการรับรู้ของประสาทสัมผัส 6 ด้าน ซึ่งเป็นการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

- 1) จินตภาพการเห็น
 - จินตภาพแสง
 - จินตภาพสี
- 2) จินตภาพการลิ้มรส
- 3) จินตภาพการได้กลิ่น
- 4) จินตภาพการได้ยิน
- 5) จินตภาพการสัมผัส
- 6) จินตภาพการเคลื่อนไหว

2) ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์

นอกจากภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ในวรรณคดีวรรณกรรมไทยร่วมด้วย โดย (วรรณพร พงษ์เพ็ง, 2547) ให้ความหมายของ ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ ไว้ว่า ภาษาจินตภาพที่สื่ออารมณ์ หมายถึง ภาษาจินตภาพที่ผู้เขียนใช้เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนมาสู่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้เกิดอารมณ์คล้ายตาม ดังนั้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกในวรรณคดี กวีจึงสร้างสรรค์ภาษาเพื่อสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจและเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดของกวีที่ถ่ายทอดไว้ในวรรณคดี เหมือนดังที่ กุสุมา รักษมณี (2534) กล่าวว่า กวีสร้างสรรค์งานขึ้นมาจากอารมณ์สะท้อนใจ แม้อารมณ์ที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์แต่ละคนจะดูเหมือนเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้นั้น แต่เมื่อได้ถ่ายทอดออกมาเป็นงานวรรณศิลป์และผู้อ่านได้รับรู้แล้ว ก็จะทำให้หน้าที่เป็นอารมณ์สากลที่มีกระแสสื่อถึงอารมณ์ของผู้อื่นได้

ในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ในวรรณคดีวรรณกรรมไทย จากงานวิจัยของ นิตยา แก้วคัลณา (2551) กล่าวถึง อารมณ์พื้นฐานที่เกิดเป็นปกติสามัญแก่มนุษย์ ได้แก่ ความรัก ความขบขัน ความทุกข์โศก ความโกรธ ความมุ่งมั่น ความน่ากลัว ความน่ารังเกียจ ความน่าพิศวง และความสงบ รสอารมณ์หรือภาวะนี้ คืออารมณ์ของกวีที่ถ่ายทอดออกมา นอกจากจะเป็นภาวะที่ทำให้เกิดรสขึ้นในใจผู้อ่าน กล่าวคือ ความรักทำให้เกิดความซาบซึ้งใจ ความขบขันทำให้เกิดรสสนุกสนาน ความทุกข์โศกทำให้เกิดรสสงสาร ความโกรธทำให้เกิดรสแค้นเคือง ความมุ่งมั่นทำให้เกิดรสชื่นชม ความน่ากลัวทำให้เกิดรสเกรงกลัว ความน่ารังเกียจทำให้เกิดรสรำคาญ ขยะแขยง ความน่าพิศวงทำให้เกิดรสอัศจรรย์ใจและความสงบ ทำให้เกิดรสสงบ ไม่ทุกข์ ไม่เกลียด ไม่ริษยา เป็นรสคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง

อารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ตามที่ นิตยา แก้วคัลณา (2551) ศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัย การสืบสรรค์จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย ได้อาศัยแนวคิดจาก กุสุมา รักษมณี (2534) ได้แบ่งรสวรรณคดีตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตออกเป็น 9 รส และกล่าวถึงลักษณะการเกิดรส สรุปได้ดังนี้

1. ศฤงคารส คือความซาบซึ้งในความรัก เช่น การอยู่กับผู้ที่ถูกตาต้องใจ
2. หาสยรส คือความสนุกสนาน เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความชอบ
3. กรณารส คือความสงสาร เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความทุกข์โศก ซึ่งมี 3 อย่าง คือ ความทุกข์โศกที่เกิดจากความอยุติธรรม เกิดจากความเสื่อมทรัพย์ และเกิดจากเหตุวิบัติ
4. เราทรส คือความแค้นเคือง เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความโกรธ
5. วีรรส คือ ความชื่นชม เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความมุ่งมั่นในการแสดงความกล้าหาญ ความกล้าหาญมี 3 อย่าง คือ กล้าให้ กล้าประพฤติธรรมหรือหน้าที่ และกล้ารบ
6. ฌยานกรส คือ ความเกรงกลัว เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความกลัว ซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ เกิดจากการหลอกลวง เกิดจากการลงโทษ และเกิดจากการข่มขู่
7. พิกัตสรส คือความเบื่อ รำคาญ เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความน่าเบื่อ
8. อัทฤตรส คือความอัศจรรย์ใจ เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความน่าพิศวง อันมี 2 ประเภทคือ เกิดจากสิ่งที่เป็นทิพย์ หรืออภินิหาร และเกิดจากสิ่งที่น่ารื่นรมย์
9. ศานตรส นาฏยศาสตร์บางฉบับเพิ่มรสที่ 9 ศานตรส คือความสงบใจ เป็นรสที่เกิดจากการได้รับความสงบ ศานตรส เป็นความรู้สึกไม่ทุกข์ ไม่สุข ไม่เกลียด ไม่ริษยา เพื่อประโยชน์สุดท้ายคือ นิพพาน

สำหรับการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศและแสดงอารมณ์ กวีได้นำถ้อยคำเหล่านี้มาใช้ถ่ายทอดประสบการณ์และจินตนาการของตนเอง เพื่อให้ผู้อ่านมีประสบการณ์และจินตนาการร่วมไปด้วยแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านสร้างภาพจินตนาการได้แจ่มแจ้งเด่นชัดขึ้น คือการที่กวีเลือกใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างภาพพจน์

3) ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์

ภาพพจน์ เป็นองค์ประกอบหนึ่งของภาษาจินตภาพที่ช่วยให้ภาษาจินตภาพมีความงดงาม ไพเราะ และเกิดการสร้างจินตนาการตามการขึ้นชื่อของกวีจากการใช้ภาพพจน์นั้น ๆ สำหรับความหมายของภาพพจน์ มีผู้ให้ความหมายของภาพพจน์ไว้ ดังนี้

3.1) ความหมายของภาพพจน์

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2554) กล่าวถึงภาษาภาพพจน์ ไว้ดังนี้ ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) หรือ ภาษาโวหาร คือ การใช้ภาษาเปรียบเทียบ ความหมายของภาษาโวหารจึงไม่ตรงตามตัวอักษร ภาษาภาพพจน์ส่วนใหญ่จะใช้ลักษณะสำคัญของภาพพจน์ในการเปรียบเทียบอันเป็นวิธีการที่ผู้แต่งเลือกใช้เพื่อพยายามทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมหรือเป็นที่รู้จักน้อยหรือลางเลือน ให้มีความเป็นรูปธรรมเป็นที่รู้จักและมีความชัดเจนขึ้น

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) ให้ความหมายของ ภาพพจน์ ไว้ว่า ภาพพจน์ คือ การเขียนอย่างแจ่มแจ้งจนมองเห็นภาพโดยใช้ความเปรียบเป็นหลัก

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา (2549) ให้ความหมายของคำว่า ภาพพจน์ ไว้ว่า ภาพพจน์ (Figures of Speech) คือ คำ หรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำ เพื่อให้เกิดภาพที่แจ่มชัดและลึกซึ้งขึ้นในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561: 205) ให้ความหมายของคำว่า ภาพพจน์ ไว้ว่า ภาพพจน์ (figure of speech) หมายถึง สำนวนภาษา

รูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ

ดังนั้นจากการให้ความหมายของภาพพจน์ข้างต้น สรุปได้ว่า ภาพพจน์หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่ผ่านการเรียบเรียงด้วยกลวิธีในการสร้างถ้อยคำให้มีความไพเราะและมีความหมายลึกซึ้งกินใจ เพื่อให้เกิดจินตภาพต่าง ๆ อย่างแจ่มชัด

3.2) ประเภทของภาพพจน์

ในการศึกษาภาพพจน์ได้นักการศึกษาหลายท่านได้ให้นิยาม แบ่งประเภทไว้อย่างหลากหลาย แต่ไม่ได้มีการจัดหมวดหมู่ของภาพพจน์ ต่างจากสำนักงานราชบัณฑิตยสภาที่ได้แบ่งประเภทของภาพพจน์ไว้ใน พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) ซึ่งช่วยให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของผู้เขียนในบทประพันธ์มากยิ่งขึ้นว่าต้องการเน้นภาพพจน์ในกลุ่มใด พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) แบ่งชนิดของภาพพจน์ได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 3 ชนิด ดังนี้

3.2.1) ภาพพจน์วาทศิลป์ คือ การเรียบเรียงถ้อยคำที่ผิดแผกไปจากการใช้ภาษาตามปกติหรือผิดไปจากธรรมดา โดยไม่เปลี่ยนแปลงความหมายของคำ เช่น การพูดถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสิ่งที่พูดไม่ได้ดุษเป็นบุคคล เพื่อให้เกิดผลทางอารมณ์

3.2.2) ภาพพจน์เปรียบเทียบ คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อให้เกิดภาพในรูปของอุปลักษณ์และอุปมา

3.2.3) ภาพพจน์ทางเสียง คือ การใช้เสียงของคำสร้างภาพและความหมายพิเศษ เช่น การสัมผัสอักษร การกระทบสระ การเลียนเสียงธรรมชาติ

นอกจากนี้ กิริติ ณะไชย (2561) ได้แบ่งชนิดของภาพพจน์เหมือนพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม) (2561) แต่มีการเรียบเรียงภาพพจน์เป็นหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจนมากกว่า ซึ่งช่วยให้การศึกษาภาพพจน์สะดวกมากขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยกรอบแนวคิดเกี่ยวกับภาพพจน์ตามแนวคิดของ กิริติ ณะไชย (2561) ในการศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยาน ดังนี้

1) ภาพพจน์ทางเสียง

ภาพพจน์ทางเสียงเป็นการใช้เสียงของคำสร้างภาพและความหมายพิเศษ การเลียนเสียงธรรมชาติ หรือ สัทพจน์ หรือ onomatopoeia (กิริติ ณะไชย, 2561)

1.1) การเลียนเสียงธรรมชาติ หรือ สัทพจน์ (onomatopoeia) เป็นการใช้เสียงและคำเพื่อเลียนเสียงต่างๆ เพื่อกระตุ้นเร้าให้เกิดจินตนาการ (กิริติ ณะไชย, 2561)

2) ภาพพจน์เปรียบเทียบ

ภาพพจน์เปรียบเทียบเป็นการใช้คำเพื่อเชื่อมโยงความหมายของสิ่งต่างๆ ระหว่างสิ่งที่พบเห็น เพื่อให้เข้าใจสาระสำคัญหรือกระตุ้นให้เกิดภาพในความคิด ภาพพจน์เปรียบเทียบมีหลายประเภทดังนี้

2.1) อุปมา (simile) คือ การเปรียบเทียบของ 2 อย่าง ในการเปรียบเทียบมีคำที่แสดงว่าเหมือน เช่น คำกว่า กล ดัง ดุจ เพียง เหมือน ราวกับ ฯลฯ กิริติ ณะไชย (2561)

2.2) อุปลักษณ์ (metaphor) คือ การกล่าวเปรียบโดยตรงระหว่างสิ่งที่มีคุณสมบัติร่วมบางประการของ 2 สิ่งหรือมากกว่านั้นโดยมีคำแสดงเปรียบเทียบนั้นว่า เป็น คือเท่ากับ ฯลฯ (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.3) อติพจน์ (hyperbole) คือ การกล่าวเกินจริงอย่างจงใจอาจเป็นการโอ้อวดเกินจริง แต่ก็มีเค้าแห่งความจริง (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.4) อธิพจน์ (overstatement) คือ การพูดหรือเขียนประหนึ่งโอ้อวด มีเจตนากล่าวเกินจริงเพื่อมุ่งหวังให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกขื่น

2.5) อวพจน์ (meiosis) คือ เน้นกล่าวให้น้อยลง บางครั้งเพื่อมุ่งเสียดสี หรือทำให้ขบขันก็ได้ เช่น เล็กเท่าขี้ตาแมว เป็นต้น (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.6) นามนัย (metonymy) คือ การใช้คำหรือวลีแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเด่นหรือมีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับสิ่งที่แทนนั้น เช่น เอ่ยถึงชื่อของคน แต่หมายถึงผลงาน เอ่ยถึงชื่อสถานที่แต่หมายถึงผู้คนที่อยู่ therein เป็นต้น (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.7) สัมพจน์ (synecdoche) หมายถึง การใช้ส่วนย่อยที่สำคัญแทนส่วนใหญ่ทั้งหมด หรือใช้ส่วนใหญ่ทั้งหมดแทนส่วนย่อย (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.8) การอ้างถึง (allusion) หมายถึงการกล่าวอ้างไปถึงบุคคล หรือเหตุการณ์ วาทีสำคัญ วรรณกรรมอื่นซึ่งอยู่นอกเรื่องที่เขียนโดยการเอ่ยถึงแต่เพียงสั้นๆ ผลได้ก็คือการสร้างควมเข้าใจชัดเจนให้แก่ข้อความนั้น ๆ เพราะช่วยให้เข้าใจสิ่งใหม่ได้อย่างรวดเร็ว (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.9) แนวเทียบ (analogy) คือ การเปรียบเทียบเรื่องราว ความคิด พฤติกรรมหรือสภาพใด ๆ 2 ประการที่มีลักษณะเหมือนกันให้เข้าคู่กัน โดยนำเอาสิ่งที่ไม่คุ้นมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้จักดีอยู่แล้ว (กิริติ ณะไชย, 2561)

2.10) อุปมานิทัศน์ (allegory) เป็นเรื่องเล่าขนาดสั้นหรือขนาดยาวทั้งที่เป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองมีความหมายตรงตามเนื้อเรื่อง และมีความหมายที่ 2 แฝงอยู่ ความหมายที่สำคัญและน่าสนใจที่แท้จริงอยู่ที่ความหมายที่ 2 (กิริติ ณะไชย, 2561)

3) ภาพพจน์วาทศิลป์

ภาพพจน์วาทศิลป์เป็นการเรียบเรียงถ้อยคำให้แปลกไปจากการใช้ภาษาตามปกติโดยความหมายของคำไม่ได้เปลี่ยนไป มุ่งเน้นผลทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นหลัก ในที่นี้จะกล่าวถึงภาพพจน์วาทศิลป์ 5 รูปแบบ ได้แก่ บุคลาธิษฐาน สมมติภาวะ สหลักษณ์ การแฝงนัย และคำถามเชิงวาทศิลป์ (กิริติ ณะไชย, 2561) ดังนี้

3.1) บุคลาธิษฐาน (personification) หรือ บุคคลวัต คือการกำหนดสถาปนาสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น สัตว์ สิ่งของ สถานที่ ต้นไม้ ดอกไม้ ความคิด ฯลฯ มีสภาวะหรืออาการอย่างมนุษย์ เช่น มีจิตกริยา พูด คิด อารมณ์ เช่นมนุษย์ทุกประการ (กิริติ ณะไชย, 2561)

3.2) สมมติภาวะ (apostrophe) เป็นการกำหนดให้ผู้ประพันธ์หรือบุคคลในเรื่องกล่าวถ้อยคำพูดจากกับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เน้นการพูดจาตอบโต้กับสิ่งที่สมมติให้เป็นมนุษย์นั้นด้วย (กิริติ ณะไชย, 2561)

3.3) สหลักษณ์ (synaesthesia) หมายถึงการนำคำบอกลักษณะของประสาทสัมผัสชนิดหนึ่งไปใช้กับลักษณะสัมผัสอีกชนิดหนึ่ง เช่น เสียงหวาน เย็นใจ ใจดำ เป็นต้น ตัวอย่างที่เป็นงานเขียน เช่น “ฉันตายโดยปราศจากคนที่รักฉัน แต่ฉันก็อึ้งใจว่าฉันมีคนรัก” จากข้างหลังภาพ โดยศรีบูรพา เป็นต้น (กิริติ ณะไชย, 2561)

3.4) คำถามเชิงวาทศิลป์ (rhetorical question) เป็นศิลปะของการใช้คำถามคือเป็นคำถามที่มีได้ห้วงคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะเรียกร้องความสนใจมากกว่าต้องการคำตอบ (กิริติ ณะไชย, 2561)

จากการศึกษาบทอาขยานจากหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในเบื้องต้น พบว่าภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอาขยานส่วนมากเป็นภาพพจน์ในกลุ่มเปรียบเทียบคือ อุปมา อุปลักษณ์ และ อติพจน์ สาเหตุที่มีภาพพจน์เหล่านี้ปรากฏอยู่มากในบทอาขยานอาจเนื่องมาจากการใช้ภาพพจน์ในกลุ่มเปรียบเทียบจะช่วยให้ผู้เรียนเห็นภาพเรื่องราวได้เด่นชัดขึ้น มีการสร้างความเปรียบด้วยอุปมาและอุปลักษณ์เพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง อีกทั้งการสร้างเรื่องราวเกินความจริงเพื่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ให้มีจินตนาการอันกว้างไกลไปกับบทประพันธ์

3. งานวิจัยเกี่ยวกับภาษาจินตภาพ

สำหรับงานวิจัยเรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับภาษาจินตภาพ ทำให้ทราบถึงแนวทางการศึกษาวิจัยภาษาจินตภาพที่ได้มีผู้ศึกษาวิจัยมาแล้ว มีผลการวิจัยดังนี้

สุวัฒนา วรรณรังสี (2540) ศึกษาการใช้ภาษาสร้างจินตภาพในวรรณกรรมของสุวรรณี สุคนธา เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ จากผลการวิจัยการใช้ภาษาสร้างจินตภาพในวรรณกรรมของสุวรรณี สุคนธา ของสุวัฒนา วรรณรังสี (2540) ทำให้ทราบว่าแนวคิดกับภาษาจินตภาพมีความเชื่อมโยงถึงกันและกัน มีการสร้างเอกภาพระหว่างกัน โดยจินตภาพเป็นสื่อนำความคิดที่ผ่านองค์ประกอบของวรรณกรรมคือ ชื่อเรื่อง ชื่อตัวละครสำคัญ การบรรยายลักษณะตัวละครและฉาก

เบญจวรรณ ขุนฤทธิ์ (2546) ศึกษาวิเคราะห์จินตภาพจากกลวิธีการใช้ภาษาในด้านของการใช้คำและการใช้ภาพพจน์ในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมและดีเด่นของกฤษฎา อโศกสิน ซึ่งมีจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ ปูนปิดทอง บุชบกใบไม้ ไฟทะเล ข้ามสี่พันตร จำหลักไว้ในแผ่นดิน เรือมนุษย์ และตะวันตกดิน โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

จากผลการวิจัยการวิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษฎา อโศกสิน โดยการศึกษาวิเคราะห์ของ เบญจวรรณ ขุนฤทธิ์ (2546) ทำให้ทราบว่าวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมและดีเด่นของกฤษฎา อโศกสิน มีการเลือกใช้คำเพื่อสร้างจินตภาพได้อย่างงดงาม ช่วยสื่อให้เห็นรายละเอียดส่งผลกระทบต่อประสาทสัมผัสด้านสี แสง กลิ่น รส อากาศ การเคลื่อนไหว และอารมณ์ความรู้สึก ผู้อ่านให้รู้สึกนึกคิดอย่างชัดเจน อีกทั้งการชี้ให้เห็นแนวคิดในแง่มุมต่าง ๆ ด้วยการเลือกใช้ภาพพจน์ จึงส่งผลให้วรรณกรรมของ กฤษฎา อโศกสิน อุดมไปด้วยพลังความคิด และความโดดเด่นของภาษา ก่อให้เกิดความประทับใจ

วรรณพร พงษ์เพ็ง (2547) ศึกษาลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน เพื่อแสดงให้เห็นประจักษ์ว่า พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านมีลักษณะเด่นของการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยายหรือพรรณนาให้ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รวมทั้งเพื่อให้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม

จากผลการวิจัยลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้านของ วรรณพร พงษ์เพ็ง (2547) ทำให้ทราบว่า ผู้อ่านสามารถเห็นภาพที่เป็นรูปธรรม นามธรรม เกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามไปกับวรรณกรรมได้ด้วยการบรรยายหรือพรรณนาด้วยภาษาจินตภาพในการลำดับภาพและขยายภาพ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิฐาน และสัทพจน์ ซึ่งทำให้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตาม ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านการสื่อสารและก่อให้เกิดผลงานวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์อย่างยิ่ง

จิณณพัต โรจนวงศ์ (2549) ศึกษาลักษณะของภาษาจินตภาพในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ 5 เรื่อง คือขุนศึก กษัตริยา รัตนโกสินทร์ สี่แผ่นดิน และประชาธิปไตยบนเส้นขนาน

จากผลการวิจัยการศึกษาลักษณะของภาษาจินตภาพในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ของ จิณณพัต โรจนวงศ์ (2549) ทำให้ทราบถึงความสำคัญของภาษาจินตภาพที่เป็นสื่อ นำความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของผู้อ่านให้คล้อยตามไปกับเรื่องราวในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ โดยการใช้ถ้อยคำของผู้แต่งจะใช้ถ้อยคำที่ก่อให้เกิดจินตภาพและความรู้สึก คือ ใช้คำบอกสี การใช้บอกแสง การใช้คำบอกอารมณ์ความรู้สึกและการใช้คำบอกความเคลื่อนไหว รวมทั้งเน้นการใช้ภาพพจน์เพียง 4 ประเภท เพื่อสร้างจินตภาพและความรู้สึก คือ ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์อุปลักษณ์ ภาพพจน์อติพจน์ และภาพพจน์บุคลาธิฐาน

นิตยา แก้วคัลลนา (2551) ศึกษาวิเคราะห์การสืบสรรค์จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างจินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย และวิธีคิดของกวีที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ โดยศึกษาจินตภาพที่ปรากฏในตัวบท คือ กวีนิพนธ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

จากผลการวิจัยการวิเคราะห์การสืบสรรค์จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทยของนิตยา แก้วคัลลนา (2551) ทำให้ทราบความสำคัญของภาษาจินตภาพที่มีต่อการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ไทย โดยกวีไทยได้สืบสรรค์การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยายภาคให้เกิดภาพที่ชัดเจน ด้วยการแสดงภาษาจินตภาพในด้านจินตภาพการเห็น จินตภาพการสัมผัส จินตภาพการได้กลิ่น จินตภาพการได้ยิน จินตภาพการสัมผัส และจินตภาพการเคลื่อนไหว รวมทั้งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์เพื่อให้เข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่ต้องการสื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้

สำหรับงานวิจัย บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น โดยอาศัยกรอบแนวคิดเรื่อง ภาษา จินตภาพจากแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพของ นิตยา แก้วคัลลนา (2551) ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์จินตภาพที่แสดงบรรยายภาคและจินตภาพที่แสดงอารมณ์

ดังนั้นงานวิจัย บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานจากหนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีการศึกษาวิเคราะห์

ภาษาจินตภาพในหัวข้อ ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ และ ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์ที่ปรากฏในบทอาขยานในแต่ละระดับชั้น

สำหรับการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพเหล่านี้ สามารถศึกษาวิเคราะห์เชื่อมโยงไปถึง อุดมการณ์ในบทอาขยานต่อไปได้ เพราะภาษาจินตภาพคือการกลั่นกรองถ้อยคำของกวีที่ถือว่ามี ความไพเราะ งดงาม และนำไปสู่อุดมการณ์ที่สอดแทรกกรรมอยู่ด้วย เพราะภาษาจินตภาพเป็นสิ่งที่ ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้สัมผัสอุดมการณ์ที่แฝงอยู่นั้นอย่างไม่รู้ตัว ดังนั้นหากผู้เรียนเข้าใจภาษาจินต ภาพในบทอาขยาน ผู้เรียนก็จะเข้าใจอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานด้วยเช่นกัน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์

สำหรับแนวคิดอุดมการณ์ คำว่า “อุดมการณ์” มาจากคำ “Ideology” เป็นแนวคิดทาง ตะวันตก สมเกียรติ วันทะนะ (2551) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องของอุดมการณ์นั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 18 ในประเทศฝรั่งเศส โดย Antoine Louis Claude Destutt de Tracy คำนี้มันมี ที่มาจากคำภาษากรีกสองคำ คือ eidos และ logos ความหมายดั้งเดิมของคำว่า “อุดมการณ์” นั้น จึงหมายถึง ศาสตร์แห่งความคิดของมนุษย์ที่ศึกษาได้ในเชิงประจักษ์ สำหรับนิยามความหมายของคำ ว่า อุดมการณ์ ในสมัยต่อมานั้นมักจะเป็นในเรื่องของระบบความคิดทางการเมืองหรือสังคมและ ค่านิยม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ ดังนี้

1. ความหมายของอุดมการณ์

คำว่า “อุดมการณ์” มีนักการศึกษาได้ให้คำจำกัดความไว้มากมาย ดังนี้

หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser, อ้างถึงใน ญัฐมา ศุภขนานนท์, 2560) ได้ ย้อนกลับไปให้ความหมายของอุดมการณ์ที่มาร์กซ์ได้เคยให้คำนิยามไว้ในช่วง 1818 – 1883 ว่า อุดมการณ์นั้นถือเป็นพลังในการครอบงำสปีริตของมนุษย์และกลุ่มสังคม อัลธุสแซร์ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553) ปฏิเสธวิธีคิดที่ว่า อุดมการณ์ เป็นจิตสำนึกที่ผลิตผล อุดมการณ์ไม่ใช่ตัว แนวคิด หรือความคิด หากเป็นชุดความคิดที่ได้รับการติดตั้งไว้สำหรับทำความเข้าใจตัวเอง เข้าใจโลก เข้าใจสังคม ถ้าเทียบกับคอมพิวเตอร์แล้ว อุดมการณ์ไม่ใช่ข้อความที่เราพิมพ์ลงไป แต่เป็นโปรแกรมที่ อยู่ในเครื่อง ซึ่งเป็นตัวเราเองที่ตกลงใจจะใช้โปรแกรมนั้นเอง

ชัยอนันต์ สมุทวนิช (2517, อ้างถึงใน ญัฐมา ศุภขนานนท์, 2560) ให้ความหมาย อุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์คือความเชื่อ ซึ่งความเชื่อนั้นไม่จำเป็นที่จะเป็นความเชื่อที่ถูกต้องด้วย เหตุผลหรือสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเสมอไป โดยความเชื่อที่ถือว่าเป็นอุดมการณ์จะมีลักษณะ เป็นระบบความคิดที่ได้รับการยอมรับร่วมกัน และมีความสำคัญต่อกลุ่มชน เช่น หลักเกณฑ์ในการ ประพฤติปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิต

จากการให้ความหมายของคำว่า อุดมการณ์ ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า อุดมการณ์ หมายถึง ชุดความคิดความเชื่อของสมาชิกในสังคมที่มีร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกมีทัศนคติและการ แสดงออกต่อสมาชิกในกลุ่มตามวิถีปฏิบัติของสังคม

ดังนั้นในบทอาชยานภาษาไทยที่มีการนำอุดมการณ์รวมอยู่ด้วยนั้น สามารถสรุปความหมายของการนำเสนออุดมการณ์ได้ว่า การนำเสนออุดมการณ์ หมายถึง การนำเสนอชุดความคิดความเชื่อของสมาชิกในสังคมที่มีร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกมีทัศนคติและการแสดงออกต่อสมาชิกในกลุ่มตามวิถีปฏิบัติของสังคม โดยผ่านภาษาจินตภาพในงานประพันธ์ของกวี

2. แนวคิดอุดมการณ์

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดอุดมการณ์ของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517) เนื่องจากผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาชยาน ซึ่งอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดออกนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของสมาชิกในสังคมที่มุ่งหวังให้สังคมเป็นไปในทิศทางนั้น ๆ มีการประพาดิตนที่ไม่ขัดแย้งต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517) ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์คือความเชื่อที่ก่อเกิดเป็นระบบความคิดที่สมาชิกในสังคมให้การยอมรับร่วมกัน และประพาดิตนปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคมร่วมกัน

3. กลไกอุดมการณ์

อุดมการณ์จะขับเคลื่อนไปในสังคมได้นั้นต้องมีกลไกในการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันเป็นกรอบนำความคิดสมาชิกในสังคมให้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน อัลธูแซร์ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2553) เรียกว่า การกำหนดทิศทางของอุดมการณ์หลักร่วมกัน (Over-Determination) เช่น โรงเรียนที่เน้นให้เด็กแข่งขันเอาชนะกันด้วยคะแนน ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลไกอุดมการณ์เป็นกระบวนการที่มีการผลิตซ้ำใหม่ในทุก ๆ ปฏิบัติการ

โรงเรียนเป็นสถาบันทางการศึกษาที่มุ่งปลูกฝังความดีงามให้กับผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ ดังนั้นจึงมีการนำกลไกทางอุดมการณ์มาใช้เพื่อลดความรุนแรงเพื่อไม่ให้ผู้เรียนถูกมองว่าเป็นการบังคับให้ปฏิบัติตาม จึงการสร้างกลไกที่เข้าแทรกซึมผู้เรียนให้ยอมรับวิถีปฏิบัติของกลุ่มของสังคมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ โดยโรงเรียนเป็นสถานที่ที่จะถ่ายทอดอุดมการณ์โดยถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านเนื้อหาในแบบเรียนที่ผู้เรียนต้องศึกษา

ดังนั้นบทอาชยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ผู้เรียนได้ศึกษาจึงเป็นกลไกที่จะนำพาอุดมการณ์ของสังคมไปสู่ผู้เรียน ซึ่งอุดมการณ์ที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้จะสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพราะการเรียนรู้อุดมการณ์จัดเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

4. งานวิจัยเกี่ยวกับอุดมการณ์

สำหรับงานวิจัยเรื่อง บทอาชยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับบทอุดมการณ์ ทำให้ทราบถึงแนวทางการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอุดมการณ์ที่ได้มีผู้ศึกษาวิจัยมาแล้ว มีผลการวิจัยดังนี้

จันทร์ดี แสงหาว (2542) ศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์ในนวนิยายสำหรับเด็กที่ชนะการประกวดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติระหว่างปี พ.ศ. 2519-2538 จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า กลวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านภาษาในนวนิยายสำหรับเด็กนั้นสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ของผู้เขียนที่ต้องการปลูกฝังให้กับเด็ก คือ อุดมการณ์รักชาติ อุดมการณ์รักท้องถิ่น และอุดมการณ์ของผู้แต่งเองที่สะท้อนให้เห็นในความรักในธรรมชาติ

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503-2544 : การศึกษาตามแนว วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จำนวน 4 หลักสูตร จากผลการวิจัย ทำให้ทราบว่า หนังสือเรียนแต่ละหลักสูตรต้องการเสนอความคิดที่สื่อว่า เด็กดีคือสมาชิกที่ดีของสังคมและพลเมืองดีของชาติและประเทศไทย นั้นแสดงให้เห็นถึงการผลิตซ้ำของอุดมการณ์รัฐในสถาบันการศึกษา เพราะไม่ว่าหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย จะใช้หลักสูตรประถมศึกษาหลักสูตรใดก็ตาม ล้วนมีอุดมการณ์เกี่ยวกับเด็กในเรื่องเดิม ๆ คือ อุดมการณ์ที่ทำให้เด็กเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและพลเมืองดีของชาติและประเทศไทย

อุมาวัลย์ ชีช่วง (2555) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ.2523-2553 จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า รัฐมุ่งหวังสร้างอุดมการณ์ที่ต้องการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นเด็กดีและเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ โดยรัฐได้เสนออุดมการณ์ผ่านกลวิธีในการเล่าเรื่อง ดังนั้นจึงเป็นการแทรกซึมอุดมการณ์ไปสู่ตัวผู้เรียนโดยที่ผู้เรียนไม่อาจปฏิเสธได้

สุพรรณา ภักตรนิกร (2555) ศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์สังคมในนวนิยายและเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลของประภัสสร เสวิกุล จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า การผลิตอุดมการณ์ทางสังคมมีส่วนเชื่อมโยงไปถึงอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมด้วย เพราะอยู่ภายใต้หน่วยงานรัฐเช่นเดียวกัน หากอุดมการณ์การเมืองเป็นไปในทิศทางใด อุดมการณ์สังคมก็จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันด้วย ซึ่งหากผู้มีอำนาจในรัฐต้องการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองให้แก่ผู้เรียน อุดมการณ์ทางสังคมก็จะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อให้อุดมการณ์การเมืองเข้ามามีบทบาทต่อสังคม โดยสื่อกลางของการเชื่อมโยงถึงกันก็คือการถ่ายทอดภาษาผ่านงานวรรณกรรมต่าง ๆ นั่นเอง

ณัฐมา ศุภขนานันท์ (2560) ศึกษาวิเคราะห์การสร้างอุดมการณ์ผ่านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในแบบเรียนพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า อุดมการณ์ที่ปรากฏในแบบเรียนมี 4 อุดมการณ์ คือ อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของรัฐ พลเมืองที่พึงประสงค์ที่ได้จากแบบเรียนนั้นมีพื้นที่ที่สร้างความเป็นพลเมือง 3 พื้นที่ ดังนี้ 1) พื้นที่ชีวิตใหม่ 2) พื้นที่ร่างกายใหม่ และ 3) พื้นที่ศาสนาใหม่ หลักสูตรแกนกลางและแบบเรียนพระพุทธศาสนาเป็นกลไกหนึ่งของการกล่อมเกลาอุดมการณ์เพื่อสร้างพลเมืองที่พึงประสงค์ของรัฐ

สำหรับงานวิจัย บทอาชยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาชยาน โดยผู้วิจัยอาศัยกรอบแนวคิดอุดมการณ์ของ ชัยอนันต์ สมุทวนิช (2517) มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ในบทอาชยาน ซึ่งการวิเคราะห์อุดมการณ์ตามแนวคิดของชัยอนันต์ สมุทวนิช (2517) ทำให้ทราบถึงความคิดและความเชื่อในสังคมที่มุ่งหวังให้สมาชิกของสังคมมีแนวทางปฏิบัติร่วมกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ทั้งนี้ในงานวิจัย บทอาชยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยต้องการทราบอุดมการณ์ในบทอาชยาน ดังนั้นจึงต้องทำการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาชยานร่วมด้วย เพราะภาษาจินตภาพเป็นการกลั่นกรองถ้อยคำ ความรู้สึกนึกคิดของกวี เพื่อสร้างจินตภาพ

ให้เกิดกับผู้เรียนและเป็นสื่อกลางส่งผ่านคุณค่ามากมายที่ปรากฏในบทอาขยานไปยังผู้เรียน ดังนั้นการนำเสนออุดมการณ์ในบทอาขยานจึงต้องผ่านกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยานเสียก่อน

สำหรับอุดมการณ์ในบทอาขยานเป็นอุดมการณ์ที่มีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เนื่องจากบทอาขยานเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรที่นำมาใช้จัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ดังนั้นผู้เรียนจึงได้รับการปลูกฝังให้มีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยที่ไม่รู้ตัว

นอกจากอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในบทอาขยานยังปรากฏอุดมการณ์อื่นร่วมด้วย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี โดยอุดมการณ์นี้จะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม เพื่อสร้างพลเมืองที่ดีของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย มีความมั่นคงทางความคิด และไม่สร้างภัยอันตรายให้กับตนเอง รวมทั้งยังมีอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวตามขนบของวรรณคดี ด้วยการสร้างความโดดเด่นทางด้านภาษาที่สามารถถ่ายทอดความงดงามและความไพเราะได้อย่างดียิ่ง เพื่อก่อให้เกิดภาพจินตนาการที่สวยงามเป็นที่จดจำ

ดังนั้นการวิเคราะห์อุดมการณ์ในงานวิจัย บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับ พันธกิจของวรรณคดี ซึ่งเป็นอุดมการณ์ในด้านการดำเนินชีวิตและอุดมการณ์ในด้านการใช้ภาษาตาม ขนบวรรณคดี

บทที่ 3

ภาษาจินตภาพในบทอาชยานภาษาไทย

บทประพันธ์ที่ได้รับการคัดสรรจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นบทอาชยานต้องมีความโดดเด่นในด้านภาษาและเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนได้รับอรรถรสจากวรรณคดีและได้รับการกล่อมเกลาจิตใจ โดยกวีจะมีวิธีการที่หลากหลายในการเลือกสรรถ้อยคำเพื่อสร้างบรรยากาศและถ่ายทอดอารมณ์ให้เกิดจินตนาการไปตามเรื่องราว ดังนั้นภาษาจินตภาพจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเร้าอารมณ์และกระตุ้นความคิดของผู้เรียนให้เกิดจินตภาพที่แจ่มชัด

การนำเสนอภาษาจินตภาพจะมีการถ่ายทอดผ่านการรับรู้จากประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น ใจและกาย เกิดเป็นการใช้ภาษาจินตภาพที่แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศสิ่งรอบตัวและอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ ซึ่งการสร้างบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมให้ภาษาจินตภาพมีความโดดเด่นมากขึ้นและช่วยขยายจินตนาการให้กว้างไกล ดังนั้นภาษาจินตภาพในบทอาชยานจึงเป็นการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดบรรยากาศ อารมณ์ และนำเสนอภาพพจน์

สำหรับการศึกษาภาษาจินตภาพในบทอาชยานภาษาไทย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยภาษาจินตภาพในประเด็น ต่อไปนี้

3.1 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยาน มีหัวข้อดังนี้

- 3.1.1 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น
- 3.1.2 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย
- 3.1.3 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
- 3.1.4 ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

3.2 คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยาน มีหัวข้อดังนี้

- 3.2.1 คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น
- 3.2.2 คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย
- 3.2.3 คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
- 3.2.4 คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน

กวีสร้างภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ แสดงอารมณ์ แสดงความรู้สึกนึกคิด และแสดงถ้อยคำที่มีความไพเราะ มีความหมายลึกซึ้งกินใจ เพื่อให้เกิดจินตนาการที่ชัดเจน และเกิดสุนทรียภาพในจิตใจ

สำหรับการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยาน ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาวเคราะห์บทอาขยานตามระดับช่วงชั้น ได้แก่ บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นเป็นบทอาขยานที่ใช้ถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ และแสดงเนื้อหาที่เป็นเรื่องใกล้ตัวผู้เรียน ซึ่งในการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเล็อก

สำหรับบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีจำนวน 6 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

แมวเหมียว

แมวเอ๋ยแมวเหมียว

รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา

ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา

เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู

รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง

คำคำซำนั่งระวังหนู

ควรรับว่ามันกตัญญู

พอดูอย่างไวใส่ใจเอ๋ย

นายทัด เปரியู

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กวีสร้างจินตภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมของแมว ซึ่งเป็นสัตว์ในท้องถิ่น มีพบเห็นอยู่ทั่วไป โดยใช้ภาษาจินตภาพที่ทำให้เห็นภาพรูปร่างของแมวที่มีความปราดเปรียว มีการเคลื่อนไหวร่างกายที่เคล้าคลอเคลียของมนุษย์ และให้ความรู้สึกรักใคร่เอ็นดู อีกทั้งยังใช้สหพจน์คือเสียงร้อง “เหมียวเหมียว” ซึ่งเป็นเสียงร้องของแมว มาสร้างภาพของแมวให้เด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน เพื่อยกย่องพฤติกรรมของแมวที่มีความกตัญญูเหมือนกับมนุษย์ที่มีการแสดงออกถึงความกตัญญูเช่นเดียวกัน

ส่วนมากบทอาชยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น จะมีลักษณะเนื้อหาที่มี
การใช้ภาษาจินตภาพที่คล้ายคลึงกับบทอาชยานเรื่อง แมวเหมียว โดยมีการแสดงสภาวะอาการของ
สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้มีสภาวะอารมณ์เหมือนมนุษย์ ดังตัวอย่าง

รักษาป่า

นกเอยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ชนชาวราวลำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสุใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งป่า	มารักษาป่าไม่ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

นภลัย สุวรรณธาดา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาชยานข้างต้น มีการแสดงสภาวะอาการของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้มีสภาวะ
อารมณ์เหมือนมนุษย์ คือการใช้บุคลาธิษฐาน กวีได้กล่าวถึงสัตว์และพื้นดินที่มีความชื่นบานใจ เมื่ออยู่
ในอากาศที่ไม่มีมลพิษ ดังในวรรค “อากาศไร้พิษสาร สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ” รวมทั้งกวีได้แสดงการใช้
อุปลักษณ์เพื่อเปรียบคนที่ไม่โรคร้ายกับความโชคดี ซึ่งการไม่มีโรคร้ายเปรียบได้กับการรับโชคดีที่สุด
ของชีวิต อีกทั้งบทอาชยานเรื่อง รักษาป่า นี้ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกสุขใจและอัศจรรย์ใจที่ได้อยู่
ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีอากาศที่ปลอดโปร่ง มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และในบทสุดท้ายจากอารมณ์สุขใจเปลี่ยน
อารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ โดยใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเร้าอารมณ์ให้มีความ
ปรารถนาที่จะปลูกต้นไม้มากขึ้น เพราะถ้าหากสูญสิ้นป่าไม้ไป มนุษย์ก็เหมือนจะสิ้นใจตามไปด้วย

นอกจากการสร้างจินตภาพเกี่ยวกับพฤติกรรมของสัตว์และธรรมชาติ ในบทอาชยาน
บทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นได้แสดงจินตภาพเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังตัวอย่าง

เด็กน้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย

ความรู้เจ้ายิ่งด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา
เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียนรู้
จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน
เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ต้องการแสดงให้เห็นภาพของเด็กที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน เป็นการถ่ายทอดอารมณ์มุ่งมั่นที่จะต้องมีความรู้ โดยแสดงภาพของเด็กที่เมื่ออยู่ในวัยเด็กต้องขยัน ตั้งใจเรียน เพื่อในอนาคตเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะสามารถนำวิชาความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพได้ โดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เปรียบวิชาความรู้ว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ดังที่ปรากฏในวรรณคดี

“เด็กเอ๋ยเด็กน้อย
ความรู้เจ้ายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา
เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน”

สำหรับบทอาขยานที่กล่าวถึงการศึกษาค้นคว้าความรู้จะไม่ได้มีเพียงการสื่ออารมณ์มุ่งมั่น ตั้งใจเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ได้แสดงอารมณ์รังเกียจต่อโทษของผู้ที่ไม่มีวิชา และแสดงอารมณ์ อัจฉรยใจต่อประโยชน์ของผู้ที่มีวิชาความรู้ ดังบทอาขยานเรื่อง วิชาหนาเจ้า

วิชาหนาเจ้า

ไม่รู้วิชา	กลางคนเกิดมา
ไปเป็นข้าเขา	เคอะอยู่จนโต
บ้างเป็นคนโง่	เพราะเงาเพราะเงา
	เที่ยวขอกี่มี

ประเสริฐหนักหนา	ถ้ารู้วิชา
จะไปแห่งใด	ชูหน้าราศี
ยากไร้ไม่มี	มีคนปรานี
	สวัสดิมงคล

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพแสดงเรื่องราวในลักษณะของการเปรียบเทียบให้เห็นถึงโทษของการไม่รู้วิชาและประโยชน์ของการมีความรู้ โดยผู้ที่ไร้ซึ่งความรู้จะถูกมองว่าเป็นผู้โง่เขลา ไม่มีวิชาความรู้ที่จะนำไปประกอบอาชีพ ต้องเที่ยวเร่ร่อนขอความเมตตา ซึ่งได้สะท้อนถึงอารมณ์รังเกียจผู้ไร้ความรู้ ส่วนผู้ที่มีความรู้จะมีวันอัปจน จะมีแต่ผู้ยกย่อง ซึ่งสะท้อนถึงอารมณ์ชื่นชมยกย่องและอัจฉรยใจถึงผลดีของการมีความรู้ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อย้ำความสำคัญของการมีความรู้ที่ไม่่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่แห่งใดก็จะไม่พบกับความยากลำบากอย่างแน่นอน เพราะมีแต่ผู้คอยช่วยเหลือ ดังที่ปรากฏในวรรณคดี

จากบทอาชยานข้างต้น แสดงภาพการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและแสดงอารมณ์ของความ
รักความหวังดีต่อผู้อื่น โดยใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนภาพอย่างตรงไปตรงมา มีลำดับเหตุการณ์ที่
ชัดเจน สามารถนึกภาพได้ทันทีว่าเมื่อมีการสลับเปลี่ยนสิ่งของกันจะต้องนำไปเปลี่ยนคืนเจ้าของ และ
เมื่อมีผู้ทำสิ่งของตกหล่นไว้จะต้องนำไปคืนเจ้าของเช่นกัน และที่สำคัญในบทอาชยานเรื่อง นี้ของของ
เธอ ได้เข้าข้อความในวรรณคดีที่ว่า “นี่ของของเธอ” ทั้งสองบท ซึ่งเป็นคำที่เหมือนกับชื่อเรื่อง เพื่อ

เน้นความสำคัญบทอาขยานที่ต้องการให้ตระหนักถึงสิ่งของที่เป็นของผู้อื่น หากเมื่อเก็บได้หรือสับเปลี่ยนสิ่งของกันจะต้องส่งคืนให้แก่เจ้าของ

นอกจากนี้ในบทอาขยานบทเลือกส่วนใหญ่จะแสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาหรือความคิดที่มีลักษณะเหมือนกันให้เข้าคู่กัน ซึ่งเป็นการใช้อุปมาโดยยกตัวอย่างเหตุการณ์เรื่องราว 2 เรื่องราวมาเปรียบเทียบกัน เพื่อกระตุ้นความคิดให้เกิดการสร้างภาพเชื่อมโยงถึงลักษณะความเหมือนของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกัน ดังตัวอย่าง

สักวา

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน

ไม่เหมือนมันพจมานที่หวานหอม

กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม

อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม

มันล่อลลามหยามหยาบไม่ปลาบปล้ม

ดังดูดดื่มบอระเพ็ดต้องเซ็ดขม

ผู้ดีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์

ใครฟังลมเหม็นหน้าระอาเอ๋ย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพของการเปรียบเทียบรสชาติของพืชกับคำพูด โดยใช้ภาษาจินตภาพแสดงจินตภาพการลิ้มรสด้วยรสชาติหวานและจินตภาพการได้กลิ่น รวมทั้งใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความเปรียบ โดยเปรียบกลิ่นที่หอมเหมือนกับดอกพวงพะยอมเปรียบเสมือนเหมือนคำพูดที่ไพเราะน่าฟัง ซึ่งสะท้อนถึงอารมณ์รักใคร่และชื่นชมผู้ที่พูดจาดี ส่วนการแสดงจินตภาพการ ลิ้มรสชาติที่เป็นรสขม อันเป็นรสขมของบอระเพ็ดเปรียบเสมือนเหมือนคำพูดที่หยาบคาย ไม่ไพเราะ ซึ่งสะท้อนถึงอารมณ์ของความน่ารังเกียจและไม่อยากเข้าใกล้ผู้ที่พูดจาไม่ดี ไม่ไพเราะน่าฟัง

นอกจากบทอาขยานบทเลือกจะมีการใช้ภาพพจน์อุปมา ยังมีการยกตัวอย่างเรื่องราวหรือความคิดเพื่อแสดงการเปรียบเทียบ ด้วยการใช้อุปมาที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา ดังตัวอย่าง

ตั้งไข่ล้มต้มไข่กิน

ตั้งเอ๋ยตั้งไข่

จะตั้งไข่ไข่กลมก็ล้มสิ้น

ถึงว่าไข่ล้มจะต้มกิน

ถ้าตกดินเสียก็อดหมดฝีมือ

ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า

อุตสำหรับอ่านเขียนเรียนหนังสือ

ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ

อย่าดิ่งดื้อตั้งไขรำไรเอ๋ย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ไม่ควรกระทำคือการตั้งไขให้ทรงตัวอยู่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ แต่ให้สนใจการศึกษาเล่าเรียน เพราะจะได้รับประโยชน์มากกว่า อีกทั้งยังสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นที่ควรให้ความสำคัญกับการเรียน ต้องตั้งใจพยายามสร้างความรู้ให้กับตนเอง

สำหรับบทอาขยานเรื่อง ตั้งไขล้มล้มไขกิน ที่นำมายกตัวอย่างข้างต้น เป็นการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นถึงสิ่งที่ให้ผลของการกระทำแตกต่างกัน แต่ในบทอาขยานบทเลือกยังมีการยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องราวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ให้ผลของการกระทำที่สอดคล้องกัน เพื่อชี้แนะให้กระทำตามในสิ่งเหล่านั้น ดังตัวอย่าง

ไก่แจ้

ไก่เอ๋ยไก่แจ้

ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง

โคงคอเรื้อยร้องซ้องสำเนียง

ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง

ถ้าตัวเราเหล่านี้นั่นนึก

ถึงคุณครูผู้ฝึกสอนสั่ง

ไม่มากนักสักวันละสองครั้ง

คงตั้งแต่สุขทุกวันเอ๋ย

หม่อมเจ้าประภากร
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานเรื่อง ไก่แจ้ ข้างต้น ได้แสดงภาพความเปรียบของเหตุการณ์ทั้ง 2 เหตุการณ์ที่สื่อถึงการแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ การสะท้อนพฤติกรรมของไก่แจ้ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ร้องขันตรงตามเวลาอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นตัวอย่างพฤติกรรมที่ดีเปรียบเหมือนกับการรู้จักหน้าที่ของตนเองที่ยังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนก็ต้องขยันหมั่นเพียรตั้งใจศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สรุปได้ว่า มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศและอารมณ์ในหลายลักษณะ เช่น การซ้ำข้อความในต้นวรรค เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของข้อความนั้น ดังที่พบในบทอาขยานเรื่อง นีของของเธอ ซึ่งสื่อถึงอารมณ์ความรักความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ส่วนบทอาขยานที่มีการยกตัวอย่างเนื้อหาเปรียบเทียบกัน ดังที่พบในบทอาขยานเรื่อง สักวา ที่นำเสนอเรื่องราวให้เห็นถึง

ผลความแตกต่าง มีทั้งการถ่ายทอดอารมณ์รังเกียจในคำพูดที่หยาบคายและอารมณ์รักในคำพูดที่ไพเราะ หรือการนำเสนอเนื้อหาที่สะท้อนผลลัพธ์ที่คล้ายคลึงกัน ดังบทอาขยานเรื่อง ไก่แจ้ ที่ถ่ายทอดอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจให้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนเอง

2. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายเป็นบทอาขยานที่ใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่มีลักษณะในการแต่งที่ง่าย ไม่ซับซ้อน เหมือนบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น แต่มีการใช้ถ้อยคำที่สะกดไม่ตรงตามมาตรามากขึ้น เป็นถ้อยคำยากมากขึ้น และผู้เรียนได้เริ่มเรียนรู้เรื่องราวในวรรณคดี ซึ่งในการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก

สำหรับบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 6 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก

บัดเดี๋ยวดังห่าแห่งห้วงแว่ว	สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะง่อน
เห็นโยคีซึ่งพุ่งออกมา	ประคองพาขึ้นไปจนบรรพต
แล้วสอนว่าอย่าไว้นามมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เริ่มต้นบทอาขยานด้วยภาษาจินตภาพที่สะท้อนจินตภาพการได้ยินเสียงระฆังที่ดัง “ห่าแห่ง” และแสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวร่างกายของสุดสาครที่เมื่อได้ยินเสียงระฆังนั้นได้เกิดอาการสะดุ้งและเหลียวมองไปยังต้นทางของเสียง อีกทั้งยังถ่ายทอดจินตภาพการสัมผัสที่สื่อให้เห็นถึงอารมณ์รักใคร่ของโยคีที่เข้าไปช่วยประคองสุดสาครให้ขึ้นมาจากหุบเหว และมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพเถาวัลย์ที่มีความคดเคี้ยว แต่ก็ยังไม่คดเคี้ยวเหมือนกับจิตใจคน อันเป็นหลักคำสอนของพระโยคีที่กล่าวสั่งสอนสุดสาครไม่ให้ไวใจใครง่าย ๆ

นอกจากการใช้ภาพพจน์อุปมา ในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ยังมีการใช้อุปลักษณ์ ดังตัวอย่าง

วิชาเหมือนสินค้า

เจ้าจงเอาหูดา	เป็นล้าต๋ำฟังดูลม
ซึ่งเกียดคือปลาร้าย	จะทำลายให้เรือจม
เอาใจเป็นปิ่นคม	ยิ่งระดมให้จมไป
จึงจะได้สินค้ำมา	คือวิชาอันพิสดาร
จงหมั่นมั่นหมายใจ	อย่าได้คร้านการวิชา

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงการใช้อุปลักษณ์อย่างโดดเด่น โดยอุปลักษณ์เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง คือการเปรียบเทียบความซึ้งเกียจเป็นปลาที่จะมาทำลายให้เรือที่กำลังแล่นจมลง ซึ่งเรื่อนี้สื่อถึงความขยันหมั่นเพียร แต่ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยการมีจิตใจที่มั่นคงมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำลายสิ่งที่เป็นอุปสรรค โดยเปรียบจิตใจเป็นปืนที่สามารถทำลายล้างความซึ้งเกียจให้หายไป จึงจะได้วิชาความรู้ซึ่งเปรียบเป็นสินค้าอันล้ำค่า โดยในบทอาขยานเรื่อง วิชาเหมือนสินค้า ข้างต้นนี้ได้แสดงออกถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องต่อสู้กับความซึ้งเกียจอันเป็นสิ่งที่ทำลายความขยันในการศึกษาเล่าเรียนให้ลดน้อยลง

ในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายยังพบการใช้ภาพพจน์นามนัย นอกเหนือจากการใช้อุปมาและอุปลักษณ์ ดังตัวอย่าง

โคลงโลกนิติ

เสียดินสงวนศักดิ์ไว้

วงศ์หงส์

เสียดักดิ์สู้ประสงค์

สิ่งรู้

เสียรู้เร่งดำรง

ความสัตย์ ไฉน

เสียสัตย์อย่าเสียสู้

ชีพม้วยมรณา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาพพจน์นามนัยแสดงการเอ่ยถึงวงศ์หงส์แทนการบอกเชื้อสายของผู้ที่มีต้นกำเนิดสูง โดยแสดงจินตภาพของสิ่งสำคัญที่ต้องรักษาไว้ หากเมื่อต้องเสียทรัพย์สินต้องไม่ยอมเสียวงศ์ตระกูล หากต้องสูญเสียยศศักดิ์ต้องไม่ทอดทิ้งความรู้ และหากเมื่อเสียรู้ผู้อื่นต้องรักษาความซื่อสัตย์เอาไว้ ซึ่งบทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ ข้างต้นนี้ ต้องการสื่อถึงอารมณ์ของความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องรักษาความสัตย์ไว้

นอกจากนี้ยังมีบทอาขยานที่สื่อถึงอารมณ์เศร้าและการใช้ภาษาจินตภาพที่กล่าวเกินจริง เพื่อสื่อถึงความเศร้าอย่างที่สุด ดังตัวอย่าง

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล

สะอื้นรำอาลาด้วยอาลัย

แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา

เหลียวหลังยังเห็นแม่เขม่น

แม็ก็น้ลูกน้อยละห้อยหา

แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาณ

โอ้เปล่าตาต่างสะอื้นยืนตะลึง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาษาจินตภาพที่สื่อทั้งอารมณ์รักและอารมณ์เศร้าอย่างที่สุด ในด้านการแสดงอารมณ์เศร้า เป็นความเศร้าของแม่กับลูกที่ต้องจากลากัน โดยการใช้ภาษาจินตภาพที่การกล่าวเกินจริงว่าน้ำตาที่ไหลรินของแม่จากความเศร้าโศกเสียใจเปรียบเหมือนสายเลือดที่ไหลออกจากตา เป็นการเร้าอารมณ์ให้เกิดความรู้สึกเศร้าอย่างยิ่ง และสะท้อนอารมณ์รักใคร่เช่นกัน ด้วยการแสดงภาพเมื่อลูกต้องเดินห่างจากแม่ไป ผู้เป็นลูกได้เหลียวหลังกลับไปมองแม่เพื่อจดจำภาพแม่ก่อนที่จะไม่ได้พบแม่อีก และผู้เป็นแม่ก็มองลูกด้วยความถวิลคิดถึงลูก แม่ลูกพึงจะเดินจากไป

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ว่า ในบทอาขยานที่นำเสนอเรื่องราวของตัวละครเด็กจะใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อย่างโดดเด่นที่สะท้อนทั้งภาพและเสียงอย่างชัดเจน อีกทั้งยังสื่ออารมณ์ที่หลากหลาย เช่น อารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการเรียน อารมณ์รักและอารมณ์เศร้าของมารดา ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครและเข้าใจในเรื่องราวได้ดี

ส่วนบทอาขยานเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับตัวละครเด็กมีการใช้ภาษาจินตภาพที่โดดเด่นเช่นกัน โดยจะสะท้อนอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในเรื่องของการศึกษาเรียนเป็นสำคัญ และมีการใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์อย่างโดดเด่นเพื่อแสดงความเปรียบให้เกิดภาพเชื่อมโยงเปรียบเทียบที่เข้าใจง่าย

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 10 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

ปากเป็นเอกเหมือนเสมณตใช้คนเชื่อ

ฉลาดเหลือวาจาปรีชาฉาน

จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ

เป็นรากฐานเทิดตนพันลำเค็ญ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงจินตภาพภาพการเปรียบเทียบโดยการใช้อุปมาและอุปลักษณ์ร่วมกัน และในบทอาขยานนี้ได้แสดงภาพถ้อยคำที่ออกจากปากเปรียบเป็นสิ่งสำคัญที่เหมือนดังเวทมนต์ที่จะทำให้ผู้คนเชื่อถือ และแสดงภาพเปรียบเทียบอีกว่าการกล่าวถ้อยคำที่ดีนั้นจะเป็นฐานอันมั่นคงของชีวิตที่จะทำให้พ้นจากความเสื่อมทั้งปวง รวมทั้งได้สื่ออารมณ์อัศจรรย์ใจเกี่ยวกับผลของการรู้จักพูดจาดีที่ส่งผลให้มีชีวิตที่ดี

ต่อมาในบทอาขยานเรื่อง ฟังใดได้รู้ความ ได้มีการเปรียบเทียบเนื้อหาเรื่องราว 2 เรื่องราวที่สื่ออารมณ์แตกต่างกันอย่างชัดเจน คืออารมณ์อัศจรรย์ใจกับอารมณ์เศร้าใจ เพื่อให้ตระหนักถึงสิ่งที่ต้องฝึกฝนด้านการฟัง ดังบทประพันธ์

ฟังได้รู้เรื่อง

ฟังได้รู้เรื่อง	ก็ปราดเปรื่องปรีชาชาญ
เปรียบสิ้นชินน้ำตาล	รู้สรวนฮาขานใน
ฟังได้ไม่รู้ความ	วิชาทรมจะงามไหน
เปรียบจวกักตักใดใด	ไปรู้สรวนหมดทั้งมวล

ชิต บุรทัต

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพการรับรู้ข้อมูลจากการรับฟัง 2 แบบ คือ การฟังอย่างเข้าใจกับการฟังอย่างไม่เข้าใจ ซึ่งในบทอาขยานได้แสดงภาษาจินตภาพด้านการรับรู้รสและมีภาพพจน์อุปมา ซึ่งนำมาเปรียบกับการฟังที่รู้เรื่องและการฟังที่ไม่รู้เรื่อง สำหรับการฟังที่รู้เรื่องเปรียบเสมือนกับการรับรู้รสชาติหวานของน้ำตาล แต่การฟังที่ไม่รู้เรื่องเปรียบเหมือนกับจวกที่ตักได้เพียงแต่อาหารแต่ไม่สามารถรับรู้รสชาติใด ๆ ได้ อีกทั้งยังสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจต่อการฟังที่รู้เรื่องเพราะการฟังที่รู้เรื่องจะทำให้เป็นผู้รอบรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจอย่างทอ้งแท้ ส่วนการฟังที่ไม่รู้เรื่องก่อให้เกิดอารมณ์เศร้าใจ เพราะหากผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจสารที่ได้รับฟังมาได้จะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจในเรื่องนั้น ๆ และอาจเป็นภัยต่อตนเองได้ เพราะความไม่รอบรู้เท่าทัน

นอกจากการใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ บทอาขยานบทเลือกได้มีการใช้ภาพพจน์อติพจน์เพื่อกล่าวเกินจริงเพื่อเร้าอารมณ์ให้ผู้เรียนเห็นถึงความสำคัญในสิ่งเหล่านั้น เหมือนเป็นการโน้มน้าวใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกยินดีและพร้อมที่จะปฏิบัติตามการชี้แนะ ดังเช่นบทอาขยานเรื่องไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันอันตราย,
ถึงแม้ศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะปลาทไป

ขอแต่เพียงไทยเราย่ามลาญญาติ;	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่;
ไทยอย่ามั่งร้ายทำลายไทย,	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง
	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงให้เห็นภาพของความสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติเพื่อสร้างเกาะป้องกันภัยอันตรายของประเทศชาติด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่ก่อให้เกิดอารมณ์รักอารมณ์หวงแหนในชาติบ้านเมืองและอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่ต้องปกป้องชาติประเทศชาติด้วยการมีความสามัคคีและไม่ทำร้ายคนไทยด้วยกันเอง

การใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์ในบทอาขยานบทเลือกยังพบการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อให้ผู้เรียนหาคำตอบด้วยตนเอง ซึ่งการใช้ถามเชิงวาทศิลป์นี้แม้จะเป็นการถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่ผู้เรียนจะเข้าใจในคำถามและสามารถตอบคำถามนั้นได้ ดังตัวอย่าง

ผู้ชนะ

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก	ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าเร้า	ให้มุ่งมั่นฝ่าถึงซึ่งปลายทาง
เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น	ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวางขวาง
ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง	งานทุกอย่างเสร็จเพราะกล้าพยายาม
เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ	คอยเติมต่อตั้งใจไม่คิดขาม
ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม	บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ

บุญเสริม แก้วพรหม

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สำหรับบรรทัดที่หนึ่งของทุก ๆ บท มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์คำถามเชิงวาทศิลป์ เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงแสดงภาพของผลการกระทำต่าง ๆ ด้วยการมีใจรัก ใจบากบั่น และใจจดจ่อ ซึ่งเป็นการสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

บทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายจะเน้นการสร้างภาพที่ให้อารมณ์ของความมุ่งมั่นตั้งใจในการกระทำสิ่งที่ตั้งใจ เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน การอนุรักษ์ความเป็นไทย ดังตัวอย่าง

วิถีเด็กไทย

เด็กเอ๋ยเด็กไทย	ตั้งใจศึกษา
เติบโตใหญ่ก้าวหน้า	วิชาเลี้ยงตน
แสวงหาปัญญา	มีค่ามากล้ำ
ส่องทางให้คน	พ้นความลำเค็ญ
คิดดีทำดี	ไม่มียากเข็ญ
ชีวิตร่มเย็น	เป็นสุขกายใจ
ขยันสรรค์สร้าง	อยู่อย่างเป็นไทย
รู้เก็บรู้ใช้	ทำในสิ่งดี
	มีขวัญ กิตติวรรณกร

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ได้แสดงภาพของเด็กไทยที่ควรจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมายของสังคม ซึ่งสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะประพฤติตนตามแบบอย่างของสังคม ไม่ว่าจะเป็น

เรื่องการศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติตนเป็นคนดี การเก็บออม และการดำรงชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีไทย รวมทั้งสื่ออารมณ์สงบเมื่อคิดดีทำดี ชีวิตจะพบแต่ความร่มเย็นและมีความสุขทั้งกายและใจ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์นามนัย ในวรรค “แสงแห่งปัญญา” เพื่อกล่าวแทน “วิชาความรู้” ที่จะนำพาให้รอดพ้นจากความยากลำบาก

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ว่า บทอาขยานบทเลือกโดยส่วนใหญ่จะถ่ายทอดเนื้อหาคติคำสอนในลักษณะของความเปรียบ โดยมีการยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ต่างกันเพื่อกระตุ้นการคิดเปรียบเทียบ และมีการใช้ภาพพจน์อย่างหลากหลาย แต่ยังคงเน้นการใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ รวมทั้งการสะท้อนอารมณ์ที่มีการสื่อถึงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในหลายหลายเรื่อง เช่น ความมุ่งมั่นตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ความมุ่งมั่นในการประพฤติตนตามแบบอย่างที่ดี ความมุ่งมั่นที่จะปกป้องประเทศชาติ

3. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

บทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเน้นฉันทลักษณ์ประเภทกลอนและโคลงสี่สุภาพ ส่วนมากเป็นบทอาขยานที่ได้รับการคัดเลือกมาจากวรรณคดีคำสอน และมีบทอาขยานที่โดดเด่นในด้านการใช้ภาษาโดยเฉพาะ ซึ่งก่อให้เกิดความจรรโลงใจและจินตนาการอันงดงาม

สำหรับบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีจำนวน 6 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

นิราศภูเขาทอง

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า	ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา	ทั้งผัดหน้าจับเขมาเหมือนชาวไทย
ไอ้สามัญผ้นแปรไม่แท้เที่ยง	เหมือนอย่างเอียงชายหญิงทั้งวิสัย
นี้หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ	ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพของชาวมอญในสมัยก่อนที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยถ่ายทอดภาพของหญิงชาวมอญที่นิยมเกล้าผม และด้วยความที่ชาวมอญอาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทย จึงมีการถ่ายทอดภาพของชาวมอญที่เปรียบเหมือนกับชาวไทย ซึ่งเป็นการใช้ภาพพจน์อุปมา โดยชาวมอญเริ่มมีการทาสีหน้าและใช้เขมาในการตกแต่งผมเหมือนคนไทย และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวมอญนี้ กวีได้นำมาเปรียบกับจิตใจของคนที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ต่างกัน อีกทั้งยังถ่ายทอดอารมณ์เศร้าเสียใจกับความคิดที่ยากจะคาดเดาของผู้คน

โคลงสุภาษิตนฤพุมนาการ

เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด

ใดกิดผิดพลาดแล้ว

ไปละ ลืมเลย

หย่อนทีฐิมานะ

อ่อนน้อม

ขอโทษเพื่อคารวะ

วายบาด หมายแสร

ดีกว่าบดอ้อมค้อม

คิดแก้โดยโก่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ขึ้นต้นบทด้วยการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักคิดถึงสิ่งที่ได้ทำผิดพลาด และรู้จักที่จะขอโทษแทนการพูดโกหก ซึ่งสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นกล้าหาญที่จะยอมรับความผิด

ในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพที่แสดงบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อย่างได้อย่างโดดเด่น ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ

บทพากย์เอราวัณ

อินทรชิตบิดเป็นอนกายิน

เหมือนนงค่อมรินทร์

ทรงศขเอราวัณ

ช้างนิมิตฤทธิแรงแข่งขัน

เผือกผ่องผิวพรรณ

สีสังข์สะอาดโอฬาร

สามสิบสามเศียร

โสภาคีรหนึ่งเจ็ดงา

ดั่งเพชรรัตน์รูจี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เริ่มต้นบทด้วยการแสดงภาพของอินทรชิตที่แปลงกายให้มีรูปร่างเหมือนพระอินทร์ ซึ่งเป็นการใช้ภาพพจน์อุปมา และได้แสดงภาพของช้างเอราวัณที่มีความงดงาม มีรูปร่างขนาดใหญ่โต มีผิวพรรณขาวเผือก อีกทั้งช้างเอราวัณยังมีหัวถึง 33 หัว ซึ่งเป็นรูปร่างที่ต่างจากช้างทั่วไป ส่งผลให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกอัศจรรย์ใจในรูปลักษณะของช้างเอราวัณ

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สรุปได้ว่า มีทั้งบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เรียบง่าย ซึ่งเป็นบทอาขยานที่มีเนื้อหาแสดงคำสั่งสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการสร้างความเข้าใจที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนและเข้าใจในจุดมุ่งหมายของบทอาขยานเรื่องนั้นว่าต้องการสั่งสอนในเรื่องใด นอกจากนี้ปรากฏมีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อย่างเด่นชัด โดยมีเนื้อหาเพื่อพรรณนาความงดงามตัวละคร ซึ่งจะพบเพียงบทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นพบบทอาขยานที่มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษาจินตภาพที่มีการเลือกสรรถ้อยคำอย่างสละสลวย แสดงภาพและสื่ออารมณ์ได้อย่างเด่นชัดเหมือนดังเช่น บทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ

บทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีจำนวน 9 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

พระโหมยองค์อภัยมณีนาค	เพลินประพาสพิศดูหมู่มัจฉา
เหล่านลำนลำนฉลามตามกันมา	ค่อยเคลื่อนคลาคล้ายคล้ายในสายชล
ฉนากอยู่คู่ฉนากไม่จากคู่	ฟ่องฟุ้งฟ่องละอองฝน
ฝูงพิมพาพาฝูงเข้าแฝงวน	บ้างผุดพ่นฟองน้ำบ้างดำจร

กระให้เรียงเคียงกระให้ขึ้นโบกหาง	ลอยส้างกลางกระแสแลสลอน
มังกรเกี้ยวเลี้ยวลอดคอดมังกร	ประชุมซ่อนแฝงชลขึ้นวนเวียน
ฝูงม้าน้ำทำท่าเหมือนม้าเผ่น	ขึ้นลอยเล่นเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
ตะเพียนทองท่องน่านน้ำตะเพียน	ดาษเดียรรูเพลินจนเกินมา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาษาจินตภาพที่น่าเสนอผ่านการพรรณนาฉากทะเลอย่างละเอียดและงดงาม โดยได้แสดงภาพของฝูงหมู่ปลาหลากหลายชนิดในท้องทะเลที่มีการเคลื่อนไหวไปมาในน้ำ และโผล่ลำตัวขึ้นมาเหนือน้ำ ก่อให้เกิดจินตภาพการเคลื่อนไหวในการว่ายน้ำ การมุดน้ำ และโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำของฝูงปลาราวกับผู้เรียนได้เห็นการเคลื่อนไหวเหล่านี้ด้วยตาของตนเอง รวมทั้งสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจที่ได้พบเห็นสิ่งที่เร้นรมย์ใจอันเป็นภาพธรรมชาติของท้องทะเล

นอกจากนี้ยังมีบทอาขยานที่บรรยายให้เห็นภาพด้วยการใช้ถ้อยคำง่าย ๆ แต่สื่อความเข้าใจได้เป็นอย่างดี และถ่ายทอดภาษาจินตภาพได้อย่างโดดเด่น ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง วัฒนธรรม

วัฒนธรรม

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้	ของไทยแน้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ดินนา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่อน

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพบรรยากาศที่ถ่ายทอดถึงความเป็นไทย ไม่ว่าจะเป็น ภาษาที่มีการปรุงแต่งสรรสร้างให้งดงามและนำภาษาเหล่านั้นมาใช้ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ รวมทั้ง ศิลปะอันงดงามของไทยที่ปรากฏในงานต่าง ๆ โดยการนำจินตภาพสีมาช่วยเสริมให้เห็นความงดงาม มากขึ้น ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมอันวิจิตรงดงาม ระบายสีทองอร่าม รวมทั้งการนำเสนองาน จิตรกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ที่ถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจ ในความเป็นไทยอันเป็นที่น่าจดจำ

บทอาขยานบทเลี้อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปรากฏมีบทอาขยานที่ใช้ถ้อยคำเรียบ ง่ายแต่สามารถถ่ายทอดภาพจินตนาการที่ชัดเจน ดังตัวอย่าง

อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว

อย่า	นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น	สนุกทุกขถึงตัว	จึงรู้
กง	จักรว่าดอกบัว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร	พดเคียวร้องอู้	จึงรู้ผิดตน

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ได้แสดงภาพของกงจักรกับดอกบัว ซึ่งเป็นการใช้นามนัย โดย กล่าวถึงกงจักรแทนสิ่งที่ไม่ดีที่ไม่ควรกระทำ และสิ่งร้ายก็เปรียบเหมือนสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรกระทำเช่นกัน รวมทั้งกล่าวถึงดอกบัวแทนสิ่งที่ดีที่ควรกระทำ เป็นการสื่อให้เห็นถึงอารมณ์มุ่งมั่นที่จะต้องไม่กระทำ สิ่งผิด โดยพิจารณาสิ่งเหล่านั้นให้ถึถ้วน ไม่มองว่าสิ่งที่ผิดเป็นสิ่งที่ถูก ดังชื่อของบทอาขยานนี้ที่มีชื่อว่า อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว รวมทั้งมีการใช้ภาษาจินตภาพด้านการเคลื่อนไหวของกงจักรที่พุดอยู่บน ศีรษะ ซึ่งเปรียบถึงการได้รับรู้ความผิดที่ตนได้กระทำ

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลี้อระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น สรุปได้ว่า บทอาขยานเลี้อมีเนื้อหาเร้าอารมณ์ให้เกิดความสะเทือนใจและเน้น การพรรณนา เพื่อถ่ายทอดภาพบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่ สละสลวยและเสริมเรื่องราวให้น่าสนใจ ส่วนบทอาขยานที่ให้คำสอนยังคงมีการใช้ภาษาจินตภาพที่ เรียบง่ายเพื่อการสร้างความเข้าใจที่ง่ายในการรับรู้เกี่ยวกับหลักปฏิบัติตนตามหลักคำสอนนั้น

4. ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ฉันทลักษณ์ที่มีความ ยากมากขึ้น เช่น ฉันทลักษณ์ประเภทฉันทและร่ายยาว และเรียนรู้ศัพท์ทางวรรณคดีอย่างหลากหลาย

สำหรับบทอาขยานบทเลี้อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 7 บท มีผลการ วิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

นมัสการมาตาปิตุคุณ

เปรียบหนักชนกคุณ ชนนี้คือภูผา
ใหญ่พื้นพสุธรธา กับเทียบเทียมทัน

เหลือที่จะแทนทด
แท้บูชโนยอัน

จะสนองคุณนันท
อุดมเลิศประเสริฐคุณ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพความเปรียบด้วยอุปลักษณ์ ใช้ถ้อยคำเรียบง่าย โดยเปรียบพระคุณของบิดามารดานั้นเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่มั่นคงหนักแน่นดังภูเขาและแผ่นดินที่กว้างขวาง ซึ่งไม่มีสิ่งใดมาเทียบได้ ด้วยการใช้ถ้อยคำที่เป็นการกล่าวสรรเสริญ จึงทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกรักและซาบซึ้งในพระคุณของบิดามารดา

นอกจากการสร้างภาพความเปรียบด้วยอุปลักษณ์ ในบทอาขยานบทหลักพบว่ามีการใช้ภาพพจน์อุปมาอย่างโดดเด่น ดังตัวอย่าง

อิเหนา ตอน ศีกะหมังกุหนิง

ว่าพลางทางชมคณานก	โผนผกจับไม้อิงมี
เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ	เหมือนวันพีเกลสามสุดามา
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนพีแนบนวลสมจรจินตะหรา
จากพราภจับจากจันรรจา	เหมือนจากนางสการะวาที
	พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงการใช้ภาษาจินตภาพด้วยการพรรณนาการเดินทาง โดยนำจินตภาพการเคลื่อนไหวที่พบเห็นในขณะนั้นมาเปรียบเทียบกับอารมณ์ของตัวละครได้อย่างลึกซึ้งดังเช่นในวรรค

“เบญจวรรณจับวัลย์ชาติ เหมือนวันพีเกลสามสุดามา”

จากวรรคข้างต้น สะท้อนถึงอารมณ์ของตัวละครที่กำลังเศร้าเป็นอย่างมาก ยังได้เห็นนกเบญจวรรณที่บินมาเกาะเถาวัลย์ ยิ่งทำให้คิดคำนึงถึงวันที่ได้ลาจากนางอันเป็นที่รัก

บทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่นำเสนอเนื้อหาด้วยการพรรณนาเรื่องราวให้เกิดจินตภาพที่ละเอียดชัดเจน ดังตัวอย่าง

ลิลิตเลงฟ้าย

เบื่อนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัตราวุธอรินทร์	ฤาญก องค์กรเอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง
บัดมงคลพาให้	ทวารัตติ
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเศียรสะบัด	ตกใต้
อุกคฤพลูกเงยงัด	คอคช เคิกแฮ
เบนบ้ายหางยแหยงให้	ท่วงท้อทีถอย

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพการสงครามระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับพระมหาอุปราชา โดยแสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ของพระนเรศวร ซึ่งมีการใช้ภาพพจน์นามนัยร่วมด้วย โดยกล่าวถึงพระนเรศวรด้วยการใช้คำว่า “สยามินทร์” ที่ในขณะนั้นกำลังเป็นฝ่ายเสียเปรียบพระมหาอุปราชา เป็นช่วงตอนที่สื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อ

นอกบทอาขยานเรื่อง ลิลิตเลงฟ้าย ที่แสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวได้อย่างชัดเจน ยังมีบทอาขยานที่มีความดีเด่นด้านการใช้ภาษาจินตภาพที่พรรณนาให้เกิดจินตภาพทั้งดงาม ชัดเจนและแสดงอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับเรื่องราวได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

กาพย์เห่เรือ ตอน เหม่ชมเรือกระบวน

พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามอน
นาวาแน่นเป็นขนัด	ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
เรือริ้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
เรือครุฑยุคนาคหัว	ล้วนลอยมาพาผันผยอง
พลพายกรายพายทอง	ร้องไห้เห่โอ้เห่มา

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงจินตภาพการเห็นเรือพระที่นั่งทั้งดงาม และถ่ายทอดจินตภาพแสงที่สะท้อนจากเรือพระที่นั่งที่ส่องแสงพราวระยับสวยงาม และยังแสดงถึงจินตภาพการเคลื่อนไหวของเรือพระที่นั่งที่มีการขับเคลื่อนไปในท้องน้ำจนทำให้เกิดระลอกคลื่น และยังถ่ายทอดจินตภาพการได้ยินเสียงคือ เสียงร้องเห่ของฝีพาย ซึ่งทำให้เกิดภาพการเห่เรือพระที่นั่งที่วิจิตรงดงามและน่าจดจำ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาถึงความงดงามของสถานที่ทั้งเป็นสถานที่จริงและเป็นสถานที่ในอุดมคติ รวมทั้งมีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพที่เรียบง่ายด้วยถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ เพื่อถ่ายทอดหลักคำสอนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง

บทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวน 13 บท มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตัวอย่างผลการวิเคราะห์ดังนี้

นิราศพระบาท

รูปนารายณ์ทรงศีครุฑาเหิน	พรหมเจริญเสด็จยังบัลลังก์หงส์
รูปอมรรกรำพระอำมรงค์	เสด็จทรงคชสารในบานบัง
ผนังในกุฎีทั้งสี่ด้าน	โอฬารพารทองทาฝาผนัง
จำเพาะมีสี่ด้านทวารบัง	ที่พื้นนั่งดาดด้วยแผ่นเงินงาม
มณฑปน้อยสรวยมรอยพระบาทนั้น	ล้วนสุวรรณแจ่มแจ้งแสงอร่าม
เพดานดาดลาดล้วนกระจ่างงาม	พระเพลิงพลามพรั่งพรั่งสว่างพราย
ตาข่ายแก้วปักกรรองเป็นกรวยห้อย	ระย้าย้อยแวววามอร่ามฉาย
หอมควันรูปเทียนตลบอยู่อบอาย	ฟุ้งกระจายรื่นรื่นทั้งห้องทอง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงการใช้ภาษาจินตภาพอย่างโดดเด่นด้วยการพรรณนาความงดงามของมณฑปพระพุทธบาท ซึ่งได้แสดงภาพผลดลยที่สลักไว้บนบานประตุมณฑป อีกทั้งภาพของผนังและเพดานมณฑปที่สะท้อนจินตภาพสีและแสงที่ส่องประกายแวววาว รวมทั้งนำเสนอจินตภาพการได้กลิ่นหอมของควันรูปเทียนที่ตลบอบอวลอยู่ในบริเวณนั้น สื่อให้เห็นว่าสถานที่แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่ผู้คนให้ความสำคัญ รวมทั้งพรรณนาถึงความวิจิตรงดงามของมณฑปซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของไทย เป็นการสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในความงดงามที่ทำให้เกิดความรู้สึกชื่นชมยินดี

นอกจากการใช้ภาษาจินตภาพด้วยการพรรณนาความงดงามของสถานที่จริง เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้พบเห็นความงดงามอันน่าตรึงตราตรึงใจแล้ว ยังมีบทอาขยานที่แสดงภาษาจินตภาพในความงดงามของสถานที่ในอุดมคติหรือสถานที่ในจินตนาการ ดังตัวอย่าง

สรวงค์ชั้นกวี

สรวงสรวงค์ชั้นกวีรู้จรรี้น	ผ่องประภัสร์พลอยหาพราวเวหา
พริ้งไพเราะเสนาะกรณวิณณา	สมสมญาแห่งสรวงค์ชั้นกวี
อัมอารมณ์ชมสถานวิมานมาศ	อันโอภาศแผ่ผายพรายรังสี
รัศมีมีเสียงเพียงดนตรี	ประทับที่มรัสสะจังหวะโยน
รเมียรไม้ใบโบกสุโนคเกาะ	สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโฉน

โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น
เสียงนกร้องคล้องคำลำน้าขับ
โปรยประทีนกลิ่นผกาสุราลัย

จังหวะโจนส่งจับรับกันไป
ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤกษ์ไหว
เป็นคลื่นในเวหาศหยาตยินดี

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาษาจินตภาพด้วยการพรรณนาถึงกวีที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ไปสถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นกวี ซึ่งได้ฉายภาพสวรรค์ชั้นกวีที่มีความรื่นรมย์ งดงาม เป็นสถานที่ เรื่องร้องเพลงรัสมีสวยงาม และยังเห็นภาพของนกที่ได้ที่ได้ส่งเสียงร้องขับขานไพเราะ และการรับรู้ถึง กลิ่นหอมของหมู่มวลดอกไม้ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกราวกับอารมณ์อันจรรยงใจอัมเอนใจในสถานที่แห่งนี้

นอกจากบทอาขยานที่เน้นการใช้ภาษาจินตภาพที่สละสลวยแสดงการถ่ายทอดความ งดงามอย่างโดดเด่นและเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึก นอกจากนี้ยังมีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพ ด้วยถ้อยคำที่เรียบง่ายแต่สื่อความหมายได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

โลก

โลกนี้มีอยู่ด้วย

ทรายและสิ่งอื่นมี

ปวงธาตุต่ำกลางดี

ภาคจักรพาลมีร้าง

ภพนี้มีใช้หล้า

กาก็เจ้าของครอง

เมาสมมุติจองหอง

น้ำมิตรแล้งโลกม้วย

มณี เดียวนา

ส่วนสร้าง

ดุลยภาพ

เพราะน้ำแรงไหน

หงส์ทอง เดียวเอย

ชีพด้วย

หินชาติ

หมดสิ้นสุขศานต์

อังคาร กัลยาณพงศ์

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงให้เห็นภาพของโลกที่เราอยู่อาศัย ล้วนมีหลายสิ่งหลาย อย่างประกอบสร้างขึ้น ซึ่งการแสดงภาพสมดุลของโลกในบทที่ 1 ได้นำมาเปรียบกับการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในบทที่ 2 โดยในบทนี้กวีได้ใช้นามนัยคือคำว่า “หงส์” มาเรียกแทนผู้ที่อยู่ใน ตระกูลที่สูงส่ง และคำว่า “กา” แทนผู้ที่เกิดมามีฐานต่ำต้อย ซึ่งทั้งหงส์และกาดำรงก็อยู่ในสังคม เดียวกัน หากไม่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมก็จะเป็นสังคมที่ไม่มีความสุข ซึ่งสื่อได้ถึงอารมณ์มุ่งมั่นใน ความกล้าที่จะสร้างมิตรไมตรีและกล้าที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอน ปลาย สรุปได้ว่า บทอาขยานบททั้งบทหลักและบทเลือกหลักมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงความ เปรียบ โดยจะมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์และอุปมาเป็นส่วนมากทั้งในบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอน และบทอาขยานที่เป็นบทพรรณนาถึงบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก

คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน

1. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้น

ประถมศึกษาตอนต้น

เนื่องจากบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น เริ่มต้นด้วยบทอาขยานประเภทกลอนดอกสร้อยคือบทอาขยานเรื่อง แมวเหมียว มีการใช้ถ้อยคำที่อ่านง่ายและสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย โดยแสดงภาพพฤติกรรมของแมวมาขึ้นชมว่าเหมือนกับพฤติกรรมของมนุษย์เป็นการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ดังในวรรคที่กล่าวว่า

“รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง
คำคำซ้านั่งระวังหนู
ควรนับว่ามันกตัญญู
พอดูอย่างไวใส่ใจเอย”

นายทัต เปரியู
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

ในบทอาขยานบทหลักยังมีบทอาขยานที่มีลักษณะเช่นเดียวกับบทอาขยานเรื่อง แมวเหมียว คือ บทอาขยานเรื่อง กาดำ ที่ได้แสดงพฤติกรรมของกาดำว่ามีความโอบอ้อมอารีต่อพวกพ้องดังบทประพันธ์

กาดำ
กาเอ๋ยกาดำ
รู้จำรู้จักรักเพื่อน
ได้เหยื่อเพื่อแม่ไม่แซ่เขื่อน
รีบเตือนพวกพ้องร้องเรียกมา
เกลื่อนกลุ้มรุ่มล้อมพร้อมพรัก
นารักน้ำใจกระไรหนา
การเผื่อแผ่แนะพ่อหนูจงดูกา
มันโอบอารีรักตักเอย

นายแก้ว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

ในบทอาขยานเรื่องกาดำ ได้แสดงภาพของกาดำที่เมื่อพบเห็นอาหารก็จะร้องเรียก พวกพ้อง โดยใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานยกย่องกาดำว่ามีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สำหรับการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานและสื่ออารมณ์รักและชื่นชมในความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการช่วยเหลือกันใน

สังคม เหมือนดังที่พบในบทอาขยานเรื่อง ฝนตกแดดออก และ บทอาขยานเรื่อง รักษาป่า ดังตัวอย่าง

ฝนตกแดดออก

ฝนตกแดดออก นกกระจอกแปลกใจ
โผบินบินไป ไม่รู้หนทาง
ไปพบมะพร้าว นกหนาวครวญคราง
พื้มะพร้าวใจกว้าง ขอพักสักวัน

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ได้แก่วรรคที่กล่าวว่า “นกกระจอกแปลกใจ” “นกหนาวครวญคราง” และ “พื้มะพร้าวใจกว้าง” เพื่อแสดงอาการของนก และต้นมะพร้าวที่มีพฤติกรรมเหมือนมนุษย์ รวมทั้งสื่ออารมณ์รักและชื่นชมในใจกว้างหรือความมีน้ำใจของต้นมะพร้าวที่ให้นักได้พักอาศัย

นอกจากการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสื่ออารมณ์รักและชื่นชมในพฤติกรรมของสัตว์ ในบทอาขยานบทหลักยังได้มีการถ่ายทอดอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความรู้ สามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพและสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปลอดภัย ดังตัวอย่าง บทอาขยานเรื่อง เด็กน้อย

เด็กน้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย
ความรู้เจ้ายิ่งด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้อะไร
เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานเรื่อง เด็กน้อย ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำเรียบง่ายที่สื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการใฝ่หาความรู้โดยเริ่มตั้งแต่ช่วงวัยเด็ก เพื่อวันที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่จะได้นำความรู้ไปใช้ในการหาเลี้ยงชีพ และมีการใช้อุปมาอุปไมยเพื่อเปรียบเทียบวิชาความรู้ว่าเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพ

ดังนั้นจากข้อความข้างต้นที่อธิบายเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สามารถสรุปได้ว่า คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานบทหลักจะมีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำง่าย ๆ แต่สื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและสร้างความเข้าใจได้เป็นอย่างดี และเนื่องจากบทอาขยานบทหลักเน้นเน้นหลักคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ในท้องถิ่นที่พบเห็นอยู่เสมอ ได้แก่ แมว นก และกา รวมทั้งสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ แสงแดด สายฝน ดังนั้นจึงได้มี

การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานอย่างโดดเด่น เพื่อสื่ออารมณ์รักและยกย่องชมเชยในพฤติกรรมที่ดีงามของสัตว์อันเป็นพฤติกรรมที่ดีงามของมนุษย์ที่พึงกระทำ รวมทั้งการสื่ออารมณ์ของความมุ่งมั่นตั้งใจในเรื่องของการตั้งใจเรียนศึกษาหาความรู้

ต่อมาบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ยังคงมีการใช้ภาษาจินตภาพ ถ้อยคำง่าย ๆ ซึ่งบทอาขยานบทเลือกยังคงมีการใช้กลอนดอกสร้อยมากที่สุด เนื่องจากเป็นรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ผู้เรียนคุ้นเคยจากที่ได้เรียนบทอาขยานบทหลัก แต่มีการใช้ภาพพจน์ที่หลากหลายลักษณะ ซึ่งไม่ได้เน้นการใช้บุคลาธิษฐานเหมือนดังเช่นบทอาขยานบทหลัก

บทอาขยานบทเลือกจะเน้นการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อเปรียบเทียบเรื่องราว 2 เรื่องราวที่ผู้เรียนควรกระทำสิ่งใดและไม่ควรกระทำสิ่งใด ดังตัวอย่าง

ความดีความชั่ว

ปลูกต้นข้าวเกิดเมล็ดข้าวดังเขาวัว
ปลูกถั่วงาเกิดถั่วงาเป็นแน่นมัน
ปลูกอย่างไรได้ผลอย่างเดียวกัน
ตามพืชพันธุ์หวานลงจงเข้าใจ
แม้ความชั่วปลูกลงคงได้ชั่ว
ความดีคงไม่กลัวคุ้มตัวได้
ปลูกความดีผลดีมีทั่วไป
ความชั่วไซร่อย่าปลูกเป็นถุกเอ๋ย
หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพเปรียบเทียบการทำความดีและความชั่วว่าเหมือนกับการเพาะปลูกข้าว ถั่ว โดยใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อสื่อถึงผลของการเพาะปลูกข้าว ถั่ว งา ที่เมื่อได้ทำการเพาะปลูกย่อมได้ผลออกมาเป็นข้าว ถั่วและงาเสมอ ซึ่งการทำความดีความชั่วก็เช่นเดียวกัน เพราะกระทำการสิ่งใดย่อมได้ผลตามการกระทำนั้น และเป็นการสื่อถึงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องทำความดีไม่ทำความชั่ว

สำหรับการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ในบทอาขยานบทเลือกได้เน้นการสื่ออารมณ์ความมุ่งมั่นและสื่ออารมณ์ความรักเป็นหลัก โดยการสื่อถึงอารมณ์รักนั้นได้มีการสื่อไปถึงอารมณ์รักในประเทศชาติ ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย ซึ่งในบทอาขยานนี้ก็ได้สื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการสร้างความสามัคคีเพื่อเป็นการสร้างประเทศชาติให้มีความเข้มแข็ง ดังบทประพันธ์

รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นพี่เป็นน้อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
	นภาลัย สุวรรณธาดา
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

ดังนั้นจากข้อความข้างต้นที่อธิบายเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สามารถสรุปได้ว่า คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานบทเลือกยังคงมีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำง่าย ๆ แต่สื่อความหมายได้อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย และเน้นการสื่อภาพเปรียบเทียบเรื่องราว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดภาพเชื่อมโยงพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันของเรื่องราวทั้ง 2 เรื่องราว อีกทั้งเน้นการถ่ายทอดอารมณ์รักต่อเพื่อนมนุษย์และอารมณ์รักในชาติ รวมทั้งการถ่ายทอดอารมณ์ความมุ่งมั่นในความตั้งใจที่จะต้องประพฤติตนตามระเบียบของสังคม เช่น การมุ่งมั่นทำความดี การมุ่งมั่นตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และการมุ่งมั่นปกป้องประเทศชาติ

จากการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สรุปความเหมือนและความแตกต่างของบทอาขยานบทหลักกับบทอาขยานบทเลือกได้ว่า ทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกจะการใช้ถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ เหมาะสำหรับผู้เรียนที่เริ่มอ่านเขียน และเน้นการสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการหน้าที่ตามที่สังคมกำหนด และสำหรับความแตกต่าง บทอาขยานบทหลักจะถ่ายทอดภาษาจินตภาพใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่งเป็นการใช้บุคลาธิษฐานเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของสัตว์และสิ่งแวดล้อมว่ามีการกระทำเหมือนอย่างมนุษย์และถ่ายทอดอารมณ์รักและชื่นชมในการแสดงออกถึงพฤติกรรมเหล่านั้น ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง แมวเหมียว ฝนตกแดดออก กาดำ และรักษาป่า ส่วนลักษณะที่สองมีการถ่ายทอดจินตภาพเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการเรียน ดังที่ปรากฏในบทอาขยานสองบทสุดท้ายของบทอาขยานบทหลักเรื่อง เด็กน้อย และเรื่อง วิชาหนาเจ้า อีกทั้งมีการใช้อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบวิชาความรู้ว่าเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพ

สำหรับบทอาขยานบทเลือกจะถ่ายทอดจินตภาพ โดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องราว 2 เรื่องราวเพื่อชี้แนะว่าสิ่งเหล่านี้ผู้เรียนควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ อีกทั้งมีการใช้ภาพพจน์ที่หลากหลายลักษณะมากกว่า บทอาขยานบทหลักมีเพียงภาพพจน์บุคลาธิษฐานและอุปลักษณ์ แต่บทอาขยานบทเลือกมีการนำเสนอภาพพจน์อุปลักษณ์ อุปมา และคำถามเชิงวาทิลป์ ซึ่งได้สื่อถึงอารมณ์มุ่งมั่นในหลากหลายเรื่อง เช่น อารมณ์มุ่งมั่นในการดูแลประเทศชาติบ้านเมือง อารมณ์มุ่งมั่นในการศึกษาเล่าเรียน

2. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้น

ประถมศึกษาตอนปลาย

สืบเนื่องจากบทอาขยานบทหลักบทสุดท้ายของระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น เป็นการแสดงจินตภาพที่สื่อถึงผลของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งบทอาขยานบทหลักบทแรกของระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นคือ บทอาขยานเรื่อง พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก ซึ่งมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสื่อถึงการศึกษาหาความรู้ ดังบทประพันธ์

พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก
 แม้ใครรักรักมั่งซังซังตอบ ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
 รู้สิ่งใดไม่รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
 พระสุนทรโวหาร (ภู่)
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาพพจน์คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อแสดงภาพของการศึกษาเล่าเรียนที่มีความสำคัญกว่าสิ่งใด ๆ อีกทั้งให้อารมณ์ของความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้

สำหรับการแสดงภาษาจินตภาพที่สื่อถึงความมุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน พบในบทอาขยานอีก 3 บท ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง วิชาเหมือนสินค้า บทอาขยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน และบทอาขยานเรื่อง โคลงโลกนิติ ซึ่งมีการนำเสนอภาพการเปรียบถึงสิ่งที่เป็นดังวิชาความรู้ ดังตัวอย่าง

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม
 นางกอดจูบลูบหลังแล้วส่งสอน อำนวยพรพลายน้อยละห้อยให้
 พ่อไปดีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย จนเติบโตใหญ่ยังวัดได้บวชเรียน
 ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอุตส่าห์ทำสมาธิสมาธิ
 แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน จะจากเจียนใจขาดอนาถใจ
 พระสุนทรโวหาร (ภู่)
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงให้เห็นภาพของความสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน เมื่อเข้าสู่วัยเรียนก็ต้องตั้งใจใฝ่หาความรู้ และมีการใช้ภาพพจน์นามนัยเพื่อสื่อถึงความรู้ความสามารถซึ่งแทนด้วยคำว่า “ลายมือ” และใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อเปรียบลายมือหรือการมีความรู้ความสามารถนั้นเป็นเหมือนดังการมีชื่อเสียงเกียรติยศ แม้ว่าในบทอาขยานนี้จะถ่ายทอดอารมณ์เศร้าอย่างโดดเด่น แต่ได้สอดแทรกอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาร่วมด้วย

ดังนั้นบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่เน้นการสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจเรียนโดยการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ นอกจากนี้ยังพบคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพ ในด้านการถ่ายทอดภาพเรื่องราว

โดยผ่านตัวละครเด็กเป็นหลัก ซึ่งตัวละครเด็กนี้ก็อยู่ในวัยที่ใกล้เคียงกับผู้เรียน ดังเช่นในบทอาชยาน เรื่อง พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก บทอาชยานเรื่อง สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ และบทอาชยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

ส่วนบทอาชยานบทเลือกมีการถ่ายทอดเรื่องราวใน 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกเป็นการนำเสนอภาพเรื่องราว 2 เรื่องราว เปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกันของทั้ง 2 เรื่องราว ที่ให้ผลการกระทำอย่างเดียวกัน เพื่อสร้างภาพของความเหมือนที่สัมพันธ์กันและ เปรียบเทียบเรื่องราว 2 เรื่องราวที่ให้ผลการกระทำแตกต่างกัน เพื่อสร้างภาพที่มีความแตกต่างกัน อย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

พฤษภาสกร

พฤษภาสกร	อิกกุณชรอันปลดปลง
โททนต์เสนังค	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส	
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาชยานเรื่อง พฤษภาสกร ได้แสดงให้เห็นภาพของวัว กระบือ และช้าง ที่เมื่อตายไปแล้ว แต่เขาสัตว์และงาสัตว์ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หากเปรียบกับมนุษย์ สิ่งที่คงเหลือไว้เมื่อเสียชีวิตไปแล้วก็คือความดีและความชั่วที่ได้กระทำมา ซึ่งบทอาชยานนี้ได้นำเรื่องราว 2 เรื่องราวที่มีความคล้ายกันมาเข้าคู่เปรียบเทียบกัน ทำให้เกิดความคิดเชื่อมโยงถึงสิ่งที่ให้ผลของการกระทำอย่างเดียวกัน

นอกจากนี้การสร้างภาพเปรียบเทียบเรื่องราวที่ให้ผลของการกระทำต่างกัน เป็นการกระตุ้นความคิดให้เกิดการสร้างภาพที่ตรงข้ามกัน ก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้เป็นอย่างดี ดังที่ปรากฏในบทอาชยานเรื่อง ฟังไต่ได้รู้เรื่อง

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง	ก็ปราดเปรื่องปรีชาชาญ
เปรียบสิ้นชินน้ำตาล	รู้สรวนชวนขันใน
ฟังไต่ไม่รู้ความ	วิชาทรมจะงามโฉน
เปรียบจวกตักไต่ไต่	ไปรู้สรวนหมดทั้งมวล
	ชิต บุรทัต
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานเรื่อง ฟังไ้ได้รู้เรื่อง แสดงภาพการเปรียบเทียบของการรับรู้เรื่องราว ระหว่างการฟังที่เข้าใจสาระของเรื่องกับการฟังที่ไม่เข้าใจสาระของเรื่อง

การถ่ายทอดเรื่องราวในลักษณะที่สองของบทอาขยานบทเลือก เป็นลักษณะการนำเสนอในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีการอธิบายขยายความให้เข้าใจในเนื้อหามากยิ่งขึ้น โดยเรื่องราวที่นำมาถ่ายทอดจะมีการใช้ภาษาจินตภาพที่สื่อความเข้าใจได้ง่าย และสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบวิธีของสังคม ดังตัวอย่าง

ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เราเกิดมาทั้งทีชีวิตหนึ่ง	อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
ควรคะนึ่งพึ่งตนทนกัดฟัน	คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ
กลกิจพณิขการงานมีเกียรติ	อย่าหยาบเหยียดพาลหาว่างานต่ำ
หรือจะชอบวิชาอุตสาหกรรม	เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าลัดวัน
เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า	เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน	ผลจะบรรลุลู่ประตูลี้

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กวีได้ชี้ให้เห็นภาพของการดำเนินชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง โดยใช้วิธีการอธิบายและมีการเปรียบเทียบ ได้แก่ เปรียบดวงใจว่าเป็นทุนซึ่งเป็นแรงใจสำคัญในการทำงาน เปรียบปัญญาว่าเป็นแรงขับเคลื่อนในการทำงาน และเปรียบความเพียรว่าเป็นยานพาหนะที่จะพาตนเองไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งการเปรียบเทียบเป็นการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ เพื่อเปรียบถึงสิ่งที่มีความสำคัญอย่างเดียวกัน และเป็นการขยายความที่สร้างความเข้าใจในเนื้อหามากยิ่งขึ้น และเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งที่เหล่านั้น สำหรับวิธีการอธิบายและเปรียบเทียบนี้ได้กระตุ้นจิตใจให้รู้สึกถึงอารมณ์ความมุ่งมั่น ความพยายาม และความอดทนในการประกอบอาชีพที่สุจริต เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการทำงาน

นอกจากนี้การสื่ออารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาหาความรู้เป็นการสื่ออารมณ์ที่พบในบทอาขยานบทเลือกเช่นกัน ในการขยันแสวงหาความรู้นั้นเป็นการแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตที่ดีของสังคม ถือเป็นบุคคลผู้มีความรู้และมีความเจริญก้าวหน้า ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

มวลมนุษย์ผู้ปรื่อง	ปรีชา เขียวแฮ
เพราะใครไ้ศึกษา	สิ่งรู้
รู้จักผิดชอบหา	เหตุสุด ส่องนา
นี้แหละบุคคลผู้	เพียบด้วยความรู้

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

นอกจากนี้ในบทอาขยานบทเลือกยังมีการแสดงอารมณ์รักชาติบ้านเมืองและอารมณ์มุ่งมั่นที่จะต้องปกป้องชาติบ้านเมืองและศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ให้นานาภาษาเขานิยม ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง;
ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง, ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก.
ช่วยกันเต็มใจไฝ่ผดุง บำรุงทั้งชาติศาสนา,
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า; วัฒนาเถิดไทย, ไชโย!

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานนี้แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของประเทศไทยที่ทั่วโลกต่างรู้จักและให้การยอมรับ รวมทั้งการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาตราบชั่วฟ้าดิน หากประชากรในประเทศร่วมกันทำนุบำรุงชาติและศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ดังนั้นจากข้อความข้างต้นที่อธิบายเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สามารถสรุปได้ว่า เน้นการถ่ายทอดเรื่องราวในลักษณะการเปรียบเทียบที่แสดงผลของการกระทำที่แตกต่างกัน เช่น บทอาขยานเรื่อง ฟังไต่ได้รู้เรื่อง ที่แสดงภาพของผลการฟังที่รู้ความกับการฟังที่ไม่รู้ความ และการยกตัวอย่างเปรียบเทียบเรื่องราวที่มีผลของการกระทำที่คล้ายกัน เช่น บทอาขยานเรื่อง พฤษภกาสกร ที่เปรียบเทียบให้เห็นถึงสิ่งที่ยังคงเหลือไว้ของสัตว์คือเขาสัตว์และงาสัตว์ เหมือนกับความดีความชั่วของมนุษย์ที่จะคงเหลือไว้แม้หมดอายุขัยไปแล้วก็ตาม ส่วนบทอาขยานที่กล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น บทอาขยานเรื่อง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน จะใช้ภาษาจินตภาพเปรียบเทียบที่คมคาย เพื่อเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในเรื่องนั้น ๆ รวมทั้งเน้นการสื่อถึงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจ ทั้งในเรื่องความขยันหมั่นเพียรในการเรียน การทำนุบำรุงชาติ ศาสนา และการประพฤติปฏิบัติตนเป็นตามระเบียบของสังคม

จากการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สรุปความเหมือนและความแตกต่างของบทอาขยานบทหลักกับบทอาขยานบทเลือกได้ว่า บทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกจะสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความสำคัญของสิ่งนำไปสู่ผลสำเร็จของการศึกษา ส่วนในเรื่องความแตกต่าง บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวผ่านตัวละครเด็ก แต่บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่นำเสนอเรื่องราวเป็นคู่เปรียบเทียบกัน ทั้งให้ผลลัพธ์ในการทำงานเดียวกันและต่างกัน เพื่อเป็นขยายความเข้าใจและเชื่อมความสัมพันธ์ของเรื่องราว

3. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้น

มัธยมศึกษาตอนต้น

จากบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายที่เน้นการถ่ายทอดเรื่องราวของเด็ก ซึ่งบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเริ่มต้นด้วยบทอาขยานเรื่อง นิราศภูเขาทอง เป็นการเรียนรู้เรื่องราวชีวิตจริงของกวี โดยกวีได้ถ่ายทอดอารมณ์เศร้าสะเทือนใจอย่างที่สุดที่ตนเองกำลังประสบพบเจออยู่ในขณะนั้น และใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อสร้างภาพเสมือนให้ถ่ายทอดความเข้าใจในเรื่องราว ดังบทประพันธ์

นิราศภูเขาทอง

มาถึงบางธรณีทวีโส	ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น	ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ก่อน	ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
ล้นนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ	เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอยกา
	พระสุนทรโวหาร (ภู่)
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เริ่มต้นบทด้วยอารมณ์ที่โศกเศร้า และแสดงภาพสาเหตุของความโศกเศร้า ซึ่งมาจากการต้องใช้ชีวิตอย่างเร่ร่อน ไร้ที่อยู่อาศัย และยังใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบตนเองนั้นเหมือนกับนกที่ไร้ที่อยู่

สำหรับบทอาขยานบทหลักมีการใช้ภาพพจน์อุปมาอย่างโดดเด่น เพื่อแสดงภาพเปรียบเทียบความเหมือนของสิ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการขยายความของเนื้อหาให้เกิดความเข้าใจที่ง่ายขึ้น โดยการใช้ภาพพจน์อุปมาในบทอาขยานบทหลัก และพบการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์อุปมาที่สื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจ โดยเน้นการพรรณนาเรื่องราวต่าง ๆ ดังที่พบในบทอาขยานเรื่อง บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา และ บทอาขยานเรื่อง บทพากเอราวัณดังบทประพันธ์

บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา

อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์	เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเรียวตา	เขาจะพากันเย้ยให้อับอาย
ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโศก	ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
จำเรียวตาพาใจให้สลาย	อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาพพจน์อุปมา โดยเป็นการแสดงภาพความเหมือนของหญิงที่ไร้ซึ่งความงดงามก็ไม่ต่างจากประเทศชาติที่ไร้ซึ่งศิลปะ ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่อึดอัดใจ เพราะศิลปะถือเป็นเครื่องชักนำให้ได้รับความสุขทั้งต่อตัวบุคคลและประเทศชาติ อีกทั้งในบทอาขยานนี้ที่ได้แสดงความสำคัญของศิลปะที่ได้สร้างความสุขให้กับผู้รับ นับเป็นการสื่ออารมณ์ความอัศจรรย์ใจที่ได้รับจากศิลปะ นอกจากนี้ยังมีบทอาขยานที่สื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจอย่างเด่นชัด ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ ดังบทประพันธ์

บทพากย์เอราวัณ

มีวิมานแก้วงามบรรทุกเกศกฤษณ
ดั่งเวไซยันต่อมรินทร์

ระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานเรื่อง บทพากย์เอราวัณ ได้แสดงภาษาจินตภาพในการพรรณนาภาพความงดงามของวิมานที่อยู่ในเศียรของช้างเอราวัณว่ามีความงดงามเหมือนวิมานของพระอินทร์ และได้สื่ออารมณ์อัศจรรย์ใจในความงดงามของวิมาน

นอกจากนี้อีกหนึ่งคุณค่าและลักษณะเด่นของบทอาขยานบทหลักที่พบคือ ใช้ภาษาจินตภาพเพื่อบรรยายเนื้อหาที่เป็นหลักคำสอน โดยใช้ถ้อยคำง่าย ๆ แต่ให้ความหมายกินใจ และสื่ออารมณ์อัศจรรย์ใจในผลของการเลือกกระทำในสิ่งที่ดีงาม และสื่ออารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอน ดังตัวอย่าง

โคลงโลกนิติ

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี
หาภัย หลายหมื่นมี มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายาแทนชี- วาอาตม์
หายาก ผากผีไข้ ยากแท้จักหา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพที่เรียบง่าย แต่แสดงภาพระหว่างเพื่อนกินกับเพื่อนตายได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังถ่ายทอดอารมณ์รังเกียจต่อเพื่อนกินที่เมื่อเราหมดทรัพย์ก็ห่างหายไป และถ่ายทอดอารมณ์อัศจรรย์ใจในผลของการคบเพื่อนตายที่จะอยู่เคียงข้างเราแม้ในวันที่เรายากลำบาก

นอกจากการแสดงหลักคำสอนที่สื่ออารมณ์อัศจรรย์ใจในผลดีของหลักคำสอนที่ชี้แนะให้ประพฤติปฏิบัติตนไปตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ยังมีการชี้แนะหลักคำสอนที่สื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นที่ควรตระหนักและปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

อิศรญาณภาษิต

รักสั้นนั้นอย่าให้รู้อยู่เพียงสั้น รักยาวนั้นอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย
มิใช่ตายแต่เขาเราก็ตาย แหงนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย น้ำตาลย้อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
อย่านอนเปล่าเอากะจกยกออกมา ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน

หม่อมเจ้าอิศรญาณ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำง่าย แต่สื่อความหมายแฝงที่ต้องตีความ เพื่อให้ทราบความหมายที่สองที่แฝงไว้ ดังเช่นในวรรค

“อย่านอนเปล่าเอากะจกยกออกมา ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน”

จากวรรคดังกล่าวเป็นลักษณะการแสดงคำสั่ง ที่มุ่งต้องการให้รู้จักพิจารณาตนเองในทุก ๆ วันว่าได้กระทำให้ดีไปบ้าง และสิ่งเหล่านั้นดีหรือไม่ดี เพื่อที่ในวันต่อไปจะประพฤติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพคือ เน้นบทอาขยานที่พรรณานาถกหรือบรรยายภาพ รวมทั้งการถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเลือกสรรคำมาใช้อย่างประณีตและไพเราะ ดังตัวอย่าง

รามเกียรติ์ ตอน ศักินทรชิต

บุษเอยบุษบกแก้ว สีแวแสงวับฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน แก้วประพาฬกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหม่อห้อยลั่นพลอยบุษย์ บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกกัน
ภาพรายพันรูปเทวัญ คนธรรพ์คั่นเทพกนิษฐ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทที่แสดงภาษาจินตภาพอย่างเด่นชัดด้วยการใช้ถ้อยคำในการพรรณาลักษณะของบุษบกที่แสดงให้เห็นภาพความงดงามอย่างชัดเจน โดยใช้จินตภาพสีและจินตภาพแสงที่ช่วยเสริมภาพของบุษบกมีความสว่างมากขึ้น และสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในความงดงามของบุษบก

นอกจากมีการใช้ภาษาจินตภาพในการพรรณาลักษณะของวัตถุ ในบทอาขยานบทเลือกได้มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงการเคลื่อนไหว ทั้งการเคลื่อนไหวของสัตว์และการเคลื่อนไหวของมนุษย์อย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

บังอรอัศเรศผู้ พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย เช่นอุป- ราชแฮ
เถลิงคชาธารกว้าง ควบเข้าขบวนไคล
พลไกรกองนำเร้า โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ คชให้
สารทรงชวดเซผัน หลังแล่น เติลิตแฮ
เตลงขับคชไล่ไกล หวิดท้ายคชาธาร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงภาษาจินตภาพด้วยการพรรณนาฉากการสู้รบของสมเด็จพระสุริโยทัยที่ได้นำช้างทรงเข้าต่อสู้กับกษัตริย์ของพม่า และยังสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการสู้รบอย่างไม่เกรงกลัวอันตรายของสมเด็จพระสุริโยทัย

ในบทอาขยานบทเลือกยังได้เน้นการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละครอย่างโดดเด่น ดังตัวอย่าง

พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้ศึก ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย จะใคร่ตายเสียให้พ้นก้นใจ
คลำพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ เขาก็เก็บเสียเมื่อพบสลบไสล
ให้อัดอั้นตันตึงตะลึงตะไล พระอภัยพิศดูก็รู้ที

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีความโดดเด่นในด้านการภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์ โดยพรรณนาความรู้สึกของอุศเรนที่มีทั้งอารมณ์โกรธและความอับอายอย่างที่สุดที่ต้องพ่ายแพ้ให้กับ พระอภัยมณี ซึ่งเป็นการถ่ายทอดอารมณ์ด้วยภาพพจน์อดีตพจน์ เป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่กล่าวเกินจริง เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจที่เกินขีดจำกัด ดังที่อุศเรนได้บังเกิดอารมณ์โกรธจนอกแทบจะแตกตามด้วยความรู้สึกอายนจนสลบไป เมื่อพบพระอภัยมณีมาตีบ้านเมืองและยังได้รับชัยชนะ

การสื่ออารมณ์ที่สะเทือนใจยังมีการใช้ภาพพจน์อุปมาาร่วมด้วย เพื่อแสดงความเปรียบเทียบความรู้สึกกับสิ่งที่พบเห็นอยู่ใกล้ตัว ทำให้เกิดภาพที่ช่วยสื่ออารมณ์ได้อย่างชัดเจนและช่วยให้เข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ดังบทอาขยาน

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

วิเวกวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น คนขยันยืนชิงตะลึงหลง
 ให้หิววาบซาบทรงต่างว้าง ลืมณรงครับสู้เจียหุพัง
 พระโทยหวนครวญเพลงวังเวงจิต ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
 ว่าจากเรือนเหมือนนกมาจากกรัง อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแฉ่คอย

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เริ่มต้นบทด้วยการแสดงภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ โดยใช้ภาพพจน์อดีตพจน์เพื่อเน้นผลของเสียงปี่ที่ทำให้ผู้คนที่ได้ยินอึ้งตะลึงเมื่อได้ยินเสียงปี่ของพระอภัยมณี ซึ่งทำให้ผู้คนเหล่านั้นหวนระลึกถึงบ้านเมืองที่ได้จากมาเหมือนกับนกที่จากกรัง ในการหวนระลึกถึงบ้านเมืองนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นได้จากบ้านเมืองมาจึงเปรียบเสมือนนกที่จากกรัง ซึ่งเป็นการเปรียบด้วยอุปมา

สำหรับคุณค่าและลักษณะเด่นด้านเนื้อหาที่เป็นหลักคำสอน มีการใช้ภาษาจินตภาพที่กล่าวซ้ำถ้อยคำเดิม เพื่อเน้นย้ำจุดสำคัญและเกิดการจดจำเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างความตระหนักให้นึกถึงในสิ่งที่ได้เน้นย้ำในเนื้อหา ดังตัวอย่างที่พบในบทอาขยานเรื่อง อย่าเห็นกงจักรว่า เป็นดอแก้ว และเป็นดอแก้ว

อย่าเห็นกงจักรเป็นดอแก้ว

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชมชั่ว
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว	จิ้งจู้
กง จักรว่าดอแก้ว	บอกรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู้	จิ้งจู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข์	เห็น สนุกกลับทุกข์ทน
กง จักรว่าบัวจวน	จักร พัดตนจิ้งจู้ตัว
ว่า โอ้เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วนา
เป็น อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอ บัวยั่วเนตรนำ	นึกชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	ดั่งนี้กรรมสนอง
ว่า โอ้ตัวเรานั้น	เป็น อกตัญญูมัวหมอง
ดอ บัวยั่วจิตจง	บัว ผิดปองเป็นจักรไป

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานเรื่อง อย่าเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว มีการใช้ภาษาจินตภาพที่ซ้ำคำสำคัญในคำแรกของวรรค คือคำว่า “อย่าเห็นกงจักร ว่าเป็นดอกบัว” ซึ่งเป็นคำที่เหมือนกับชื่อบทอาขยาน เพื่อเน้นย้ำเตือนให้เกิดความตระหนักถึงในสิ่งที่จะทำให้เหล่านั้นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีที่ไม่ควรกระทำ

ส่วนบทอาขยานเรื่อง พอใจให้สุข ได้แสดงการซ้ำคำสำคัญที่ต้นวรรคระดับและวรรคทอง โดยซ้ำคำว่า “แม้มีได้เป็น” ซึ่งเป็นการแสดงภาพการเปรียบเทียบระหว่างสิ่ง 2 สิ่ง ที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น ภาพของภูเขาอันสูงใหญ่กับจอมปลวกที่อยู่ตามพื้นดิน ภาพของพระจันทร์วันเพ็ญกับพระจันทร์วันแรม ภาพของต้นสนที่สูงระหงกับพวงอ้อ และภาพของหญิงที่งามทั้งกายกับหญิงที่งามทั้งใจแม้จะมีรูปลักษณ์ที่ไม่งดงาม ดังบทประพันธ์

พอใจให้สุข

แม้มีได้เป็นมหาหิมาลัย	จงพอใจจอมปลวกที่แลเห็น
แม้มีได้เป็นวันพระจันทร์เพ็ญ	ก็จงเป็นวันแรมที่แจ่มจาง
แม้มีได้เป็นต้นสนระหง	จงเป็นพวงอ้อสะบัดไม้ขัดขวาง
แม้มีได้เป็นนุชสุดสะอาง	จงเป็นนางที่มีใช้ไร้ความดี
อันจะเป็นสิ่งใดไม่ประหลาด	กำเนิดชาติดีทราตามวิถี
ถือสันโดษบำเพ็ญให้เด่นดี	ในสิ่งที่เราเป็นเช่นนั้นเทอญ
	ฐะปะนีย์ นาครทรรพ
	(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

ดังนั้นจากข้อความข้างต้นที่อธิบายเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถสรุปได้ว่า บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพที่เน้นการพรรณนาบรรยากาศและการถ่ายทอดทางอารมณ์เป็นบทอาขยานที่มีคุณค่าดีเด่นในด้านการใช้ภาษา มีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อสร้างภาพเคลื่อนไหวให้ละเอียดชัดเจนและใช้อดีตพจน์เพื่อสร้างความสะท้อนอารมณ์ให้เกิดความเข้าใจในการกระทำต่าง ๆ ที่มีผลต่อการแสดงอารมณ์ โดยเน้นการสื่ออารมณ์อัครจริยใจในสิ่งที่สร้างความรื่นรมย์ให้แก่จิตใจ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกที่มีคุณค่าดีเด่นด้านเนื้อหาที่เป็นหลักคำสอน ในด้านการใช้ภาษาจินตภาพจะมีการย้ำคำ เพื่อเน้นความสำคัญของคำเหล่านั้น เป็นการกระตุ้นเตือนความคิดให้จดจำหลักคำสอน และการสื่ออารมณ์จะแสดงให้เห็นถึงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนเหล่านั้น

จากการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สรุปความเหมือนและความแตกต่างของบทอาขยานบทหลักกับบทอาขยานบทเลือกได้ว่า สำหรับความเหมือนของบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก มีความโดดเด่นทั้งด้านหลักคำสอนและความโดดเด่นด้านการพรรณนาบรรยากาศ อารมณ์ความรู้สึก และเน้นการใช้ภาพพจน์อุปมา ส่วนความแตกต่างพบว่า บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอน

แต่บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษา มักเป็นบทอาขยานที่พรรณนาฉากบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร

4. คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้น

มัธยมศึกษาตอนปลาย

จากบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เน้นการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นหลักคำสอน ซึ่งบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเริ่มต้นด้วยบทอาขยานเรื่อง นมัสการมาตาปิตุคุณ และตามด้วยบทอาขยานเรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ ซึ่งเป็นบทอาขยานที่ดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาอันเป็นหลักคำสอนให้มีความกตัญญูและการใช้ภาษาที่สื่อถึงอารมณ์รักและซาบซึ้งในพระคุณของบิดามารดาและครูอาจารย์ ดังบทประพันธ์

นมัสการอาจารย์คุณ

อนึ่งข้าคำนับน้อม	ต่อพระครูผู้การุณ
โอบเอื้อและเจือจน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ่ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน
จิตมากด้วยเมตตา	และกรุณาบ่เอียงเอน
เหมือนท่านมาแกล้งเกณฑ์	ให้ฉลาดและแหลมคม

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทกล่าวสรรเสริญพระคุณของครูอาจารย์ที่ได้สั่งสอนให้มีความรู้และรู้จักบาปบุญคุณโทษ โดยกวีใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เรียบง่าย แต่สื่อถึงอารมณ์รักและซาบซึ้งในพระคุณของครูอาจารย์ได้เป็นอย่างดี

ในบทอาขยานเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ มีการเลือกใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่สื่ออารมณ์สอดคล้องกับเนื้อความได้เป็นอย่างดี เหมือนดังเช่นบทอาขยานเรื่อง นมัสการมาตาปิตุคุณ และบทอาขยานเรื่อง นมัสการอาจารย์คุณ ดังบทประพันธ์

สามัคคีเภทคำฉันท์

พึงมรรยาหยึด	สุประพตีสงวนพรรค
รื้อรียาอัน	อุปเนทไมตรี
ตั้งนั้น ณ หมู่ใด	ผี บ่ ไร้สมัครมี
พร้อมเพรียงนินพัตน์	รวีวาพระแวงกัน
หวังเทอญมิต้องสง	สยคงประสบพลัน
ซึ่งสุขเกษมสันต์	หิตะกอบทวิการ

ชิต บุรทัต
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น แสดงให้เห็นภาพของการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี และยังสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในผลของความไม่ริษยา และการมีความสามัคคีจะส่งผลให้พบแต่ความสุข

สำหรับบทอาขยานเรื่อง นมัสการมาตาปิตุคุณ เรื่องนมัสการอาจารย์คุณใช้ฉันทลักษณ์ประเภทอินทวิเชียรฉันท 11 และเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทคำฉันท์ ที่ประกอบด้วยฉันทและกาพย์ โดยในบทอาขยานเป็นตอนที่ใช้นมัสการอินทวิเชียรฉันท 11 ซึ่งบทอาขยานทั้ง 3 บทนี้ มีการใช้ถ้อยคำจำกัดอย่างเคร่งครัดตามรูปแบบของอินทวิเชียรฉันท 11 แต่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและสื่ออารมณ์ได้อย่างลงตัว นอกจากนี้ยังปรากฏบทอาขยานที่ใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่สามารถพรรณนาเนื้อความและอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างละเอียดและไม่จำกัด เช่น บทอาขยานเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ตอน กัณฑ์มัทรี ดังบทประพันธ์

มหาเวสสันดรชาดก ตอน กัณฑ์มัทรี

“...ฝูงลิงค่างป่างชะนีที่นอนหลับ ก็กลิ้งกลับเกือกตัวอยู่ยั่วเย้า ทั้งนกหกก็จ้วเจีย
เหงาเจียบทุกรวงรัง แต่แม่เทียวเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศทั่วประเทศ
ทุกราวป่า สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสตแล้วที่แม่จะซับทราบฟัง
สำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียกพิไร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลง
เหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด จะได้พานพบประสปรอย
พระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย จึงตรัสว่าเจ้าดวงมณฑาทองทั้งคู่ของแม่เอ๋ย หรือ
ว่าเจ้าทิ้งขว้างวางจิตไปเกิดอื่น เหมือนแม่ฝันเมื่อคืนนี้แล้วแล...”

เจ้าพระยาคลัง (หน)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ลักษณะฉันทลักษณ์ประเภทร่ายยาว ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่สามารถแสดงภาษาจินตภาพด้วยการใช้ถ้อยคำได้อย่างหลากหลายเพื่อพรรณนาเนื้อความและอารมณ์ความรู้สึก โดยในบทอาขยานนี้มีการใช้ภาษาจินตภาพที่เน้นย้ำคำว่า “สุด” นำหน้าแต่ละวรรค เพื่อเน้นย้ำอารมณ์ความรู้สึกสะเทือนใจ อีกทั้งบทอาขยานในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยของพระนางมัทรีที่มีต่อพระกุมารทั้งสองอย่างสุดหัวใจ

นอกจากบทอาขยานที่มีทั้งความดีเด่นด้านเนื้อหาและด้านการใช้ภาษาจินตภาพ ในบทอาขยานบทหลักยังมีบทอาขยานที่มีความดีเด่นด้านการใช้ภาษาจินตภาพโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นบทอาขยานที่เน้นการพรรณนาจากบรรยากาศหรือพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ดังตัวอย่าง

ลิลิตเลงพาย

เบื่อนั่นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เปียงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัตรารุทธอรินทร์	ฤาถูก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทพรรณนาภาพการทำสงครามที่สง่างาม โดยการใช้ถ้อยคำแสดงจินตภาพที่แจ่มชัด แสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวต่อสู้ได้อย่างชัดเจนทั้งการเคลื่อนไหวร่างกายหลบอาวุธและการตั้งรับอาวุธจากฝ่ายตรงข้าม

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพคือ มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกทั้งจากสถานที่จริงและสถานที่ในอุดมคติหรือจินตนาการ รวมทั้งบทอาขยานที่เป็นคติคำสอน ซึ่งได้มีการแสดงภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย แม้ว่ารูปแบบของฉันทลักษณ์บางประเภทจะมีข้อจำกัดในการถ้อยคำ เช่น โคร่งสี่สุภาพ อินทรวีเชียรฉันท 11 รวมทั้งการใช้ภาษาจินตภาพที่ถ่ายทอดหลักแนวคิดต่าง ๆ ด้วยการใช้ถ้อยคำอย่างง่าย ๆ และใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่เหมาะสมแก่การถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างละเอียด เช่น กลอนแปด

สำหรับบทอาขยานที่พรรณนาถึงสถานที่ มีการใช้ภาษาจินตภาพที่พรรณนาให้เห็นถึงความงดงาม และแสดงถึงอารมณ์อัศจรรย์ในใจความงามของสถานที่เหล่านั้น ดังตัวอย่าง

สามัคคีเภทคำฉันท์

อำพลพระมนทิตพระราชนิเวศน์	สุนิवासน์วโรฬาร
อัมรินทร์ไพจิตรและพา-	หิรภากคักพิงชม
เล่ห์เลื่อนชะลอดุสิตฐา-	นมหาพิมานรมย์
มารังสฤษฎ์พิศนิม	ผิจะเทียบก็เทียมทัน
สามยอดตลอดตระยะระยับ	วะวะวับสลับพรรณ
ข้อฟ้าตระการกลจะหยัน	จะเยาะยั่วที่ข่มพร

ชิต บุรทัต

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีความโดดเด่นในการใช้ภาษาจินตภาพสำหรับการพรรณนาภาพพระบรมมหาราชวัง โดยพรรณนาให้เห็นถึงความงาม ความโอ่อ่า ความยิ่งใหญ่กว้างขวางของพระราชวัง อีกทั้งยังเปรียบพระบรมมหาราชวังว่าเหมือนดังวิมานในสวรรค์ชั้นดุสิต และสื่อถึงอารมณ์ความอัศจรรย์ใจในความงามของพระบรมมหาราชวังแห่งนี้

ส่วนบทอาขยานที่พรรณนาถึงสถานที่ในอุดมคติหรือในจินตนาการ มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยการเลือกสรรถ้อยคำที่วิจิตรงดงาม เพื่อแสดงภาพจินตนาการเหล่านั้นให้มีความเสมือนจริง และได้สื่อถึงอารมณ์ความอัศจรรย์ใจในความงามของสถานที่แห่งนี้ ดังตัวอย่าง

อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

พระเสด็จลดเลี้ยวเที่ยวชม	มีมโนภิรมย์แจ่มใส
เปลวปล่องทองถ้ำอำไพ	พื้นลาดลาดไปด้วยเงินงาม
เพดานดารากระย้าย้อย	ทองทับประดับพลอยเรือนอร่าม
อจกลับแก้วมณีอัคคีตาม	สว่างงามแวววับจับจินดา

มีชะวากวุ้งแว้งเป็นเชิงชั้น	ล้วนทองคำทำคันกันฝา
ฉลักรูปสิงสัตว์นานา	ดุนเด่นออกมาเหมือนจริง
ทั้งเนื่อนกดังเป็นเห็นประหลาด	พฤกษาชาติเหมือนจะไหวไวกิ่ง
อันรูปเสื่อสีห์หมึกะทิง	เหมือนจะย่างวางวิ้งเวียนวง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพที่สื่อถึงจินตภาพสีและจินตภาพแสงเพื่อนำเสนอความงดงาม ความระยิบระยับภายในถ้ำ อีกทั้งมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบรูปภาพให้เหมือนมีชีวิต เพื่อเสริมให้เกิดความรู้สึกที่มีชีวิตชีวาและอึดอ้อมใจเมื่อได้เข้ามาภายในถ้ำ

นอกจากบทอาขยานที่มีความโดดเด่นในด้านการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพของบรรยากาศและแสดงอารมณ์อย่างโดดเด่นแล้ว ยังมีบทอาขยานที่โดดเด่นด้านเนื้อหาคำสอนและการชี้แนะแนวความคิด ซึ่งใช้ภาษาจินตภาพถ้อยคำที่เข้าใจง่าย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในหลัก คำสอนและการชี้นำความคิดให้เกิดการตระหนักนึกและปฏิบัติตาม ดังตัวอย่าง

ธรรมาธรรมะสงคราม

อีกความพยาบาท	มนะมุ่งจำนงร้าย
ก่อเวรปฐวาย	ฤ จะพันซึ่งเวรา
เชื่อผิดและเห็นผิด	สิจจะนิจจะเสื่อมพา
เศร้าหมองมีผองผา	สุกะรีนฤตีสบาย
ละสิ่งอกุศล	สิกมลจะพึงหมาย
เหมาะยังทั้งหญิงชาย	สุจริต ณ ไตรทวาร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทอินทรวีเชียรฉันท 11 ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่กำหนดคำที่มีเสียงสั้นและคำที่มีเสียงยาวอย่างเคร่งครัด แต่ก็ได้เลือกใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายและสื่อความได้ชัดเจน ตรงจุดมุ่งหมายที่จะต้องสั่งสอนให้ละความพยาบาทมุ่งร้าย ความเชื่อผิด เห็นผิด และจิตใจที่เป็นอกุศลต่าง ๆ เป็นการแสดงถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องปฏิบัติตนให้ห่างไกลจากความอกุศลทั้งปวง

นอกจากบทอาขยานที่มุ่งนำเสนอเนื้อหาที่เป็นหลักคำสอน บทอาขยานที่มุ่งนำเสนอแนวคิดก็มีความโดดเด่นเช่นเดียวกัน โดยก็ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเพื่อนำเสนอแนวคิดและชี้แนะแนวทางให้เกิดการตระหนักคิดร่วมกับแนวคิดที่ได้รับ ดังตัวอย่าง

วารัตรียางค์

ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้ ยืนอยู่ได้โดยภาพสงบนิ่ง
 เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
 และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ ไสเย็นฉ่ำชื่นแล้วไหลแผ้วผ่าน
 เพื่อเลี้ยงชีพพืชโลมไล่ให้เบิกบาน เพียงพ้องพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย
 อีสระเสรีที่จะไหล ด้วยเพลงไพเราะล้ำร่ำเผลย
 ชมดอกไม้สายลมพรมร่าเอย และชื่นเชยกับชีวิตทุกทิศทาง

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กวีได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพบความสุข โดยมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบกายและจิตใจของเราให้เป็นดังเช่นต้นไม้ที่สงบนิ่งและสายน้ำที่ไหลเย็น เพื่อการมีจิตใจที่นิ่งสงบและมีสมาธิ ซึ่งแสดงภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่สื่อความหมายตรงตัวชัดเจน และใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนแปดเพื่อขยายความเกี่ยวกับแนวคิดให้มีความชัดเจนและสื่อความเข้าใจได้ง่าย

ดังนั้นจากข้อความข้างต้นที่อธิบายเกี่ยวกับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถสรุปได้ว่า บทอาขยานบทเลือกจะมีบทอาขยานที่มีความโดดเด่นในด้านการใช้ภาษาจินตภาพเกี่ยวกับการพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ ส่วนบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอนจะมีความโดดเด่นทั้งด้านเนื้อหาและการใช้ภาษาจินตภาพร่วมกันเพื่อให้สร้างความตระหนักและซาบซึ้งในหลักคำสอน

จากการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปความเหมือนและความแตกต่างของบทอาขยานบทหลักกับบทอาขยานบทเลือกได้ว่า บทอาขยานบทหลักจะมีความโดดเด่นทั้งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ โดยนำภาพพจน์เปรียบเทียบ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ มาช่วยเสริมให้เกิดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งแสดงอารมณ์อัศจรรย์ใจในความงดงาม ส่วนบทอาขยานประเภทหลักคำสอนจะมีการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย แต่สื่ออารมณ์ให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างหนักแน่น สำหรับความแตกต่างพบว่า บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทประพันธ์ที่ได้รับการยกย่อง และให้คุณค่าทั้งด้านสาระความรู้ร่วมกับสุนทรียภาพในจิตใจ ส่วนบทอาขยานบทเลือกจะปรากฏบทอาขยานประเภท กวีนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นในลักษณะที่ไม่ได้กล่าวบังคับแต่เป็นการชี้แนะแนวทางและชักนำให้ผู้เรียนเกิดการระลึกถึงและตระหนักในความสำคัญของแนวคิดเหล่านั้น และสามารถปฏิบัติตามแนวทางที่เหมาะสมตามแนวคิดที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตได้

บทที่ 4

อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอผลการศึกษาศุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย ซึ่งอุดมการณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อระบบความคิดของกลุ่มชน โดยกลุ่มชนนั้นให้ความสำคัญและยอมรับร่วมกันต่อระบบความคิดความเชื่อนั้น ๆ เพื่อสร้างกรอบแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกให้เข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

สำหรับการศึกษาศุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

4.1 อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช

2551

4.2 อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี

อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

บทอาขยานภาษาไทย เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ 8 ประการ เพื่อสร้างผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทางความคิด สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังนั้นอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยจึงมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

สำหรับอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ต้องมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ เพราะคุณลักษณะอันพึงประสงค์ทั้ง 8 ประการนี้ เป็นสิ่งที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดขึ้นเพื่อสร้างผู้เรียนให้มีความคิดและประพฤติตนตามความต้องการของสังคมที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่คิดดีและกระทำดี สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่น ดังนั้นบทอาขยานภาษาไทยที่ได้รับการคัดสรรมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาจึงแฝงไปด้วยอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพราะบทอาขยานภาษาไทยถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ โดยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ มีดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง

6. มุ่งมั่นในการทำงาน

7. รักความเป็นไทย

8. มีจิตสาธารณะ

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยาน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการข้างต้น สามารถจำแนกอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ดังนี้

1. อุดมการณ์ชาติ สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 1 คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 7 คือ รักความเป็นไทย

2. อุดมการณ์เด็คดี สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 2 คือ ซื่อสัตย์สุจริต คุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 3 คือ มีวินัย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 5 อยู่อย่างพอเพียง

3. อุดมการณ์การเรียนรู้ สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 4 คือ ใฝ่เรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 6 คือ มุ่งมั่นในการทำงาน

การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1. อุดมการณ์ชาติ

อุดมการณ์ชาติ เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ โดยแบ่งเป็นชุดความคิด 3 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา และอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

1.1 อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ เป็นอุดมการณ์ที่แสดงออกถึงความรักชาติ พลเมืองของชาติต้องมีความสามัคคี มีความปรองดอง มีความหวงแหน ปกป้องประเทศชาติ และยกย่องเชิดชูความเป็นชาติไทยรวมทั้งการแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรมไทย พร้อมทั้งอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติในบทอาขยานภาษาไทย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็นระดับชั้น ดังนี้

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น พบว่า บทอาขยานบทหลักไม่ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ แต่บทอาขยานบทเลือกปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย

รักเมืองไทย

ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย
เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่รานรุกรใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน

เรารักท้องถิ่น
ถิ่นไทยเรานั้น

ทำกินแบ่งปัน
ช่วยกันดูแล

นภลัย สุวรรณธาดา
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กล่าวถึงสามสถาบันหลักของชาติที่ประชาชนไทยต้องให้ความเคารพ ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ และในบทอาขยานนี้ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำเรียบง่าย สื่อความหมายตรงตัวและแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจสร้างความสามัคคีในการปกป้องและดูแลชาติบ้านเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีความรักชาติและความมุ่งมั่นให้เกิดความเจริญและความสงบสุขในชาติบ้านเมือง

ต่อมาบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย พบอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติในบทอาขยานบทหลัก ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง สยามานุสสติ และบทอาขยานบทเลือก ได้แก่ ไทยรวมกำลังตั้งมั่น และ วิถีเด็กไทย ดังตัวอย่าง

สยามานุสสติ

ใครรานใครรุกด้าว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ชาติดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ชื่อก้องเกียรติงาม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่ให้ความรู้สึกหนักแน่นและปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความรักเกิดความเสียสละเพื่อชาติ ซึ่งเป็นบทอาขยานที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักชาติอย่างชัดเจน

ในบทอาขยานเรื่อง ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการบำรุงดูแลรักษาชาติให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นบทอาขยานที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักชาติเช่นเดียวกับบทอาขยานเรื่อง สยามานุสสติ ส่วนบทอาขยานเรื่อง วิถีเด็กไทย จะกล่าวถึงการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ ดังบทประพันธ์

วิถีเด็กไทย

ขยันสรรค์สร้าง	อยู่อย่างเป็นไทย
รู้เก็บรู้ใช้	ทำในสิ่งดี
ดำรงเอกลักษณ์	มีศักดิ์มีศรี
เสนห์ประเพณี	มีอยู่คู่ไทย
ควรเห็นคุณค่า	รักษาเอาไว้

มีความภูมิใจ

ในชาติของเรา

มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ แต่สื่อให้เห็นภาพเรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามวิถีเด็กไทยที่ชัดเจน อีกทั้งสื่ออารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องอนุรักษ์เอกลักษณ์ของไทยไว้ รวมทั้งแสดงอารมณ์รักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ความเป็นไทย ซึ่งการมีความตั้งใจในการรักษาความเป็นไทยให้คงอยู่และการมีความรักความภูมิใจในความเป็นไทย เป็นสิ่งที่สื่อให้เห็นถึงอุดมการณ์รักชาติ

ส่วนในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติในบทอาขยานบทเลือก ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง วัฒนธรรม ดังบทประพันธ์

วัฒนธรรม

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทย	ของไทยแน่นั้นหรือคือภาษา
ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา	รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
อนึ่งศิลปงามเด่นเป็นของชาติ	เช่นปราสาทปรางค์ทองอันผ่องใส
อีกดนตรีร่ำรวยลวดลายไทย	อวดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
และอย่าลืมหักจิตใจแบบไทยแท้	เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
กำเนิดธรรมจริยาเป็นอาภรณ์	ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ	ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย	นี้แหละประโยชน์ในประเพณี

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพที่สละสลวยเพื่อสร้างภาพความงดงามของวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นสมบัติของชาติ ได้แก่ งานสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ รวมทั้งภาษาที่มีความเป็นเอกลักษณ์ โดยบทอาขยานนี้ได้สื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย ที่สร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้กับชาติไทย ซึ่งในบทอาขยานนี้ช่วยกระตุ้นให้เกิดความรักและชื่นชมในสมบัติของชาติ

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติในบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก โดยถ่ายทอดความรักชาติความเป็นไทยผ่านประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี งานจิตรกรรม งานสถาปัตยกรรม เป็นต้น เป็นวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวที่แสดงออกถึงความรักชาติโดยอ้อม เนื่องจากการสอดแทรกอุดมการณ์เกี่ยวกับความรักชาติไว้ด้วยการปลูกเร้าจิตใจให้เกิดรักชาติบ้านเมือง ดังตัวอย่าง

ภาพย่เหเรือ ตอน เหชมเรือกระบวน

ปางเสด็จประเวศด้าว ชลาลัย
ทรงรัตนพิमानชัย กิ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวงพลไกร แหนแห่
เรือกระบวนต้นแพรว เพริศพรั่งพรายทอง
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานบทหลักที่กล่าวถึงการเหเรือ พระที่นั่งส่วนพระองค์ ซึ่งการเหเรือถือเป็นงานพระราชพิธีที่ถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ไทย แม้ในบทอาขยานนี้จะไม่ได้ใช้ถ่ายทอดเรื่องความรักชาติและการปกป้องหวงแหนชาติอย่างชัดเจน แต่ในบทอาขยานนี้ได้แสดงให้เห็นภาพกระบวนเรือที่งดงามและฝีพายที่มีความพร้อมเพรียงซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่งดงาม และสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ในความงดงามของการเหเรือพระที่นั่งนี้สำหรับภาพของการเหเรือและการเกิดอารมณ์อัศจรรย์ใจจากการรับชมการเหเรือจะก่อให้เกิดความคิดและความรู้สึกด้านบวกที่มีต่องานประเพณี ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่หลอมรวมให้เกิดเป็นความรักชาติ

ในบทอาขยานบทเลือกมีการนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติโดยผ่านสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไทยหรือสิ่งที่ถ่ายทอดความเป็นไทย ดังตัวอย่าง

นิราศพระบาท

บานทวารลานแลล้นลายมุก นาสุกในกระหนกตุผกผัน
เป็นนาครชยุตเหนียวในเครือวัลย์ รุยักษยันยืนกอดกระบองกุม
สิงโตอัดกีดก้านกระหนกเกี่ยว เทพเหนียวเครือกระหวัดหัดถ์ขยุ้ม
ชมพูปานกอดก้านกระหนกรุ่ม สุครีพกุมขรรค์เงื้อในเครือวง
รูปนารายณ์ทรงขีครุฑาเหิน พรหมเจริญเสด็จยังบัลลังก์หงส์
รูปอมรกรกำพระอำมรงค์ เสด็จทรงคชสารในบานบัง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กล่าวถึงมณฑปพระพุทธรูปซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทยที่ผสมผสานกับประติมากรรมไทยและถ่ายทอดเรื่องราวของสัตว์ในวรรณคดีไทย โดยใช้ภาษาจินตภาพที่พรรณนาถึงความงดงามของสถาปัตยกรรมไทย เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักในคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทยที่ผ่านการสร้างสรรค์อย่างวิจิตรบรรจง และพรรณนาภาพของสัตว์ในวรรณคดีไทยได้อย่างชัดเจนและกลมกลืน อีกทั้งแสดงภาพที่เสมือนจริงราวกับว่ามองเห็นสัตว์ในวรรณคดีไทยเหล่านั้นกำลังแสดงการเคลื่อนไหวอยู่

สำหรับการวิเคราะห์ชุดความคิดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติสามารถสรุปได้ว่า บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย สื่อถึงความความรักชาติอย่างชัดเจน มีการใช้ภาษาจินตภาพที่สร้างความปลุกใจให้เกิดความตระหนักในชาติ แต่บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะแฝงความรักชาติผ่านการนำเสนอความเป็นไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อสร้างความประทับใจในความเป็นไทยและเห็นความสำคัญของความเป็นไทย ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความรักในชาติร่วมด้วย

1.2 อุดมการณ์เกี่ยวกับศาสนา

ชุดความคิดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา เป็นชุดความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและช่วยกล่อมเกลাজิตใจให้มีความสงบ มีสติ มีสมาธิ ก่อให้เกิดกรอบแนวทางการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่สังคมยึดมั่นและเชื่อถือ เพื่อสร้างสังคมให้มีระบบการปกครองที่เข้มแข็งทางด้านจิตใจ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาในบทอาขยานภาษาไทย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็นระดับชั้น ดังนี้

อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น พบว่า บทอาขยานบทเลือกมีการกล่าวถึงศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชา ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย ที่กล่าวถึงสถาบันหลัก 3 สถาบันที่ต้องเคารพบูชา โดยนำสีของธงชาติไทยมาแทนสัญลักษณ์ ซึ่งแถบสีขาวแทนสถาบันศาสนา ดังบทประพันธ์

รักเมืองไทย

ธงไทยไตรรงค์
ทั้งสามสิ่งนี้
สีแดงคือชาติ
น้ำเงินงามตา

เป็นธงสามสี
เป็นที่บูชา
สีขาวศาสนา
พระมหากษัตริย์ไทย
นภาลัย สุวรรณธาดา
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

ส่วนบทอาขยานที่ถ่ายทอดอุดมการณ์เกี่ยวกับศาสนาจะสะท้อนถึงการยึดมั่นและหลักปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง ความดีความชั่ว โดยถ่ายทอดเรื่องการทำความดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ชั่ว ดังบทประพันธ์

ความดีความชั่ว

แม้ความชั่วปลูกลงคงได้ชั่ว
ความดีคงไม่กลัวคุ้มตัวได้
ปลูกความดีผลดีมีทั่วไป
ความชั่วไซร่อย่าปลูกเป็นถุกเอ๋ย

หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และได้ชี้แนะแนวทางปฏิบัติตามหลักความเชื่อที่หากปฏิบัติตามเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น โดยนำคำว่า “ปลูก” มาสื่อแทนการปฏิบัติตน อีกทั้งยังสื่ออารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องกระทำดี ไม่กระทำชั่ว

นอกจากการทำความเข้าใจละเว้นความชั่ว ในบทอาขยานบทเลื้อยกระดืบชั้น ประถมศึกษาตอนปลายได้ชี้แนะการปฏิบัติตนเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจที่สมบูรณ์ คิดแต่สิ่งที่ดีงาม ดังบทอาขยานเรื่อง เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ	ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา	เปรมปรีดาคืนวันสุขสันต์จริง
ใจสกปรกมีดมีวและร้อนร่า	ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประวิง	แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอบาย

พระพุทธศาสนาภิขุ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพแสดงแง่คิดการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายชัดเจน โดยเปรียบเทียบการกระทำของจิตใจและผลที่ได้รับให้เห็นถึงความแตกต่างกันอย่างชัดเจน อีกทั้งยังสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในการทำในสิ่งที่ดีและการพูดดี ซึ่งเกิดจากการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ มีใจที่รู้แจ้ง และมีใจที่นิ่งสงบ เปรียบเทียบกับอารมณ์น่ารังเกียจในการทำสิ่งที่ไม่ดีและการพูดที่ไม่ดี อันเกิดจากการมีจิตใจที่สกปรกมีดมน

ในบทอาขยานบทหลักกระดืบชั้นมัธยมศึกษา มีการกล่าวถึงเรื่องบุญกรรม ซึ่งเป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนา ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง อิศรญาณภาษิต ดังบทประพันธ์

อิสรญาณภาษิต

อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย	น้ำตาล่อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
อย่าอนอ่อนเปล้าเอาระจกยกออกมา	ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน

หม่อมเจ้าอิสรญาณ

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กล่าวถึงเรื่องบุญกรรม ซึ่งเป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนาพุทธ มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำสั่งสอนที่สื่อความเข้าใจได้ง่าย มีความไพเราะ แต่สื่อความหมายแฝงที่ต้องตีความจึงจะเข้าใจ ซึ่งในบทอาขยานนี้ได้กล่าวตักเตือนไม่ให้ดูถูกการทำบุญหรือทำกรรมที่น้อยนิด และได้ขยายความหมายด้วยการยกตัวอย่างหยดน้ำตาลที่หลอมรวมกันก็ทำให้มากขึ้นได้ เพื่อสื่อถึงการทำบุญหรือทำกรรมที่แม้จะทำน้อย แต่เมื่อทำสิ่งนั้นอยู่เสมอก็เป็นการสะสมบุญหรือกรรมให้มากได้

ในบทอาขยานบทเลือกได้กล่าวถึงเรื่องบุญกรรมเช่นกัน ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ดังบทประพันธ์

อย่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว

ว่า	โอ้เรานี้ชั่ว	ชอบกรรม ชั่วหนา
เป็น	อกตัญญูทำ	โทษไว้
ดอก	บัวยั่วเนตรนำ	นึกชอบ
บัว	กลับเป็นจักรได้	ตั้งนี้กรรมสนอง

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ได้กล่าวถึงการเห็นผิดเป็นชอบ โดยใช้ภาษาจินตภาพที่มีการเน้นคำสำคัญในคำขึ้นต้นของวรรคทุกบาท ในคำว่า “ว่า เป็น ดอก บัว” ซึ่งมองว่าการทำผิดหรือทำกรรมเป็นเรื่องปกติ เช่น การไม่สำนึกในการทำตนเป็นคนอกตัญญู แต่ท้ายที่สุดผลกรรมของการเป็นคนอกตัญญูก็จะย้อนกลับมาให้โทษแก่ตนเอง

นอกจากเรื่องการยึดมั่นในเรื่องของบุญกรรม ในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้สะท้อนการยึดมั่นในเรื่องเวรกรรม ดังปรากฏในบทอาขยานเรื่อง อิเหนา ตอน ศีกะหมิงกุหนิง ดังบทประพันธ์

อิเหนา ตอน ศีกะหมิงกุหนิง

ตระเวนไพร่ร้อนรื่องตระเวนไพร่	เหมือนเวรใดให้โรศาเสนาหา
เค้าโหมงจับโหมงอยู่เอกา	เหมือนพินัยโหมงมาเมื่อไกลนา
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)	

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบเทียบภาพธรรมชาติกับเรื่องของเวรกรรมที่ตนเองกำลังประสบพบเจอ โดยเปรียบเทียบตระเวนไพร่ที่บินร้อนรื่องไปทั่วป่า เปรียบเหมือนเวรกรรมที่ทำให้ชีวิตของตนเองที่ต้องพลัดพรากจากคนรัก

การสะท้อนอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาในเรื่องของเวรกรรม เรื่องการเห็นผิดยังมีพบในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่องธรรมาสงคราม ดังบทประพันธ์

ธรรมาธรรมะสงคราม

อีกความพยาบาท	มนะมุ่งจำนงร้าย
ก่อเวรปู้วาย	ฤ จะพันซึ่งเวรา
เชื่อผิดและเห็นผิด	สิจะนิจจะเสื่อมพา
เศร้าหมองมีผองพา	สุกะรีนฤดีสบาย
ละสิ่งอกุศล	สิกมลจะพึงหมาย
เหมาะยังทั้งหญิงชาย	สุจริต ณ ไตรทวาร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพถ้อยคำที่เข้าใจง่าย เพราะมีจุดมุ่งหมายต้องการสั่งสอน โดยได้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาในเรื่องวรรณกรรมที่เกิดจากความพยาบาท การเห็นผิดและเชื่อในสิ่งที่ผิดจะทำให้พบแต่ความเสื่อม แต่สิ่งที่จะทำให้พบกับความสุขความเจริญคือการละจากสิ่งอกุศลทั้งปวง

สำหรับการวิเคราะห์ชุดความคิดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาสามารถสรุปได้ว่า บทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นยังไม่ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา แต่บทอาขยานบทเลือกมีการกล่าวถึงการเคารพบูชาศาสนาโดยตรง ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่องรักเมืองไทย จากนั้นบทอาขยานในระดับชั้นอื่น ๆ จะใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาโดยการกล่าวถึงเรื่องการยึดเชื่อและหลักปฏิบัติตนตามหลักศาสนา เช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การละเว้นอกุศล เป็นต้น

1.3 อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

ชุดความคิดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์และการแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในบทอาขยานภาษาไทย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็นระดับชั้น ดังนี้

ในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สำหรับบทอาขยานบทหลักไม่ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่บทอาขยานบทเลือก ได้แก่ บทอาขยานเรื่องรักเมืองไทย ได้กล่าวถึงการเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้อย่างชัดเจน ดังบทประพันธ์

รักเมืองไทย	
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย

นภาลัย สุวรรณธาดา
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ ที่สื่อความหมายโดยตรงอย่างชัดเจน โดยนำสีของธงชาติไทยมาแทนสัญลักษณ์ของสถาบัน ซึ่งแถบสีขาวแทนสถาบันศาสนา

สำหรับบทอาขยานบทระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายไม่ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก แต่มีการปรากฏของอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับชาติและศาสนา

ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ในบทอาขยานบทเลือกเรื่อง พระสุริโยทัยชาดคอช้าง ดังบทประพันธ์

พระสุริโยทัยชาดคอช้าง

บังอรอัคนเรศผู้ พิสมัย ท่านนา

นามพระสุริโยทัย ออกอ้าง

ทรงเครื่องยุทธพิไชย เช่นอุป- ราชแฮ

เกล็ดงาช้างคว้าง ควบเข้าขบวนไคล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความกล้าหาญของสมเด็จพระสุริโยทัยที่ร่วมสู้รบกับกองทัพพม่า โดยใช้ภาษาจินตภาพแสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวพร้อมที่จะเข้าร่วมต่อสู้ในสนามรบอย่างชัดเจน แสดงถึงความมุ่งมั่นตั้งใจและไม่เกรงกลัวในสงคราม ก่อให้เกิดความซาบซึ้งและความภูมิใจในพระมหากษัตริย์ของไทย

ในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบการนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในลักษณะการถ่ายทอดภาพของความมุ่งมั่นตั้งใจในการสู้รบเช่นเดียวกับบทอาขยานเรื่อง พระสุริโยทัยชาดคอช้าง คือบทอาขยานบทหลักเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย ดังบทประพันธ์

ลิลิตตะเลงพ่าย

เบื่อนั่นนฤนาถผู้

สยามินทร์

เปี่ยงพระมาลาผิน

ห่อนพ้อง

ศัตรารุทธอรินทร์

ฤาฤก องค์กรเอย

เพราะพระหัตถ์หากป้อง

ปิดด้วยขอทรง

บัดมงคลพ่าห์ให้

ทวารัตติ

แวงเหวี่ยงเปี่ยงเศียรสะบัด

ตกใต้

อุกคฤกพุกเงยงัด

คอคช เศึกแฮ

เบนป้ายหงายแขนให้

ท้วงท้อที่ถอย

พลอยพล้าเพี้ยกั๋น ในรณ
 บัตรราชฟาดแสงพล ฟ่ายฟ้อน
 พระเดชพระแสงดล เผด็จคู่ เชื้อญเฮ
 ถนัดพระอังสาซ้อน ขาดด้าวโดยขวา
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้นิพนธ์ขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยการใช้ถ้อยคำที่แสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ที่เด่นชัดและถ่ายทอดอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการต่อสู้เพื่อก่อให้เกิดความซาบซึ้งและเทิดทูนในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรที่ทรงทำเพื่อประเทศชาติ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายไม่ปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่มีปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับชาติและศาสนา

สำหรับการวิเคราะห์ชุดความคิดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์สามารถสรุปได้ว่า อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มีการนำเสนออย่างชัดเจนในเรื่องที่ประชาชนไทยต้องให้ความเคารพบูชาสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย ซึ่งเป็นบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในลักษณะของการถ่ายทอดเรื่องราวการสงครามของพระมหากษัตริย์ไทยที่ได้มุ่งมั่นตั้งใจและไม่เกรงกลัวในการต่อสู้กับข้าศึก

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ชาติที่ประกอบด้วยอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา และอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้ บทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษา ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง รักเมืองไทย ซึ่งเป็นบทอาขยานที่นำเสนอชุดความคิดทั้ง 3 ชุดความคิดร่วมกัน ด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่เรียบง่ายและสื่อความหมายได้อย่างเข้าใจชัดเจน และพบชุดความคิดที่เกี่ยวกับศาสนาในบทอาขยานเรื่อง ความดีความชั่ว ส่วนบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายจะปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับชาติทั้งในบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือก ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง สยามานุสสติ และบทอาขยานเรื่อง วิถีเด็กไทย ต่อมาการปรากฏอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับชาติร่วมกับศาสนาในบทอาขยานบทเลือก ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ซึ่งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ชาติในบทอาขยานระดับประถมศึกษาตอนปลายยังคงใช้ถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ ที่สื่อถึงความมุ่งมั่นที่จะต้องรักและหวงแหนประเทศชาติ และต้องทำนุบำรุงศาสนา

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายจะมีการนำเสนออุดมการณ์ชาติที่ไม่สื่อถึงอุดมการณ์ชาติโดยตรง โดยนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ ผ่านเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่สื่อให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย เช่น บทอาขยานเรื่อง วัฒนธรรม ส่วนการถ่ายทอดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาจะนำเสนอผ่านหลักความเชื่อ

และหลักปฏิบัติทางศาสนา ได้แก่ การกล่าวถึงเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของการเห็นผิดเป็นชอบ และเรื่องของบุญกรรม เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จะเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ด้านการสงครามที่สะท้อนถึงความกล้าหาญและมุ่งมั่นในการสู้รบเพื่อปกป้องแผ่นดินไทย เช่น บทอาขยานเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย

2. อุดมการณ์เด็กดี

อุดมการณ์เด็กดี เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีตามกรอบของสังคม เพื่อสร้างพลเมืองของสังคมให้มีคุณภาพตามอุดมคติของสังคม เช่น การมีความกตัญญู มีความซื่อสัตย์สุจริต มีระเบียบวินัย มีการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และการรักษาสິงแวดล้อม เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอุดมการณ์เด็กดีในบทอาขยานภาษาไทย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็นระดับชั้นดังนี้

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ในบทอาขยานบทหลักได้เน้นการถ่ายทอดอุดมการณ์เด็กดี ผ่านพฤติกรรมของสัตว์ที่ถูกยกย่องให้เป็นพฤติกรรมที่ดีเหมือนกับพฤติกรรมที่มนุษย์ได้แสดงออก ดังตัวอย่าง

แมวเหมียว

แมวเอ๋ยแมวเหมียว

รูปร่างประเปรียวเป็นนักหนา

ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวกี่มา

เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู

รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง

คำคำข้านั่งระวังหนู

ควรนับว่ามันกตัญญู

พอดูอย่างไวใส่ใจเอ๋ย

นายทัด เปரியู

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น บทอาขยานเรื่อง แมวเหมียว เป็นบทอาขยานบทแรกสำหรับผู้เรียนที่นำเสนออุดมการณ์เด็กดีเรื่องความกตัญญู โดยถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านลักษณะเด่นของสัตว์เพื่อสร้างความจดจำในเรื่องความรัก ความกตัญญู และการรู้จักตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณเหมือนดังเช่นแมวที่แม้จะเป็นสัตว์แต่ยังรู้จักคุณของผู้ที่เลี้ยงดู

ในบทอาขยานบทหลัก นอกจากจะนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญูยังได้เน้นอุดมการณ์ในเรื่องความมีน้ำใจ การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ดังตัวอย่าง

กาดำ

กาเอ๋ยกาดำ
 รู้จำรู้จักรักเพื่อน
 ได้เหยื่อเผื่อแผ่ไม่แซ่เขื่อน
 รีบเตือนพวกพ้องร้องเรียกมา
 เกื่อนกลุ้มรุมล้อมพร้อมพริก
 นำรักน้ำใจกระไรหนา
 การเผื่อแผ่แนะพ่อหนูจงดูกา
 มั่นโอบอารีรักดีนักร้อย

นายแก้ว

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพที่แสดงความเป็นอยู่ของกาดำที่อยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ โดยมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อแสดงพฤติกรรมการร้องเรียกเพื่อนฝูงเมื่อพบอาหาร ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีน้ำใจเหมือนกับลักษณะนิสัยของมนุษย์ที่แสดงออกถึงพฤติกรรมความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์เด็กดีโดยการยกตัวอย่างพฤติกรรมของสัตว์และชี้แนะให้ปฏิบัติตาม

นอกจากการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อแสดงพฤติกรรมของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้แสดงพฤติกรรมเหมือนอย่างมนุษย์ ในบทอาขยานบทหลักยังใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อแสดงลักษณะอาการความรู้สึก เพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าของการประพฤติปฏิบัติตนตามอุดมการณ์เด็กดีที่สะท้อนออกมาจากบทอาขยาน ดังที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง รักษาป่า ดังบทประพันธ์

รักษาป่า

นกเอยนกน้อยน้อย	บินล่องลอยเป็นสุขศรี
ชนชาวราวลำลี	อากาศดีไม่มีภัย
ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง	ฟ้าสีทองอันสดใส
มีป่าพาสบายใจ	มีต้นไม้มีลำธาร
ผู้คนไม่มีโรค	นับเป็นโชคสุขสำราญ
อากาศไร้พิษสาร	สัตว์ขึ้นบานดินชื่นใจ
คนสัตว์ได้พึ่งพา	มารักษาป่าไม้ไทย
สิ้นป่าเหมือนสิ้นใจ	ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

นภาลัย สุวรรณธาดา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ได้มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องการรักษาป่า ด้วยการชี้ให้เห็นถึงผลของการรักษาป่า โดยใช้ภาษาจินตภาพเร้าให้เกิดอารมณ์อัศจรรย์ใจชื่นชมในอากาศที่บริสุทธิ์และการมีธรรมชาติที่สมบูรณ์ด้วยจินตภาพแสงและจินตภาพสีที่ก่อให้เกิดภาพเรื่องราวให้สวยงาม รวมทั้งการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อแสดงอาการชื่นบานใจของสัตว์และดินเมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากความร่วมแรงร่วมใจกันในการรักษาสิ่งแวดล้อม

ส่วนบทอาขยานบทเลือกได้นำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความมีน้ำใจและความซื่อสัตย์เหมือนดังเช่นที่มีปรากฏในบทอาขยานบทหลัก ได้แก่ บทอาขยานเรื่อง นีของของเธอ ดังบทประพันธ์

นีของของเธอ
นีของของเธอ
ที่ทำตกไว้
ฉันนี้เก็บได้
นำมาให้เธอ

ฉันท ขำวิไล
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สะท้อนอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องของความมีน้ำใจและความซื่อสัตย์สุจริตต่อผู้อื่นโดยใช้ภาษาจินตภาพที่เรียบง่ายและใช้ถ้อยคำพื้นฐานที่สื่อความหมายตรงตัว

จากการวิเคราะห์บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น สรุปได้ว่า มีการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญู และเรื่องความมีน้ำใจและการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ก่อให้เกิดความรักในหมู่คณะและลดความขัดแย้งในสังคมได้

ต่อมาอุดมการณ์เด็กดีที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ในบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกมีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีที่สอดคล้องกับช่วงวัยของนักเรียน ซึ่งเป็นวัยที่เริ่มเข้าใจและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นอุดมการณ์เด็กดีที่นำเสนอผ่านบทอาขยานจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการฝึกตนให้อยู่ในระเบียบวินัยของสังคม เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีพื้นฐานความคิดที่มั่นคง เช่น เรื่องความกตัญญู ความเข้มแข็งอดทน การรักษาความสัตย์ การพึ่งพาตนเอง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

สังข์ทอง

ตอน กำเนิดพระสังข์

เยี่ยมลอดสอดดูทั้งซ้ายขวา	จะเห็นใครไปมากี่หาไม่
ออกจากสังข์พลันทันใด	ฉวยจับไม่ได้ไล่ตี
กอบเก็บข้าวหูกที่ตกดิน	ผันผินลอบลับขยับหนี

เหลียวดูผู้คนชนนี้
หุงข้าวหาปลาไว้ทำแม่
ช่วยขับไล่ป่าประสาจน

จะหนีเข้าสังข์กำบังตน
ดูแลจัดแจงทุกแห่งหน
สาละวนเล่นพลางไม่ห่างดู
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานบทหลักที่นำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องของความกตัญญูต่อมารดา โดยผ่านพฤติกรรมการช่วยเหลืองานบ้าน ทั้งช่วยหุงข้าว หาอาหาร และจัดสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อย ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนถึงการแสดงความช่วยเหลือในการทำงานบ้านด้วยเต็มใจและอดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย

ส่วนบทอาขยานบทเลือกได้มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องการพึ่งพาตนเองดังตัวอย่าง

ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน

เราเกิดมาทั้งทีชีวิตหนึ่ง
ควรละทิ้งพึ่งตนทนกัดฟัน

อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ
เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ภาษาจินตภาพที่แสดงความมุ่งมั่นตั้งใจในการพึ่งพาตนเอง และได้สะท้อนถึงความอดทนและความพยายามที่จะกระทำการต่าง ๆ ด้วยตนเองให้สำเร็จโดยไม่หวังพึ่งพาแต่ผู้อื่น

จากการวิเคราะห์บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ว่า มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในหลากหลายเรื่อง แต่อุดมการณ์เด็กดีเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งความอดทนและความไม่ย่อท้อต่อการทำงาน เพื่อกระทำการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในหลายเรื่อง ดังตัวอย่าง

โคลงสุภาษิตนฤทมนการ

เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด

ใดกิจผิดพลาดแล้ว	ไปละ ลืมเลย
หย่อนทีริมนานะ	อ่อนน้อม
ขอโทษเพื่อการระ	วายบาด หมายแฮ
ดีกว่าปดอ้อมค้อม	คิดแก้โดยโก่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานหลักที่นำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องของความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นความซื่อสัตย์ที่มีต่อตนเองและผู้อื่น โดยถ่ายทอดเรื่องความซื่อสัตย์ด้วยภาษาจินตภาพที่สื่อความหมายได้เข้าใจง่าย มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในบทแรกของวรรคหน้าที่กล่าวว่า “ใดกิจผิดพลาดแล้ว” เพื่อแสดงความสำคัญของเหตุในการกล่าวขอโทษ ซึ่งเมื่อได้กระทำความผิดต้องยอมรับผิดและรู้จักกล่าวคำขอโทษ

นอกจากนี้ยังปรากฏพบอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในบทอาขยานเรื่อง อิศรญาณภาษิต ดังบทประพันธ์

อิสรญาณภาษิต

ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอักษาสัย
เราก็จิตคิดดูแลเขาก็ใจ รักกันไว้ดีกว่าชิงระวังการ
หม่อมเจ้าอิสรญาณ
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สะท้อนอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันผ่านการใช้สำนวน “น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า” ซึ่งช่วยสร้างความเข้าใจได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังใช้ภาษาจินตภาพเพื่อสื่อถึงอารมณ์รักใคร่กลมเกลียว ไม่เกลียดแค้นกัน ซึ่งเป็นการสร้างรากฐานที่ก่อให้เกิดความเห็นใจและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในบทอาขยานบทเลือกมีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญู ได้แก่บทอาขยานเรื่อง บุพการี ดังบทประพันธ์

บุพการี

พ่อแม่เสมอพระเจ้า บนสวรรค์
ลูกนึ่งนมมิ่งขวัญ กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์ อบร่ำ หอมถา
หอมค่าน้ำใจไซ้ร่า ท่านให้หมดเสมอ

อังคาร กัลป์ยามพงศ์
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น สะท้อนอุดมการณ์เด็กดีเรื่องความกตัญญู โดยใช้ภาษาจินตภาพแสดงความเปรียบบิดามารดาว่าเป็นดังพระเจ้าบนสวรรค์ เปรียบเป็นดังบุคคลสำคัญที่มีความสูงส่งที่ลูกต้องเคารพบูชาและแสดงออกถึงอารมณ์รักและซาบซึ้งในพระคุณของบิดามารดา

จากการวิเคราะห์บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สรุปได้ว่า มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องของการรักษาความสัตย์ กล่าวคือ การไม่ปกปิดความผิด หากเมื่อกระทำความผิดต้องยอมรับผิดและกล่าวคำขอโทษ เป็นการสร้างความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความมีน้ำใจและความกตัญญูต่อบิดามารดา

ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญูและความสามัคคี ดังตัวอย่าง

นมัสการอาจารย์คุณ

อนึ่งข้าคำนับน้อม	ต่อพระครูผู้การุณ
โอบเอื้อและเจือจุน	อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
ยัง บ่ ทราบก็ได้ทราบ	ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ชี้แจงและแบ่งปัน	ขยายอรรถให้ชัดเจน

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานบทหลักที่กล่าวสรรเสริญพระคุณของครูอาจารย์ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาที่ให้การอบรมสั่งสอนทั้งด้านความรู้และด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญู ด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่สื่อความหมายอย่างชัดเจน ก่อให้เกิดอารมณ์รักและซาบซึ้งในพระคุณของครูอาจารย์

ในบทอาขยานบทเลือกได้มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญูเช่นกัน ดังตัวอย่าง

ธรรมาธรรมะสงคราม

จงมุ่งบำเพ็ญมา-	ตบิปปัญฐานการ
บำรุงบิตามาร-	ครให้เสวยสุข

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น กล่าวถึงการมุ่งเน้นทำความดีต่อบิตามารดา ด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่เข้าใจง่าย ซึ่งสะท้อนถึงอารมณ์รักและปรารถนาดีต่อบิตามารดา รวมทั้งสะท้อนอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญู

การนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความสามัคคีมีปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังตัวอย่าง

สามัคคีเภทคำฉันท์

ควรชนประชุมเช่น	คณะเป็นสมาคม
สามัคคีปรารม	ภนิพัทธรำพึง
ไปมีก็ให้มี	ผิวมีก็คำนึง
เนื่องเพื่อภยโยจึง	จะประสพสุขาลัย

ชิต บุรทัต
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพที่ไพเราะ และสื่ออารมณ์อัศจรรย์ใจ ชื่นชมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นหมู่คณะ ซึ่งต้องมีความสมัครสมานสามัคคี เพื่อสร้างความเข้มแข็งในกลุ่ม รวมทั้งต้องยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อความสงบสุขให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ

จากการวิเคราะห์บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ว่า มีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องของการรักษาความกตัญญู ซึ่งเป็นการกระทำดีต่อผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดามารดาและครูอาจารย์ รวมทั้งการอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นหมู่คณะซึ่งจะต้องมีความสามัคคีและรับฟังความคิดของทุกฝ่าย เพื่อสร้างสังคมให้เข้มแข็งและสงบสุข

3. อุดมการณ์การเรียนรู้

อุดมการณ์การเรียนรู้ เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับการใฝ่เรียนรู้ การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน เพื่อการนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคม และประเทศชาติ รวมทั้งการมุ่งมั่นในการเรียนการทำงาน เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานให้ประสบความสำเร็จ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบอุดมการณ์เด็กดีในบทอาขยานภาษาไทย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็นระดับชั้นดังนี้

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีการนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ โดยถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียนรู้ ดังตัวอย่าง

วิชาหนาเจ้า

ไม่รู้วิชา	กลางคนเกิดมา
ไปเป็นข้าเขา	เคอะอยู่จนโต
บ้างเป็นคนไซ	เพราะเง่าเพราะง่
	เที่ยวขอกก็มี
	ถ้ารู้วิชา
ประเสริฐหนักหนา	ชูหน้าราศี
จะไปแห่งใด	มีคนปรานี
ยากไร้ไม่มี	สวัสดิมงคล
	ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานบทหลักที่นำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการมีความรู้ โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างประโยชน์ของการมีความรู้และโทษของการไม่มีความรู้อย่างชัดเจน

ในบทอาขยานบทเลือกนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดังตัวอย่าง

ตั้งไข่มดไข่มก

ตั้งเอยตั้งไข่ม

จะตั้งไข่มกมกมกม

ถึงว่าไข่มกมกม

ถ้าตกดินเสียก็อดหมดฝีมือ

ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า

อุตส่าห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ

ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ

อย่าตั้งค้อมตั้งไข่มไรเอย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น นำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ด้วยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนกับการตั้งไข่ม เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการแสดงความตั้งใจในเรื่องที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเช่นการตั้งไข่มกับการแสดงความตั้งใจในเรื่องที่ให้ประโยชน์อย่างเช่นการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน โดยแนะนำให้ทำความเข้าใจมาใช้ในการศึกษาเล่าเรียนจะดีกว่า

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีการนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวการศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะและการนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ผ่านเรื่องราวของตัวละครเด็กที่มีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน ดังตัวอย่าง

วิชาเหมือนสินค้า

ขี้เกียจคือปลาร้า จะทำลายให้เรือจม

เอาใจเป็นปืนคม ยิ่งระดมให้จมไป

จึงจะได้สินค้ามา คือวิชาอันพิสมัย

จงหมั่นมั่นหมายใจ อย่าได้คร้านการวิชา

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานบทหลักที่ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการศึกษาหาวิชาความรู้โดยเฉพาะ โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยอุปมาอุปไมยเพื่อเปรียบเทียบสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรคคือความขี้เกียจ และสื่ออารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจที่จะไม่เกียจคร้านในการเรียนและต้องศึกษาเล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งสะท้อนถึงอุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

ในบทอาขยานบทหลักยังมีการนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ผ่านเรื่องราวของตัวละครเด็ก ดังตัวอย่าง

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

ลูกผู้ขายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอุตส่าห์ทำสมาธิเรียน
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน จะจากเจียนใจขาดอนาใจ

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น นำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ด้านการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจากข้อความในวรรค “ลูกผู้ขายลายมือนั้นคือยศ” ได้สื่อให้เห็นว่า การที่ลูกผู้ขายจะมีชื่อเสียง เกียรติยศได้นั้นต้องมีความรู้ ดังนั้นจึงแสดงภาพพจน์นามนัยเพื่อกล่าวแทนความรู้ด้วยคำว่า “ลายมือ”

ส่วนในบทอาขยานบทเลือกมีการนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้โดยการถ่ายทอดเรื่องราวการศึกษาเล่าเรียนโดยเฉพาะ แต่ไม่มีการนำเสนอผ่านเรื่องราวของตัวละครเด็ก ดังตัวอย่าง

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน

เร่งสั่งรวเรียวไว้ใช้ว่าเล่น

การคำนวณควรชำนาญคุณหาเป็น

ช่วยให้เด่นดินักหนารู้ค่าคน

หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ

เรียนไปเถิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล

ยามยากแค้นแสนคับไม่อับจน

ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น นำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการมีความรู้ โดยการใช้ภาษาจินตภาพแสดงอารมณ์อัศจรรย์ใจในประโยชน์ของการมีความรู้ ซึ่งช่วยให้เป็นผู้มีความรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้หาเลี้ยงชีพตนเองได้

นอกจากนี้อุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการตั้งใจศึกษาหาความรู้ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ดังบทประพันธ์

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

ควรเราผู้เยาว์วัย จงใส่ใจการศึกษา

อบรมบ่มวิทยา

ปรุงปรีชาให้เชี่ยวชาญ

ขั้นนี้จักชื่อว่า

มีปัญญาไม่สมฐาน

ต้องหัดดัดสันดาน

กอบวิจารณ์ใช้ปัญญา

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาชยานข้างต้น นำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ในการตั้งใจศึกษาหาความรู้ โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่กระตือรือร้นให้เกิดอารมณ์ความมุ่งมั่นที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนให้มีวิชาความรู้ ต้องฝึกใจตนให้มีความรักความตั้งใจในการแสวงหาความรู้ เพื่อให้มีปัญญาเพิ่มพูนอยู่เสมอ

ส่วนบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ได้ปรากฏอุดมการณ์การเรียนรู้ แต่ปรากฏอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในด้านอื่น ๆ ตามที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลไปแล้ว

จากการวิเคราะห์บทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย สรุปได้ว่า บทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งบทอาชยานบทหลักและบทเลือกได้ปรากฏอุดมการณ์การเรียนรู้ 2 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์การเรียนรู้ในการมีความรู้ และอุดมการณ์การเรียนรู้ในการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน สำหรับอุดมการณ์การเรียนรู้ในการมีความรู้ ซึ่งจะมีการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงผลดีของการมีความรู้และโทษของการไม่มีความรู้ ส่วนอุดมการณ์การเรียนรู้ในการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจะมีการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงหลักการปฏิบัติตนในการศึกษาเล่าเรียนที่จะต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจ ความพยายามในการศึกษาหาความรู้

อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี

นอกจากอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังปรากฏอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีร่วมด้วย เพราะบทอาชยานเหล่านี้ยังมีอุดมการณ์อื่น ๆ แทรกอยู่ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ และถ่ายทอดความงามของภาษาตามขนบวรรณคดี เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรอบรู้ในทุก ๆ ด้าน มีความคิดเท่าทันผู้อื่น มีสุนทรียภาพทางอารมณ์ที่ดี และสามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น

อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏในบทอาชยาน มีอุดมการณ์ดังต่อไปนี้

1. อุดมการณ์การดำเนินชีวิต
2. อุดมการณ์การใช้ภาษาตามขนบวรรณคดี

1. อุดมการณ์การดำเนินชีวิต

อุดมการณ์การดำเนินชีวิต เป็นอุดมการณ์ตามความคิดความเชื่อที่สังคมให้การยอมรับ โดยอุดมการณ์การดำเนินชีวิตที่ถ่ายทอดไว้ในงานประพันธ์เกิดจากประสบการณ์โดยตรงและประสบการณ์โดยอ้อมของกวี ซึ่งกวีต้องการปลูกฝังและชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมและจะส่งผลดีต่อผู้ที่นำไปปฏิบัติ

การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี ในด้านอุดมการณ์การดำเนินชีวิตที่ปรากฏในบทอาชยาน มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

1.1 การพูด

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการพูด เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นและยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ทำลายผู้อื่นได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

นิราศภูเขาทอง

ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักสอ้อยอ่อยจิต
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องการพูดจาที่ดีและการพูดจาที่ไม่ดี โดยภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่สื่อความหมายตรงตัว เกิดความเข้าใจที่ง่าย แต่ให้ความสละสลวยไพเราะ และให้ความหมายลึกซึ้งกินใจถึงการพูดดีและการพูดไม่ดี ซึ่งส่งผลแตกต่างกันอย่างชัดเจน คนที่พูดดีก็จะมีแต่คนรักใคร่ ส่วนคนที่พูดไม่ดี คำพูดนั้นจะทำลายตนเองและทำลายมิตร

นอกจากการพูดจาดี ในบทอาขยานยังกล่าวถึงเรื่องการคิดก่อนพูด ซึ่งการคิดก่อนพูดจะช่วยให้เกิดการกลั่นกรองพิจารณาในคำพูด ส่งผลให้เกิดการพูดจาดี ไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น ดังตัวอย่าง

โคลงสุภาษิตนฤพุนาการ

เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด

พาที่มีสติรู้	รอคิด
รอบคอบชอบแลผิด	ก่อนพรั้ง
คำพูดพางลิต	เขียนร่าง เรียงแธ
ฟังเพราะเสนาจะต้อง	สัดทั้งห่าภัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องการคิดก่อนพูด โดยใช้ภาษาที่สื่อความหมายได้ชัดเจนถึงเรื่องการพูด ซึ่งก่อนที่จะพูดสิ่งใดต้องรู้จักพิจารณาไตร่ตรองถ้อยคำหรือรู้จักอดกลั้นก่อนพูดสิ่งใดออกไป เพราะการรู้จักคิดก่อนพูดจะก่อให้เกิดการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะน่าฟังและไม่เป็นภัยต่อตนเอง

สำหรับอุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการพูด มีปรากฏอย่างชัดเจนในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากผู้เรียนในช่วงวัยนี้เป็นวัยที่กำลังเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นและเริ่มเข้าสู่สังคมที่กว้างมากขึ้น ดังนั้นในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจึงเน้นเรื่อง

การพูดเพื่อป้องกันภัยจากสังคมด้วยการรู้จักคิดพิจารณาในการใช้คำพูดที่จะก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษต่อตนเอง

1.2 การฟัง

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการฟัง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ต่างจากการพูด เพราะการฟังที่ดี สามารถพิจารณาสิ่งที่รับฟังได้อย่างรู้เรื่องและเข้าใจจะส่งผลให้เกิดการพูดที่ดีและไม่ถูกหลอกลวง ดังตัวอย่าง

โคลงสุภาชินนฤพมณาการ

เพราะถามฟังความก่อนตัดสินใจ

ยินคดีมีเรื่องน้อย ไหญ่ไฉน ก็ดี

ยังบ่งเห็นไป

เด็ดด้วย

ฟังตอบขอบคำไข

คิดใคร่ ครวญนา

หอนตัดสินใจหันหัว

เหตุด้วยเบาความ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องการฟังอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำพื้นฐานที่สื่อความหมายชัดเจน เพื่อให้เกิดการรู้จักคิดพิจารณาเรื่องที่ได้อินได้ฟังมาอย่างถี่ถ้วน ก่อนจะตัดสินใจเชื่อในเรื่องนั้น ๆ

การให้คิดในเรื่องของการฟัง นอกจากเรื่องของการพิจารณาในการฟัง การฟังอย่างรู้เรื่องก็เป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกัน เพราะถ้าหากรับสารมาแล้วไม่เข้าใจเนื้อความในสารนั้น การสื่อสารก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ ดังตัวอย่าง

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง

ก็โปรดปรองปรืชาชาญ

เปรียบสิ้นชินน้ำตาล

รู้รสหวานซาบซ่านใน

ฟังไต่ไม่รู้ความ

วิชาทราชมจะงามไหน

เปรียบจวกักตักไต่

ไปรู้รสหมดทั้งมวล

ชิต บุรทัต

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดเกี่ยวกับความสำคัญของการฟัง โดยใช้การเปรียบเทียบการฟังที่รู้เรื่องและการฟังที่ไม่รู้เรื่อง ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่แตกต่างกัน อีกทั้งยังเปรียบเทียบผลของการฟังที่รู้เรื่องและการฟังไม่รู้เรื่องด้วยการแสดงจินตภาพการลิ้มรส เพื่อขยายผล

ของฟังให้มีความชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ซึ่งผลของการฟังที่รู้เรื่องเปรียบเหมือนการได้รับรู้รสของน้ำตาลที่มีรสชาติหวาน ส่วนการฟังที่ไม่รู้เรื่องเปรียบได้กับจวกัดอาหารที่ไม่ได้รับรู้รสชาติใด ๆ

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการฟัง มีปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นลำดับขั้นของการเรียนรู้เรื่องการฟัง โดยเริ่มจากการฝึกทักษะการฟังขั้นต้นที่ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระจากเรื่องที่ได้ยินได้ฟังมา จากนั้นจึงพัฒนาทักษะการฟังให้เกิดการพิจารณาเรื่องที่ฟังมาว่าน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

1.3 การเชื่อใจ

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเชื่อใจ ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่แสดงถึงความระมัดระวังตัวไม่เชื่อใจใครง่าย ๆ เพราะจิตใจของมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังตัวอย่าง

พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก

แล้วสอนว่าอย่าไว้วางใจมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องของการไม่ไว้วางใจใครง่าย ๆ โดยใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ สื่อความหมายชัดเจน รวมทั้งยังใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบกับน้ำใจของคนที่ไม่คงที่เหมือนเถาวัลย์ที่มีความคดเคี้ยว

บทอาขยานเรื่อง พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายที่แสดงถึงคติเรื่องการไม่ไว้วางใจผู้ใดง่าย ๆ อย่างชัดเจน ตรงไปตรงมา แต่บทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีปรากฏคติเรื่องการไม่ไว้วางใจผู้ใดง่าย ๆ แต่ใช้ภาษาจินตภาพในแนวเปรียบเทียบ ซึ่งไม่ได้กล่าวถึงคติเรื่องการไม่ไว้วางใจผู้ใดง่าย ๆ อย่างตรงไปตรงมา ดังตัวอย่าง

โคลงโลกนิติ

พระสมุทรสุดลึกล้ำ	คนนา
สายดั่งทิ้งทอดวา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นี้ไซ้	ยากแท้หยั่งถึง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องของการไม่ไวใจใครง่าย ๆ โดยใช้ภาษาจินตภาพแสดงการยกตัวอย่างเปรียบเทียบสิ่งที่สามารถวัดระดับ สามารถบอกค่าระดับได้ เทียบกับจิตใจมนุษย์ที่ไม่สามารถหาสิ่งใดมาวัดได้ ซึ่งจากการกล่าวเปรียบเทียบนี้ได้สะท้อนถึงคติในเรื่องการไม่ไวใจใครง่าย ๆ เพราะจิตใจของมนุษย์แต่ละคนยากแท้ที่จะคาดเดาได้

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเชื่อใจ เป็นอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องของความเชื่อใจที่ปลูกฝังให้กับผู้เรียนในช่วงวัยที่กำลังเริ่มเจริญเติบโตจากวัยเด็กสู่วัยรุ่นเพื่อย้ำให้ผู้เรียนได้ตระหนัก จดจำ และพึงระวัง อันเป็นการสร้างเกราะป้องกันภัยให้กับผู้เรียนตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก

1.4 การเลือกคบเพื่อน

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเลือกคบเพื่อน เป็นอุดมการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงผลของการคบเพื่อน ดังตัวอย่าง

โคลงโลกนิติ

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
หาง่าย หลายหมื่นมี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายาแทนซี-	วาอาตม์
หายาก ผากผีไข้	ยากแท้จักหา
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร	
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)	

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คิดในเรื่องการคบเพื่อน ซึ่งได้ชี้แนะให้รู้จักเลือกคบเพื่อนโดยแสดงให้เห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างเพื่อนกินและเพื่อนตาย โดยการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงการเปรียบเทียบผลของการคบเพื่อน หากเพื่อนที่คบอยู่เป็นเพื่อนกิน ย่อมหาง่ายและเพื่อนผู้นั้นจะจากไปโดยง่ายเช่นกัน แต่ถ้าเป็นเพื่อนตายย่อมอยู่เคียงข้างแม้ในวันที่กำลังได้รับความลำบาก

นอกจากการกล่าวถึงความแตกต่างของเพื่อนกินกับเพื่อนตาย ในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้นำเสนอเรื่องการคบเพื่อนอย่างชัดเจน โดยกล่าวชัดเจนที่จะต้องไม่เลือกคบคนพาล และต้องเลือกคบบัณฑิต ดังตัวอย่าง

มงคลสูตรคำฉันท์

หนึ่งคือคบคนพาล	เพราะจะพาประพฤติผิด
หนึ่งคบคนบัณฑิต	เพราะจะพาประสพผล
หนึ่งกราบและบูชา	อภิภูชะนีย์ชน
ข้อนี้แหละมงคล	อดิเรกอุดมดี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ให้คติในเรื่องการคบเพื่อนระหว่างคนพาลกับคบบัณฑิตอย่างชัดเจน โดยใช้ภาษาจินตภาพที่เน้นย้ำผลที่จะเกิดจากการไม่คบคนพาลแต่เลือกคบบัณฑิต เพราะการเลือกคบคนพาลจะนำพาไปสู่การประพาศผิด แต่ถ้าวเลือกคบบัณฑิตจะนำพาไปสู่การประพาศชอบ ซึ่งจะได้รับแต่สิ่งที่ดี

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการคบเพื่อนเป็นอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังให้ผู้เรียนที่กำลังเข้าสู่วัยรุ่นและกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่น รวมทั้งผู้เรียนที่กำลังจะพ้นช่วงวัยรุ่นเข้าสู่วัยทำงานต้องตระหนักคิดและพิจารณาในการเลือกคบเพื่อน โดยสามารถแยกแยะเพื่อนที่ดีและเพื่อนที่ไม่ดีได้และสามารถเลือกคบเพื่อนที่จะนำพาตนเองไปสู่หนทางแห่งความเจริญได้

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์การดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏในบทอาขยาน สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่เป็นเกะปองกันภัยจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพูด การฟัง การเชื่อใจ และการเลือกคบเพื่อน ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องตระหนักและปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม เพื่อช่วยส่งเสริมให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่นและปลอดภัย

นอกจากอุดมการณ์การดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี ยังมีอุดมการณ์การใช้ภาษาตามขนบวรรณคดีปรากฏในบทอาขยานร่วมด้วย

2. อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดี

อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีเป็นอุดมการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยายภาพและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครให้ปรากฏออกมาอย่างโดดเด่น สะท้อนการใช้ภาษาพจน์ที่มีการเลือกสรรถ้อยคำไว้อย่างไพเราะเพื่อการแสดงจินตภาพอันงดงามหรือจินตภาพที่ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ซึ่งตามขนบวรรณคดีในบทประพันธ์ที่นำเสนอเรื่องราวของกวี ได้แก่ วรรณคดีประเภทนิราศ และบทประพันธ์ที่นำเสนอเรื่องราวของตัวละคร เช่น นิทาน วรรณคดีการละคร บทเสภา เป็นต้น ซึ่งบทประพันธ์เหล่านี้จะถ่ายทอดบทพรรณนาที่แสดงให้เห็นภาพบรรยายภาพและสะท้อนถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีหรือตัวละครอย่างโดดเด่น เพื่อสร้างอารมณ์สให้แกผู้อ่านให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาและรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีได้อย่างลึกซึ้ง

การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี ในด้านอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยาน มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีเริ่มมีปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยบทพรรณนาจะปรากฏในบทอาขยานที่นำเสนอเรื่องราวของตัวละครเด็ก ดังตัวอย่าง

พระอภัยมณี ตอน สุตสาครเข้าเมืองการเวก

บัดเดี๋ยวดังห่าแห่งวังเวงแว่ว สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะเง้อหา
เห็นโยคีขี้รุ่งฟุ้งออกมา ประคองพาขึ้นไปจนบรรพต
พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทพรรณนาบรรยากาศที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนแปด โดยพรรณนาถึงบรรยากาศที่ตัวละครกำลังสัมผัสอยู่ในขณะนั้น โดยมีการใช้ภาษาจินตภาพการได้ยินและการเคลื่อนไหวมาช่วยสร้างบรรยากาศ ก่อให้เกิดภาพของตัวละครที่กำลังได้ยินเสียงดังแว่วจนต้องเหลียวมองหาเสียงที่ได้ยิน และได้เห็นพระโยคีที่ขี้ส่ายรุ่งเข้ามาช่วยตนเองขึ้นไปยังภูเขา

สำหรับบทพรรณนาในบทอาขยานที่มีการพรรณนาให้เห็นภาพบรรยากาศอย่างโดดเด่น ยังมีบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครอย่างลึกซึ้งและโดดเด่นเช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ปรากฏในบทอาขยานเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม ดังบทประพันธ์

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

ลูกก็เลดูแม่แม่ดูลูก ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
สะอื้นร่ำอาลาด้วยอาลัย แล้วแข่งใจจากนางตามทางมา
เหลียวหลังยังเห็นแม่เขม้น แม่ก็เห็นลูกน้อยละห้อยหา
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาณ โอ้เปล่าตาต่างสะอื้นย่นตะลึง
พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครด้วยการใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนเสภาที่ถ่ายทอดอารมณ์เศร้าของมารดาและบุตรอย่างโดดเด่นที่ทั้งสองคนจะต้องจากลากันและสะท้อนถึงอารมณ์รักของมารดาและบุตรที่มีต่อกันอย่างลึกซึ้ง

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย พบการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในบทอาขยานบทหลักซึ่งเป็นบทอาขยานที่ถ่ายทอดเรื่องราวของตัวละครซึ่งบทพรรณนาเหล่านั้นปรากฏในบทอาขยานที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอนทั้งสิ้น

สำหรับอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ปรากฏการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันอย่างโดดเด่น ดังตัวอย่าง

นิราศภูเขาทอง

มาถึงบางธรณีทวีโคก ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
 ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
 เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก้เท่านี้ ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
 ล้วนหนามหนึบเจ็บแสบคับแคบใจ เหมือนนกไร้รังเร่อยู่เอย

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
 เดียวนี้มอญถอนไรจุเหมือนตุ๊กตา ทั้งผัดหน้าจิบเข้ามาเหมือนชาวไทย

พระสุนทรโวหาร (ภู่)
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานประเภทกลอนนิราศ ซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องการใช้ภาษาพรรณนาบรรยายภาพของสถานที่และอารมณ์ความรู้สึกของกวี โดยในบทแรกจะเน้นการใช้ภาษาจินตภาพแสดงอารมณ์ความรู้สึกโศกเศร้าในโชคชะตาของกวีที่แม่แผ่นดินจะมีพื้นที่มากมายแต่กลับไม่มีที่อยู่อาศัย ส่วนบทที่สองจะเน้นการใช้ภาษาจินตภาพแสดงบรรยายภาพของหมู่บ้านชาวมอญ โดยมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นภาพความเหมือนของชาวมอญกับชาวไทยอย่างชัดเจน โดยชาวมอญมีการทอผ้าและแต่งผมเหมือนคนไทย

ในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นยังปรากฏการใช้ภาษาพรรณนาบรรยายภาพและอารมณ์ความรู้สึกอย่างโดดเด่น ดังตัวอย่าง

บทพากย์เอราวัณ

อินทรชิตบิดเบียนกายิน	เหมือนองค์อมรินทร์
ทรงศขเอราวัณ	
ช้างนิมิตฤทธิแรงแข่งขัน	เผือกผ่องผิวพรรณ
สี่สังข์สะอาดโอฬาร	
สามสิบสามเศียรโสภาค	เศียรหนึ่งเจิดงา
ดั่งเพชรรัตน์รูจี	
งานหนึ่งเจ็ดโบกขรณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกออุบลบันดาล	

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ฉบัง 16 ซึ่งจากที่มาของเรื่อง กระทรวงศึกษาธิการ (2558) อธิบายไว้ว่า เนื้อเรื่องมาจากเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนศึกอินทรชิต กวีในสมัยอยุธยานำมาแต่งเป็นบทพากย์สำหรับแสดงหนังใหญ่และโขน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ ซึ่งจากที่มาของเรื่องที่มีการ

สร้างขึ้นเพื่อนำมาแสดง ดังนั้นในบทอาขยานนี้จึงมีการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกอย่างโดดเด่น รวมทั้งใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อขยายภาพของช้างเอราวัณให้ชัดเจน ก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกชื่นชมและอัศจรรย์ใจในความงามและความยิ่งใหญ่ของช้างเอราวัณ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะปรากฏบทอาขยานที่เน้นการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก โดยส่วนมากเป็นบทอาขยานที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน ดังตัวอย่าง

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

วิเวกวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น คนขยับยืนชิงตะลึงหลง
ให้หิววาบซาบทรวงต่างวังงง ลืมณรงครับสู้เงี้ยวหุง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
ว่าจากเรือนเหมือนนกมาจากรัง อยู่ข้างหลังก็จะและแฉะคอย
พระสุนทรโวหาร (ภู่)
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น เป็นบทอาขยานประเภทกลอนสุภาพ ซึ่งมีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครในขณะนั้น โดยใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์เพลงปี่ของพระอภัยมณีที่สามารถสะกดข้าศึกให้เกิดความรู้สึกหวนระลึกถึงบ้านเมืองที่จากมาเหมือนนกที่จากรัง ซึ่งมีการใช้ภาพพจน์อุปมาช่วยด้วย เพื่อเร้าอารมณ์ความรู้สึกเศร้าให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากบทอาขยานประเภทกลอนที่ปรากฏการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนมาก ในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นยังปรากฏบทอาขยานที่มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกด้วยฉันทลักษณ์ประเภทอื่น ๆ ร่วมด้วย ดังตัวอย่าง

พระสุริยทัตตชาดคอช้าง

ขุนมอญร้อนง้าวฟาด ฉาดชะ
ขาดแล่งตราบอระ หรูปตัน
โอสรืบกัณพระ ศพสู่ นครแะ
สูญชีพไปสู่ญสิ้น พจน์ผู้สรรเสริญ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการแต่งคือโคลงสี่สุภาพ ซึ่งมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศในการสู้รบ โดยแสดงจินตภาพการเคลื่อนไหวร่างกายในการใช้อาวุธฟาดฟันใส่พระสุริยทียอย่างชัดเจน อีกทั้งยังถ่ายทอดอารมณ์ของความเสียใจในการสิ้นพระชนม์ของพระสุริยทีย

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ามีบทอาขยานที่ใช้ภาษาจินตภาพแสดงการพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก โดยส่วนใหญ่เป็นบทอาขยานประเภทกลอน เพราะฉันทลักษณ์ประเภทกลอนสามารถใช้ถ้อยคำพรรณนาเรื่องราวได้จำนวนมาก รวมทั้งมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงภาพความเปรียบให้ชัดเจนขึ้นและเร้าอารมณ์ให้มีความรู้สึกร่วมกับตัวละครมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้บทอาขยานประเภทนิราศจะมีการใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาบรรยากาศของสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น ร่วมกับการพรรณนาความรู้สึกของกวีที่มีความรู้สึกต่อสถานที่นั้น ๆ เชื่อมกับความรู้สึกหวนหวนนางอันเป็นที่รักที่ไม่ได้ร่วมเดินทางมาด้วย

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายปรากฏอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยานที่มีรูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทอื่น ๆ นอกเหนือจากบทอาขยานที่ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน ดังตัวอย่าง

มหาเวสสันดรชาดก ตอน กัณท์มัทรี

“...ฝูงลิงค่างบ้างชะนีที่นอนหลับ ก็กลิ้งกลับเกือกตัวอยู่ยั่วเย้า ทั้งนกหูกก็จ้วเจีย เหงาเจียบทุกรวงรัง แต่แม่เทียวเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศทั่วประเทศ ทุกราวป่า สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สุดโสตแล้วที่แม่จะซบทราบฟัง สำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียกพิไรร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้นเห็นสุดคิด จะได้พานพบประสปรอย พระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย จึงตรัสว่าเจ้าดวงมณฑาทองทั้งคู่ของแม่เอ๋ย หรือเจ้าทั้งขว้างวางจิตไปเกิดอื่น เหมือนแม่ฝันเมื่อคืนนี้แล้วแล...”

เจ้าพระยาคลัง (หน)

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)

จากบทอาขยานข้างต้น รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ใช้เป็นประเภทร่ายยาว ซึ่งสามารถพรรณนาเนื้อหาได้อย่างไม่สิ้นสุด โดยในบทอาขยานนี้ใช้ภาษาจินตภาพแสดงภาพบรรยากาศอันเจียบสงบ เนื่องจากเป็นเวลากลางคืนที่ตึกสงัด สัตว์หลากหลายชนิดกำลังหลับใหลอยู่ เป็นการสร้างความขัดแย้งกับอารมณ์ความรู้สึกของพระนางมัทรีที่กำลังร่ำรุ่มและโศกเศร้าจากการตามหาบุตรและธิดา

นอกจากการใช้ภาษาจินตภาพแสดงภาพบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ยังมีการใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาเรื่องราวที่สะท้อนถึงอารมณ์ความรู้สึกของกวีร่วมด้วย ดังตัวอย่าง

กาพย์เห่เรือ ตอน เห่ชมเรือกระบวน

สุพรรณหงส์ทรงพุ่มห้อย	งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรมมินทร์	ลีนลาคเลื่อนเตือนตาชม
เรือชัยไว้องว้าง	รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเล่าเร้าระดม	หม่นท่ายเฝ้าเดินคู่กัน
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐ์สุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)	
(กระทรวงศึกษาธิการ, 2558)	

จากบทอาขยานข้างต้น ใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์เห่เรือ ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท และกาพย์ยานี 11 มาแต่งขยายโดยไม่จำกัดจำนวนบท ซึ่งในตัวอย่างบทอาขยานข้างต้นใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ยานี 11 โดยใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาถึงเรือพระที่นั่งของพระมหากษัตริย์ที่มีความงดงามยิ่ง อีกทั้งเสียงร้องเห่เรือของฝีพายที่พร้อมเพรียงกัน จากภาพความงดงามนี้ยังสะท้อนถึงอารมณ์ของกวีที่ชื่นชมในกระบวนเรือที่งดงามและความพร้อมเพรียงของฝีพาย

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพบอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีเหมือนกับที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะมีการใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่หลากหลายมากกว่าในการนำเสนอภาษาจินตภาพพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาวិทยานิพนธ์เรื่อง บทอาขยาน : ภาษาจินตภาพและการนำเสนออุดมการณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย และเพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรก สรุปผลของการวิจัย และประเด็นที่สองเป็นการอภิปรายผล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สรุปผล

การศึกษาภาษาจินตภาพและอุดมการณ์ในบทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 63 บท ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย 2) เพื่อศึกษาคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย 3) เพื่อศึกษาอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และ 4) อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาษาจินตภาพ แนวคิดเกี่ยวกับภาพพจน์ และแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) ผลการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย พบว่า ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศด้วยการใช้ถ้อยคำง่าย ๆ สื่อความหมายโดยตรงชัดเจน ซึ่งในบทอาขยานบทหลักจะมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานเพื่อสื่อถึงอารมณ์รักในพฤติกรรมของสัตว์ที่แสดงออกเหมือนอย่างมนุษย์ การถ่ายทอดอารมณ์อัศจรรย์ใจในผลดีของการมีสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์เพื่อการเชิญชวนให้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจร่วมกับภาพพจน์อุปลักษณ์ เพื่อแสดงความสำคัญของมีความรู้ และยังสื่อถึงอารมณ์อัศจรรย์ใจในประโยชน์ของความรู้ ถือเป็น การกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจในการเรียน และยังถ่ายทอดอารมณ์รักเกียจหากเป็นผู้ไม่มีความรู้

ส่วนภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศและอารมณ์ที่หลากหลายลักษณะมากกว่าบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น เช่น การเข้าข้อความในต้นวรรคเพื่อเน้นย้ำความสำคัญของข้อความ การยกตัวอย่างเรื่องราว 2 เรื่องราวมาเปรียบเทียบกันเพื่อนำเสนอเรื่องราวให้เห็นถึงผลที่แตกต่างกัน เช่น การใช้ภาษาจินตภาพถ่ายทอดอารมณ์รักเกียจในคำพูดที่หยาบคายและอารมณ์รักในคำพูดที่ไพเราะ หรือการนำเสนอเรื่องราวให้เห็นถึงผลที่คล้ายคลึงกัน เช่น การที่ถ่ายทอดอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจให้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนเอง

สำหรับภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เน้นบทอาขยานที่นำเสนอเรื่องราวของตัวละครเด็ก จึงมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศที่สะท้อนภาพอย่างชัดเจนและใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงภาพความเหมือนเพื่อสร้างความเข้าใจมากขึ้น อีกทั้งยังสื่ออารมณ์ที่หลากหลาย เช่น อารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน อารมณ์รักและอารมณ์เศร้าที่มีต่อมารดา ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครและเข้าใจในเรื่องราวได้ดี

นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบความรู้เป็นสินค้าอันล้ำค่า และแสดงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อศึกษาเล่าเรียนให้สำเร็จ อีกทั้งมีการใช้ภาพพจน์นามนัย เพื่อแสดงการเอ่ยแทนสิ่งที่ต้องการจะกล่าวถึง ซึ่งเป็นการใช้คำสำคัญเพียงถ้อยคำสั้น ๆ แต่สื่อความหมายแทนได้ เพราะเป็นถ้อยคำที่ทุกคนต่างเข้าใจกันดีว่าสามารถนำมาใช้เรียกแทนสิ่งใดได้ เช่น การใช้คำว่า “วงศ์หงส์” แทนการบอกเชื้อสายของผู้ที่มีต้นกำเนิดสูงส่ง และมีการใช้ภาพพจน์อดีตพจน์ ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความรักชาติและเสียสละเพื่อชาติ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย มีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ และมีการใช้ภาพพจน์อดีตพจน์เพื่อปลุกเร้าอารมณ์ให้เกิดความรักชาติและเสียสละเพื่อชาติเหมือนดังที่ปรากฏในบทอาขยานบทหลัก ซึ่งนอกจากการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์เหล่านี้ ในบทอาขยานบทเลือกยังปรากฏการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงภาพพจน์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดหาคำตอบด้วยตนเองเกี่ยวกับผลของการกระทำต่าง ๆ และยังสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สำหรับภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ปรากฏบทอาขยานที่มีเนื้อหาโดดเด่นด้านคำสอนซึ่งมีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เรียบง่าย แสดงความหมายชัดเจน เข้าใจได้ง่าย และสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติตนที่ดี นอกจากบทอาขยานที่เน้นการนำเสนอคำสั่งสอนเป็นหลัก ยังปรากฏบทอาขยานที่ถ่ายทอดภาษาจินตภาพเพื่อแสดงบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อุปมาอย่างโดดเด่น ได้แก่ การใช้ภาษาจินตภาพถ่ายทอดความโศกเศร้าเสียใจที่ไร้ที่อยู่อาศัยเหมือนนกที่จากรัง หรือการใช้ภาษาจินตภาพถ่ายทอดความอัศจรรย์ใจในความงดงามของสัตว์ในวรรณคดี เป็นต้น

ส่วนบทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่พรรณนาบรรยากาศ อารมณ์ และภาพพจน์อุปมาเป็นหลัก สะท้อนถึงการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่คัดสรรมาเป็นอย่างดี เพื่อการสร้างภาพจินตนาการที่งดงาม ชัดเจน และก่อให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ในการอ่าน

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงความเปรียบอย่างโดดเด่น โดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์และอุปมาทั้งบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอนและบทอาขยานที่เป็นบทพรรณนาฉากและอารมณ์ความรู้สึก

2) ผลการวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานภาษาไทย พบว่า ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกมีการเลือกใช้ถ้อยคำพื้นฐานง่าย ๆ เหมาะสำหรับผู้เรียนที่เริ่มอ่านและเขียน เน้นการสื่ออารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบของสังคม และสำหรับความแตกต่าง บทอาขยานบทหลักจะถ่ายทอดภาษาจินตภาพใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่หนึ่งเป็นการใช้บุคลาธิษฐานเพื่อเปรียบพฤติกรรมของสัตว์และสิ่งแวดล้อมว่ามีการกระทำเหมือนอย่างมนุษย์และถ่ายทอดอารมณ์รักและชื่นชมในการแสดงออกถึงพฤติกรรมเหล่านั้น ส่วนลักษณะที่สองมีการถ่ายทอดจินตภาพเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งสื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการเรียน และใช้อุปลักษณ์เพื่อเปรียบวิชาความรู้ว่าเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพ

ส่วนบทอาขยานบทเลือกมีการถ่ายทอดภาษาจินตภาพ โดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อชี้แนะถึงสิ่งที่ผู้เรียนควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ อีกทั้งการใช้ภาพพจน์มีความหลากหลาย เช่น การใช้อุปลักษณ์ อุปมา และคำถามเชิงวาทศิลป์ รวมทั้งการสื่ออารมณ์มุ่งมั่นในหลากหลายเรื่อง เช่น อารมณ์มุ่งมั่นในการดูแลประเทศชาติบ้านเมือง การศึกษาเล่าเรียน การทำความดี แต่บทอาขยานบทหลักจะปรากฏภาพพจน์บุคลาธิษฐานและอุปลักษณ์ รวมทั้งถ่ายทอดอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจเฉพาะเรื่องการศึกษา

สำหรับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกได้สื่อถึงอารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อแสดงความเปรียบให้เห็นความสำคัญของสิ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จในการศึกษา เช่น ความเพียรพยายามเปรียบเป็นพลทหารของเรือที่จะช่วยขับเคลื่อนให้เรือไปสู่จุดหมายได้สำเร็จ ซึ่งเรือก็เปรียบเสมือนตัวผู้เรียนที่ต้องอาศัยความเพียรพยายามในการนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตเช่นกัน ส่วนด้านความแตกต่าง บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่ถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวผ่านตัวละครเด็ก แต่บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่นำเสนอเนื้อหาเป็นคู่เปรียบเทียบที่มีผลของการกระทำสอดคล้องกันและขัดแย้งกัน เพื่อเป็นการขยายความเข้าใจและเชื่อมความสัมพันธ์ของเรื่องราว

ส่วนคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่าทั้งบทอาขยานบทหลักและบทอาขยานบทเลือกมีการใช้ภาพพจน์อุปมาเป็นส่วนมาก ส่วนความแตกต่าง บทอาขยานบทหลักจะเน้นบทอาขยานที่เป็นหลักคำสอน แต่บทอาขยานบทเลือกจะเน้นบทอาขยานที่มีความโดดเด่นด้านการใช้ภาษา มักเป็นบทอาขยานที่พรรณนาฉากบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร

สำหรับคุณค่าและลักษณะเด่นของภาษาจินตภาพในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความโดดเด่นทั้งการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ โดยนำภาพพจน์เปรียบเทียบมาช่วยสร้างจินตภาพให้เกิดภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งการถ่ายทอดอารมณ์อัศจรรย์ใจต่อความงดงามของสิ่งที่ได้พบเห็น ส่วนบทอาขยานประเภทหลักที่เน้นหลักคำสอนมีการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย แต่สื่ออารมณ์ให้เกิดความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติตามหลักคำสอนได้เป็นอย่างดี ส่วนความแตกต่าง บทอาขยานบทเลือกมีบทอาขยานที่คัดเลือกมาจากกวีนิพนธ์ที่ชี้แนะ

แนวความคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้ผู้เรียนเกิดการระลึกถึงและตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม

นอกจากผลการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพในบทอาขยาน ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานร่วมด้วย

3) อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สามารถจำแนกอุดมการณ์ ได้ดังนี้

3.1) อุดมการณ์ชาติ สอดคล้องกับคุณลักษณะข้อที่ 1 คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และคุณลักษณะข้อที่ 7 คือ รักความเป็นไทย

3.2) อุดมการณ์เด็กดี สอดคล้องกับคุณลักษณะข้อที่ 2 คือ ซื่อสัตย์สุจริต คุณลักษณะข้อที่ 3 คือ มีวินัย และคุณลักษณะข้อที่ 5 อยู่อย่างพอเพียง

3.3) อุดมการณ์การเรียนรู้ สอดคล้องกับคุณลักษณะข้อที่ 4 คือ ใฝ่เรียนรู้และคุณลักษณะข้อที่ 6 คือ มุ่งมั่นในการทำงาน

ผลการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า อุดมการณ์ชาติ แบ่งเป็นชุดความคิด 3 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ อุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนา และอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ สำหรับอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความรักชาติ ในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการใช้ภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย และแสดงออกสื่อถึงความรักชาติอย่างชัดเจน มีการใช้ภาษาจินตภาพที่สร้างความปลุกใจให้เกิดความตระหนักและห่วงแหนประเทศชาติ แต่บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะแฝงอุดมการณ์ความรักชาติผ่านการนำเสนอความเป็นไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพื่อสร้างความประทับใจในความเป็นไทยและเห็นความสำคัญของความเป็นไทย ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความรักในชาติบ้านเมือง โดยพร้อมที่จะปกป้องอนุรักษ์ความเป็นไทยและบำรุงรักษาประเทศชาติด้วยความเต็มใจ

ส่วนอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาไม่มีปรากฏในบทอาขยานบทหลักระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น แต่ปรากฏในบทอาขยานบทเลือกที่มีการกล่าวถึงการเคารพบูชาศาสนาโดยตรง ส่วนบทอาขยานในระดับชั้นอื่น ๆ จะใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาด้วยการกล่าวถึงการยึดมั่นในหลักปฏิบัติตนตามหลักศาสนาพุทธ เช่น การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การละเว้นอกุศล เป็นต้น และการนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์มีการนำเสนออย่างชัดเจนในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น โดยประชาชนไทยต้องให้ความเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนำเสนออุดมการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในลักษณะของการถ่ายทอดเรื่องราวการสงครามของพระมหากษัตริย์ไทยที่ได้มุ่งมั่นตั้งใจต่อสู้กับข้าศึกอย่างไม่เกรงกลัวอันตราย

ต่อมาการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดี สำหรับบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น มีการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญู และเน้นเรื่องความมีน้ำใจและการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม ก่อให้เกิดความรักในหมู่

คณะและลดการขัดแย้งในสังคมได้ ส่วนบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการนำเสนอ
อุดมการณ์เด็กดีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งความอดทนและความไม่ย่อท้อต่อการทำงาน

ส่วนบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่อง
การรักษาความซื่อสัตย์ที่จะต้องไม่ปกปิดความผิดและกล่าวคำขอโทษเสมอเมื่อกระทำผิด รวมทั้ง
อุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความมีน้ำใจที่จะต้องมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และ
อุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความกตัญญูที่จะต้องมีความกตัญญูต่อบิดามารดาและตอบแทนพระคุณบิดา
มารดา ส่วนบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีการนำเสนออุดมการณ์เด็กดีในเรื่องความ
กตัญญูต่อผู้มีพระคุณทั้งบิดามารดาและครูอาจารย์ รวมทั้งการสร้างสามัคคีในหมู่คณะ สรุปได้
ว่าอุดมการณ์เด็กดีเป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีตามกรอบของสังคม เช่น การมี
ความกตัญญู มีความซื่อสัตย์สุจริต มีการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และการรักษาสังแวดล้อม เป็นต้น

สำหรับอุดมการณ์การเรียนรู้ที่ปรากฏในบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นมี
การนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ด้วยการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นผลดีของการศึกษาเล่าเรียน
ส่วนบทอาชยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ผ่านบทอาชยานที่มี
เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนอย่างตรงไปตรงมา และนำเสนออุดมการณ์การเรียนรู้ผ่านเรื่องราว
ของตัวละครเด็กโดยสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนร่วมด้วย

ส่วนบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นไม่ได้ปรากฏอุดมการณ์การเรียนรู้ แต่
ปรากฏอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในด้าน
อื่น ๆ และบทอาชยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งบทอาชยานบทหลักและบทเลือกได้ปรากฏ
อุดมการณ์การเรียนรู้ 2 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการมีความรู้ และอุดมการณ์
การเรียนรู้ในด้านการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน สำหรับอุดมการณ์การเรียนรู้ในด้านการมีความรู้ ซึ่งจะมี
การนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงผลดีของการมีความรู้และโทษของการไม่มีความรู้ ส่วนอุดมการณ์การ
เรียนรู้ในด้านการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจะมีการนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงหลักการปฏิบัติตนใน
การศึกษาเล่าเรียนที่จะต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความตั้งใจ ความพยายามในการศึกษาหา
ความรู้ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางการศึกษา

สรุปได้ว่าอุดมการณ์การเรียนรู้เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับการใฝ่เรียนรู้ การตั้งใจศึกษา
เล่าเรียน เพื่อนำความรู้ไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อคุณประโยชน์ที่จะส่งต่อตนเองต่อ
สังคม และประเทศชาติ รวมทั้งการมุ่งมั่นในการเรียนการทำงาน เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานให้ประสบ
ผลสำเร็จ

4) อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี

อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏในบทอาชยาน มีผลการ
วิเคราะห์อุดมการณ์ดังต่อไปนี้

4.1) ผลการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏใน
บทอาชยานในด้านอุดมการณ์การดำเนินชีวิต ประกอบด้วย 4 ชุดความคิด ได้แก่ อุดมการณ์การ
ดำเนินชีวิตในเรื่องการพูด อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการฟัง อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่อง
การเชื่อใจ และอุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเลือกคบเพื่อน

สำหรับอุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการพูดจะถ่ายทอดคติในเรื่องการพูดที่ดีและการพูดที่ไม่ดี การคิดก่อนพูด ซึ่งมีปรากฏอย่างชัดเจนในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เน้นเรื่องการพูดเป็นสำคัญ

ต่อมาอุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการฟัง โดยให้คติในเรื่องการฟังอย่างมีวิจารณญาณ การฟังอย่างรู้เรื่อง อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการฟัง มีปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นลำดับขั้นตอนของการฟัง โดยเริ่มจากการสร้างทักษะการฟังขั้นพื้นฐานที่ต้องเข้าใจสาระจากเรื่องที่ฟังได้อย่างถูกต้อง จากนั้นจึงนำไปสู่การฟังอย่างมีวิจารณญาณที่จะต้องพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังมาว่าน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

อุดมการณ์การดำเนินชีวิตต่อมาคืออุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเชื่อใจ โดยให้คติในเรื่องของการไม่ไวใจใครง่าย ๆ อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเชื่อใจปรากฏในบทอาขยานทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในเรื่องของความเชื่อใจที่ต้องเน้นย้ำให้ผู้เรียนตระหนักและมีความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะต้องไม่เชื่อใจใครง่าย ๆ

ส่วนอุดมการณ์การดำเนินชีวิตที่พบต่อมาได้แก่ อุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการเลือกคบเพื่อน โดยให้คติในเรื่องการคบเพื่อนระหว่างคนพาลกับบัณฑิตอย่างชัดเจน โดยใช้ภาษาจินตภาพเน้นย้ำผลที่จะเกิดจากการคบคนพาลและการคบบัณฑิต ปรากฏโดยอุดมการณ์การดำเนินชีวิตในเรื่องการคบเพื่อนในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกฝังเรื่องการคบเพื่อนเป็นเรื่องที่ต้องเน้นย้ำให้ผู้เรียนในช่วงวัยเหล่านี้รู้จักคิดพิจารณาในการเลือกคบเพื่อนที่จะนำพาตนเองไปสู่หนทางแห่งความเจริญหรือหนทางแห่งความเสื่อม

4.2) ผลการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดีที่ปรากฏในบทอาขยานในด้านอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดี มีผลการวิเคราะห์ดังนี้ อุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีในบทอาขยาน มีปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย พบการใช้ภาษาเพื่อพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร โดยใช้ฉันทลักษณ์ประเภทกลอน โดยใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องราวของตัวละครเด็ก ต่อมาบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ามีการใช้ภาษาจินตภาพแสดงการพรรณนาบรรยากาศและความรู้สึก โดยส่วนใหญ่เป็นบทอาขยานประเภทกลอน โดยใช้ภาษาจินตภาพพรรณนาเกี่ยวกับการเดินทาง ความงดงามของธรรมชาติ และการถ่ายทอดอารมณ์ด้วยความสะท้อนใจ

ถัดมาบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายพบอุดมการณ์การใช้ภาษาจินตภาพตามขนบวรรณคดีเหมือนกับที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่บทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะมีการใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่หลากหลายมากกว่าในการนำเสนอภาษาจินตภาพพรรณนาบรรยากาศและอารมณ์ความรู้สึก เช่น ใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ประเภทฉันท์ ร่าย กาพย์เห่ เป็นต้น

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ภาษาจินตภาพในบทอาขยานจะเป็นการเลือกใช้ถ้อยคำที่มีความไพเราะพร้อมทั้งถ่ายทอดเรื่องราวจากความคิด ประสบการณ์ และความรู้สึก ได้อย่างเข้าใจและให้ภาพที่ชัดเจน ดังที่ นิตยา แก้วคัลณา (2551) กล่าวไว้ว่า กวีไทยสืบสานจินตภาพตามขนบ อันสื่อแสดงรสนิยมทางวรรณศิลป์ที่ใช้สื่อผสมผสานร่วมกัน ซึ่งครอบคลุมถึงความคิด ความรู้ และค่านิยมของคนในสังคม ทำให้การใช้จินตภาพเพื่อสื่อภาพและช่วยในการสร้างบรรยากาศที่สัมพันธ์กับสถานที่ เวลา และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ นั้นแตกต่างกันไป

จากผลการวิเคราะห์ภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานภาษาไทย พบว่า บทอาขยานในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นเน้นฉันทลักษณ์ประเภทกลอนดอกสร้อย เพราะกลอนดอกสร้อยเป็นฉันทลักษณ์ที่ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ มีท่วงทำนองการอ่านที่สนุก สร้างความจดจำได้ดี

ส่วนภาษาจินตภาพที่ปรากฏในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่มีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐานแสดงพฤติกรรมของสัตว์ที่เหมือนกับพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อสร้างพฤติกรรมแบบอย่างที่ดี และการใช้ภาษาจินตภาพแสดงเนื้อหาที่มีการยกตัวอย่างเรื่องราวมาเปรียบเทียบกับการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบที่หลากหลาย เช่น อุปมา อุปลักษณ์เพื่อนำเสนอให้เห็นผลที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน และช่วยขยายภาพของสิ่งที่ต้องการกล่าวถึงให้โดดเด่นและเกิดความเข้าใจที่ง่ายยิ่งขึ้น ต่อมาบทอาขยานในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายมีการมุ่งนำเสนออารมณ์ความมุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน โดยใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความสำคัญของการเรียน รวมทั้งมีการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อแสดงอารมณ์มุ่งมั่นตั้งใจในเรื่องอื่น ๆ เช่น การมุ่งมั่นตั้งใจทำนุบำรุงประเทศ ปกป้องชาติบ้านเมือง และมีความตั้งใจอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ตลอดไป เป็นการสะท้อนถึงการสร้างบรรทัดฐานที่ถูกต้องดีงามให้ผู้เรียนในวัยนี้ เพราะผู้เรียนในวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มเข้าใจสังคมสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดังนั้นจึงต้องสร้างพื้นฐานทางความคิดให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องเหมาะสม ฉะนั้นจึงมีการคัดสรรบทอาขยานที่นำเสนอภาษาจินตภาพด้วยถ้อยคำเรียบง่ายแต่ให้ความไพเราะและถ่ายทอดเนื้อหาคติคำสอนได้ชัดเจน

ส่วนบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นที่มุ่งเน้นการใช้ภาษาจินตภาพเพื่อถ่ายทอดหลักคำสอนอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนในวัยนี้ยังคงต้องเรียนรู้ระเบียบบรรทัดฐานทางสังคมเป็นหลัก เนื่องจากผู้เรียนในวัยนี้กำลังเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น เป็นวัยที่ยึดมั่นในความคิดเป็นของตนเองเป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องปลูกฝังหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องด้วยการใช้ภาษาจินตภาพที่ไพเราะแต่สื่อความหมายได้อย่างเข้าใจ รวมทั้งผู้เรียนในวัยนี้จะเริ่มเรียนรู้บทอาขยานที่เน้นการพรรณนาบรรยากาศและความรู้สึกเป็นสำคัญเพื่อพัฒนาสุนทรียภาพในจิตใจและซึมซับคำสั่งสอนที่สอดแทรกในเนื้อเรื่องร่วมด้วย

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีลักษณะการใช้ภาษาจินตภาพที่สะท้อนความโดดเด่นทั้งความไพเราะและคติคำสอน ซึ่งการถ่ายทอดคติคำสอนจะมีทั้งการใช้ภาษาแสดงคำสั่งสอนอย่างตรงไปตรงมาและการใช้ภาษาแสดงการชี้แนะ เพราะผู้เรียนในวัยนี้กำลังจะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นการชี้แนะแนวทางให้ผู้เรียนไม่รู้สึกถูกบังคับพร้อมเปิดใจรับคำชี้แนะ และนำไปปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ

ส่วนอุดมการณ์ในบทอาขยาน มีอาขยานจะเป็นสื่อกลางในการส่งผ่านอุดมการณ์ เพราะบทอาขยานถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยถ่ายทอดอุดมการณ์ไปสู่ผู้เรียนผ่านถ้อยคำภาษาที่สร้างสรรค์เป็นเรื่องราวในบทอาขยาน ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังอุดมการณ์โดยไม่รู้ตัว และนำอุดมการณ์เหล่านั้นมาใช้แบบทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2553) ได้สรุปปฏิบัติการของอุดมการณ์ โดยปฏิบัติการของอุดมการณ์จะทำให้อุดมการณ์สามารถดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนได้ ดังนี้

1) อุดมการณ์ทำให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ โดยได้กล่าวถึงคำอธิบายของอัลธูแซร์ว่า อุดมการณ์ทำงานลึกกลงไปใน จิตไร้สำนึก หรือทำให้เราไม่ได้ตระหนักถึงและรู้สึกราวกับว่า กระบวนการนั้นเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเป็นไปโดยปริยาย

2) การผสมกันระหว่างความจริงกับจินตนาการ การทำงานของอุดมการณ์จะใช้วิธีการผสมเรื่องจริง ๆ กับลวง ๆ จนไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลย ซึ่งวิธีการผสมผสานจริงลวงดังกล่าวนี้นี้จะเกี่ยวโยงกับโลกของการสื่อสารเป็นอย่างมาก

ดังนั้นเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ให้ฝังรากลึกลงในจิตสำนึกของผู้เรียน เรื่องราวในบทอาขยานจึงมีส่วนของความจริงผสมกับจินตนาการเพื่อกระตุ้นจินตนาการของผู้เรียนให้อยู่บนพื้นฐานความจริงของสังคมที่มีอุดมการณ์แอบแฝงอยู่ ซึ่งอุดมการณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนให้สังคมสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยสังคมมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและเต็มใจปฏิบัติตามวิถีของสังคม

จากการวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในบทอาขยานที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี พบว่าในบทอาขยานของแต่ละระดับชั้นจะปรากฏอุดมการณ์ที่ต้องการปลูกฝังให้ผู้เรียนแตกต่างกันไปตามช่วงวัยแห่งการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นการปลูกฝังอุดมการณ์ให้กับผู้เรียนจึงต้องปลูกฝังอุดมการณ์ที่เหมาะสมกับช่วงวัย เพื่อพัฒนาผู้เรียนความคิดความเข้าใจสังคมได้อย่างเหมาะสม

บทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นจะเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดี เพราะผู้เรียนในวัยนี้เป็นวัยที่เริ่มเรียนรู้ เริ่มเข้าสู่สังคม ดังนั้นจึงเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์เด็กดี เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่พึงตามระเบียบปฏิบัติของสังคม และในบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นยังให้ความสำคัญกับอุดมการณ์การเรียนรู้เป็นลำดับต่อมา เพราะอุดมการณ์การเรียนรู้เป็นอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาความคิดของผู้เรียนให้มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบเป็นขั้นตอน

ส่วนบทอาขยานระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายจะเน้นอุดมการณ์การเรียนรู้ เพราะผู้เรียนในวัยนี้เริ่มมีทักษะการเรียนรู้ที่แข็งแรง เริ่มมีความสนใจในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นการเน้นอุดมการณ์การเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเห็นความสำคัญของการเรียนรู้

สำหรับบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจะเน้นการปลูกฝังอุดมการณ์การดำเนินชีวิต เพราะผู้เรียนในวัยนี้จะเริ่มเข้าสู่ช่วงวัยรุ่น จึงสนใจแต่ความคิดของตนเองเป็นหลัก เริ่มมีความคิดขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ดังนั้นการปลูกฝังอุดมการณ์การดำเนินชีวิตให้กับผู้เรียนในช่วงวัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมในสังคม เพื่อสร้างเกราะป้องกันภัยจากสังคมและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างราบรื่น นอกจากนี้ในบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นได้

ถ่ายทอดอุดมการณ์การใช้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีเพื่อเปิดโลกทัศน์ของผู้เรียนให้พบกับความงดงามของภาษาและสัมผัสกับสุนทรียภาพจากบทอาขยาน

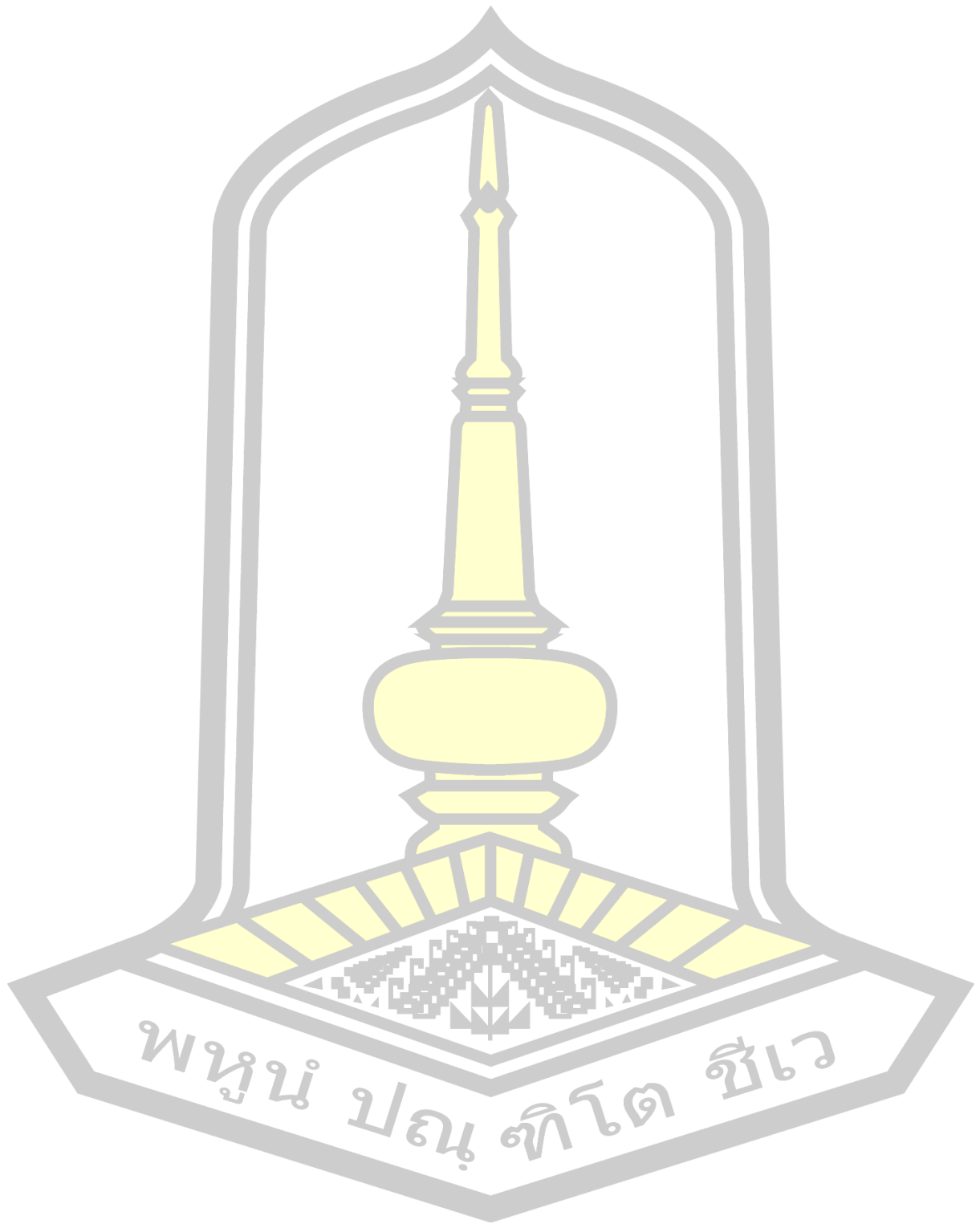
ส่วนบทอาขยานระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะเน้นการถ่ายทอดการใช้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีที่แฝงด้วยคติคำสอนเพื่อไม่ให้ผู้เรียนรู้สึกว่าการบังคับให้อยู่ในกรอบปฏิบัติของสังคมเกินไป เพราะผู้เรียนในวัยนี้อยู่ในช่วงวัยรุ่นและกำลังจะก้าวเข้าสู่ผู้ใหญ่ มักจะไม่ชอบการถูกบังคับหรือตีกรอบให้กระทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ ดังนั้นการนำความงามทางภาษาที่แฝงไว้ด้วยอุดมการณ์ในด้านอื่น ๆ จะช่วยพัฒนาผู้เรียนได้ดีกว่า เพราะผู้เรียนจะได้รับสุนทรียภาพทางอารมณ์ร่วมกับการซึมซับหลักคำสอนอย่างไม่รู้ตัว และสำหรับผู้เรียนในวัยนี้ที่จะพัฒนาไปสู่ผู้ใหญ่หรือวัยทำงาน ดังนั้นในบทอาขยานที่เน้นการใช้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีจึงมีอุดมการณ์ด้านอื่น ๆ สอดแทรกกร่วมด้วย เพื่อย้ำเตือนผู้เรียนให้ตระหนักถึงพร้อมทั้งเห็นความสำคัญต่อแนวทางการดำเนินชีวิต และเลือกที่จะปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ซึ่งในบทอาขยานได้ย้ำเตือนถึงอุดมการณ์รักชาติ อุดมการณ์เด็กดี และอุดมการณ์การดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการคิดและการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะบทอาขยานภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนั้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีทั้งอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์และอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับพันธกิจของวรรณคดี ควรมีการศึกษาบทประพันธ์จากเรื่องนั้น ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนเห็นถึงความหลากหลายของการใช้ภาษาที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเดียวกัน
2. ผู้สอนรายวิชาภาษาไทยสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนเพื่อเสริมความรู้ ทักษะกระบวนการคิด และจินตนาการให้กับผู้เรียน
3. ควรมีการศึกษาภาษาจีนตามขนบวรรณคดีในงานเขียนประเภทร้อยแก้ว เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนในด้านการใช้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีและการนำเสนออุดมการณ์ผ่านภาษาจีนตามภาพ
4. ควรมีการศึกษาภาษาจีนตามขนบวรรณคดีในงานเขียนประเภทร้อยกรองจากวรรณคดีวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนในด้านการใช้ภาษาจีนตามขนบวรรณคดีและการนำเสนออุดมการณ์ผ่านภาษาจีนตามภาพ

พนุน ปณ จิต ชีเว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. (2506). *วิทยาวรรณกรรม*. พระนคร: แพร่พิทยา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2550*.
[ออนไลน์] ได้จาก: <http://lib.edu.chula.ac.th/pdf>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2562].
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บทอาขยาน ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- กฤษณา คงทน. (2548). *บทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา : ลักษณะทางจริยธรรมและกลวิธีนำเสนอ*. ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กฤษตยา ณ หอนงค์. (2544). *การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ได้รับรางวัล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2542*. ปริญญานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (2553). *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับ ลือสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กীরติ ณะไชย. (2561 ก). *ภาษาวรรณศิลป์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กীরติ ณะไชย. (2561 ข). *เอกสารประกอบการสอน หัวข้อ 4.1.3 ศิลปะการใช้ภาษาและกลวิธีทางวรรณศิลป์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กฤษณา รัชชมนัน. (2534). *การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต*. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. [ออนไลน์] ได้จาก: <https://www.facebook.com/189936667716463/posts/437848839609431/>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563].
- จันทร์ดี แสงห้าว. (2542). *กลวิธีการถ่ายทอดอุดมการณ์ในนวนิยายสำหรับเด็กที่ชนะการประกวดในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติระหว่างปี พ.ศ. 2519-2538*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิณณพัฑ โธจนวงศ์. (2549). *ภาษาจินตภาพในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัฐมา ศุภชานันท์. (2560). *สร้างอุดมการณ์ผ่านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในแบบเรียน พระพุทธศาสนา*. ปริญญานิพนธ์ดุขบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่ฟ้า.
- ธเนศ เวศร์ภาดา. (2549). *หอมโลกวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.
- นพพร สุรนาคะพันธ์. (2554). *การท่องเที่ยวอาขยานภาษาไทย : จากยาขมสู่ยาขนานเอก*. *วารสารศิลปศาสตร์*, 7(1), 71.
- นิตยา แก้วคัลณา. (2551). *การสืบสรรค์จินตภาพในกวีนิพนธ์ไทย*. ปริญญานิพนธ์อักษรศาสตรดุขบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เบญจวรรณ ขุนฤทธิ์. (2546). *วิเคราะห์จินตภาพในวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลของกฤษณา อโศกสิน*.

ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ปัญญา บริสุทธิ์. (2534). *วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท ของ ศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา บริสุทธิ์ ราชบัณฑิตในประเพณีวรรณศิลป์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา (แก้ไขเพิ่มเติม). (2561). พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์. หน้า 12.

พรจกมล สุขสนาน. (2551). *คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับชั้นประถมศึกษา*. ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. (2554). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วรรณพร พงษ์เพ็ง. (2547). *ภาษาจินตภาพในเรื่องไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณภา พงษ์ดี. (2545). *ผลของการฝึกจินตภาพที่มีต่อพฤติกรรมการส่งการบ้าน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิภูษา สังข์ศิลป์ชัย. (2555). *การศึกษาวรรณศิลป์และเอกลักษณ์ความเป็นไทยในบทอาขยาน*.

ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 – 2544 : การศึกษาตามแนวอาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์*. ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเกียรติ วันทะนะ. (2551). *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อักษรข้าวสวย.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์] ได้จาก:

<http://www.cpn1.go.th/pdf>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2563].

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (2549). *เจิมจันทน์กัสดาล : ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

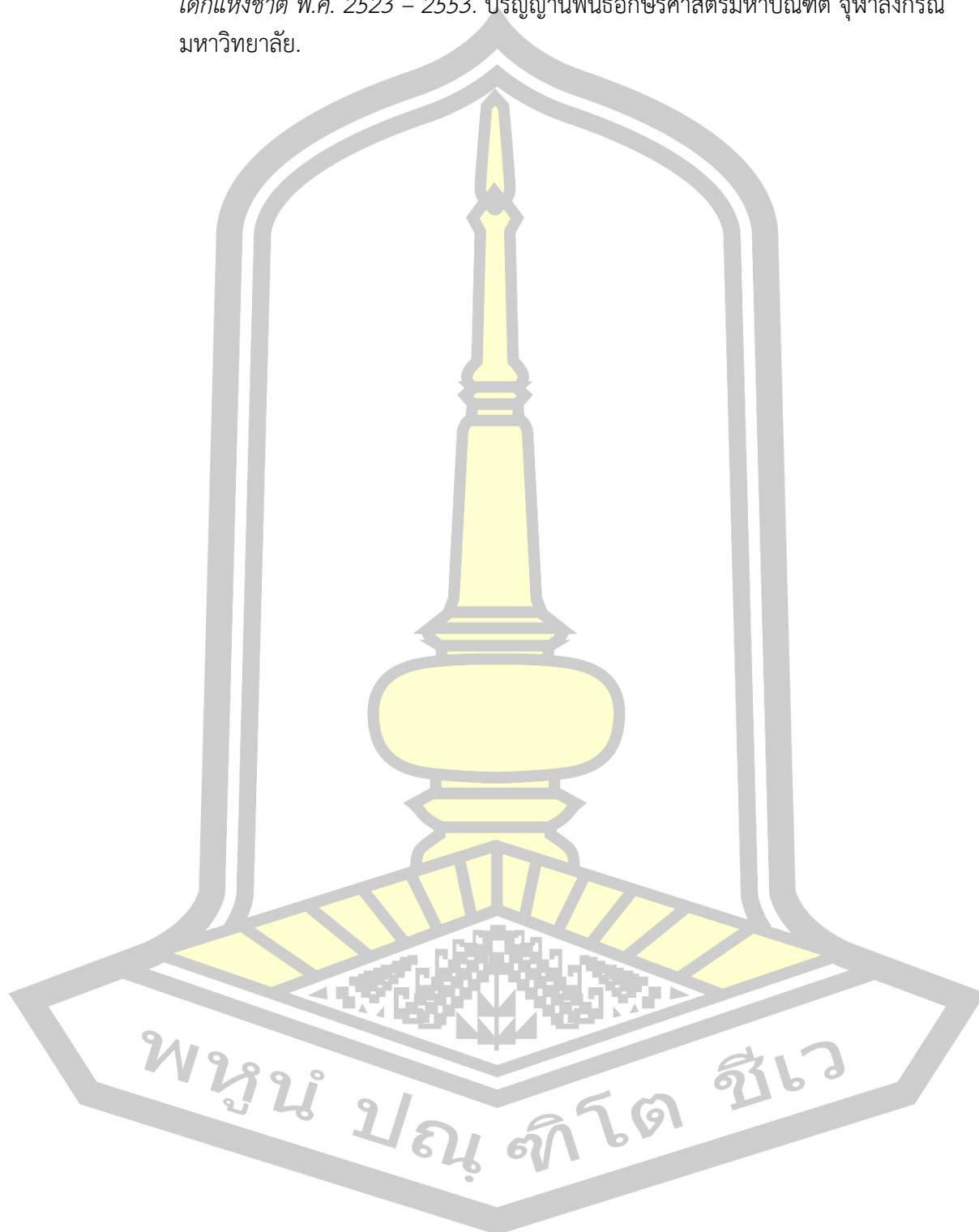
สุพรรณษา ภักตนิกร. (2555). *อุดมการณ์สังคมในนวนิยายและเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลของประภัสสร เสวิกุล*. ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุวัฒนา วรรณรังสี. (2540). *ภาษาในวรรณกรรมของสุวรรณี สุคนธา : ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับจินตภาพ*. ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัปสร สุวรรณรอด. (2544). *คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับประถมศึกษา*. ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อำนวย ใจหวัง. (2545). *คุณค่าในบทอาขยานภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา*. ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อุมาวัลย์ ซีซ้าง. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวัน
เด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523 – 2553. ปริญญาานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวกนกวรรณ อโนนาม
วันเกิด	วันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 16 หมู่ 4 ถนนศิริราช ตำบลพนมไพร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด รหัสไปรษณีย์ 45140
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ครู คศ.1
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนพนมไพรวิทยาคาร ตำบลพนมไพร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด รหัสไปรษณีย์ 45140
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2560 ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) สาขาการสอนวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยบูรพา พ.ศ. 2564 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ทัต ชีเว